

TC
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANTIK BİLİM DALI

**PORT ROYAL OKULU'NUN
MANTIĞA KATKILARI**

Şeyda DALKILIÇ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ

KONYA- 2017

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şeyda Dalkılıç
	Numarası	1581C2051001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve DİN Bilimleri/Mantık
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Bayram Dalkılıç
	Tezin Adı	Port Royal Okulu' nun Mantığa Katkıları

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "Port Royal Okulu'nun Mantığa Katkıları" başlıklı bu çalışma 14.02.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	(Danışman) Bayram DALKILIÇ	
2	Prof. Dr.	Hüsamettin ERİŞİM	
3	Doc. Dr.	Ali KETİN	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şeyda DALKILIÇ		
	Numarası	158102051001		
	Ana Bilim /BilimDalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Mantık		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	x	
		Doktora		
Tezin Adı	Port Royal Okulu'nun Mantığa Katkıları			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Şeyda DALKILIÇ

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Ö g r e n c i n i n	Adı Soyadı	Şeyda Dalkılıç		
	Numarası	158102051001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Mantık		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	x	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Bayram Dalkılıç		
Tezin Adı	Port Royal Okulu'nun Mantığa Katkıları			

Düşünme kurallarını veren ilim, sanat ve alet olarak Mantığın temelleri, insanlığın başlangıcına dayanmasına rağmen ona hak ettiği değeri veren, onu sistemleştiren Aristoteles olmuştur. Mantık Aristoteles'ten sonra çok büyük değişikliklere uğramamıştır. 17. Yüzyılda Aristoteles mantığı metod eleştirilerine maruz kalmış bu eleştiriler sonunda başta Ramus olmak üzere mantığa metod bahsini ekleme çabaları başlamıştır.

"Logic or Art of Thinking", 17. yüzyılda Antonie Arnauld ve Pierre Nicole tarafından yazılan Mantık ders kitabıdır. Bu eser, Metod bahsini mantık içerisinde sistemli olarak ele alan ilk çalışma olarak literatüre geçmiştir. Bu çalışmada, Port Royal Okulu mensupları Antonie Arnauld ve Pierre Nicole'ün "İdealar", "Yargılar", "Argümanlar" ve "Metod" temel başlıkları altında mantığa olan katkılarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Arnauld ve Nicole'ün idea temelli olarak kurdukları mantık anlayışını, argümanlar hakkındaki görüşlerini din temelli/merkezli bir mantık anlayışı ile inceleme ve ortaya koyma biçimleri, yöntemleri ve değerlendirmeleri ifade edilmeye ve ele alınmaya çalışılmıştır. Aristoteles Mantığına yapılan "metod" eleştirileri sonucunda Port Royal Mantıkçılarının Mantığa ekledikleri metod bahsinin kapsamı ve metod anlayışları belirlenmeye, incelenmeye, değerlendirilmeye ve analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Port Royal Mantığı, Antonie Arnauld - Pierre Nicole, Metod, Din Dili, İdealar

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

A u t h o r , s	Name and Surname	Şeyda Dalkılıç		
	Student Number	158102051001		
	Department	Philosophy and Theology / Logic		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	x	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Bayram Dalkılıç		
Title of the Thesis/Dissertation	Port-Royal School's Contributions to Logic			

ABSTRACT

Although Logic as Science that gives rules of thinking, art and tool, based on beginning humankind, Aristotle gives it the value that it deserves and systemizes it. After the Aristotle, Logic hasn't been subjected to major changes. In the 17th century, these criticisms, which had been criticized by Aristotle's method of logic, eventually led to attempts to add the method, especially Ramus.

"Logic or Art of Thinking" is a Logic textbook written by Antonie Arnauld and Pierre Nicole in the 17th century. In this work, we aimed to reveal the contributions of Port Royal School's member Antonie Arnauld and Pierre Nicole the under the headings of "Ideals", "Judgments", "Arguments" and "Method". It was tried to express how Arnauld and Nicole put their understanding of logic, which they founded on the basis of ideas, with their understanding of arguments in terms of a religion-based / centered logic. It was studied, researched, analyzed and investigated the criticism of Port Royal Logician on Aristotle Logic and the contributions on "method in Logic" in this thesis.

Key Words: Port Royal Logic, Antonie Arnauld - Pierre Nicole, Method, Religious Language, Ideas

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR.....	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	1
I-1 Araştırmanın Başlığı ve Temel Sorusu.....	1
I.2. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi.....	1
I.3. Araştırmanın Kapsamı Ve Sınırları	2
I.4. Araştırmanın İç Başlıkları Ve İçeriği.....	2
I.5. Araştırmanın Yöntemi	2
I.6. Araştırmanın Kaynakları.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	5
PORT ROYAL OKULUNUN MANTIKÎ, FELSEFÎ VE TEOLOJİK	5
ARKA PLANI	5
1.1. PORT ROYAL OKULUNA KADAR MANTIĞIN GELİŞİM SÜRECİ.....	5
1.2. PORT ROYAL MANTIĞI YAZARLARININ HAYATI VE ESERLERİ.....	9
1.2.1. Antoine Arnauld'un Hayatı Ve Eserleri.....	10
1.2.1.1. Antoine Arnauld'un Hayatı	10
1.2.1.2. Antoine Arnauld'un Eserleri	12
1.2.2. Pierre Nicole'ün Hayatı Ve Eserleri.....	13
1.2.2.1. Pierre Nicole'ün Hayatı.....	13
1.2.2.2. Pierre Nicole'ün Eserleri	15
1.3. PORT ROYAL MANTIKÇILARININ FELSEFE ÇEVRESİYLE İLİŞKİLERİ	16
1.3.1. Arnauld - Descartes İlişkisi Ve Descartes'ın Etkisi.....	16
1.3.2. Malebranche ile Tartışmalar	19
1.3.3. Leibniz İle Mektuplaşmalar	25
İKİNCİ BÖLÜM	30
PORT ROYAL MANTIĞINDA İDEALAR/KAVRAMLAR ÜZERİNE YANSIMALAR.....	30
2.1. İdealar ve İdeaların Kaynağı.....	31
2.1.1. İdea Çeşitleri.....	36

2.1.2. Karmaşık Terimler ve Onların Genelliği – Özelliği Meselesi.....	43
2.2. Tanım Teorisi ve Sınıflama	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	50
PORT ROYAL MANTIĞINDA ÖNERMELER/YARGILAR	50
3.1. Önergelerin Yapısı ve Önerme Çeşitleri.....	53
3.2 Önerme Çeşitleri	56
3.2.1. Basit Önergeler ve Karmaşık (<i>complex, complexe</i>) Önergeler	56
3.2.2 Bileşik Önergeler	58
3.3. Yüklem ve Konunun Ayrılması.....	61
PORT ROYAL MANTIĞINDA AKIL YÜRÜTME	64
4.1. Akıl Yürütmenin Doğası, Çeşitleri ve Şekilleri.....	65
4.1.1. Birinci Şekil	67
4.1.2. İkinci Şekil.....	68
4.1.3. Üçüncü Şekil.....	69
4.1.4. Dördüncü Şekil	70
4.2. Karmaşık Kıyasların Geçerliliği	72
4.3. Entimemler ve Entimatik Cümleler, Zincirleme Kıyaslar ve Dilemmalar	74
4.4. Topikler.....	77
4.5. Mantık Yanlılıkları	80
BEŞİNCİ BÖLÜM	85
PORT ROYAL MANTIĞINDA METOD	85
5.1. Port Royal Mantığında Analiz - Sentez	89
5.2. Port Royal Mantığında Matematik (Geometrik, Aritmetik) Metod.....	91
5.3. Din(bilim)de ve (Geçmiş) Tarihte Metod	102
5.4. Gelecek(Tarih)le İlgili Olaylar ve Olasılık Mantığı	107
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	110
KAYNAKÇA	117

KISALTMALAR

- A.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
Bkz. : Bakınız
ev. : Çeviren
Haz. : Hazırlayan
Krş. : Karşılaştırmız
Logic : Art of Thinking
MÖ. : Milattan Önce
vb. : Ve benzeri
Yay. : Yayın

ÖNSÖZ

İnsan, düşünen varlık olmasıyla diğer varlıklardan, en yakın cinsi olan hayvandan ayrılır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran bu özellik ve ortaya koyduğu yargılar, her zaman doğru şekilde gerçekleştirilmez. Bu nedenle "doğru ve tutarlı düşünme" anlamına gelen mantıklı düşünüş konusunda, tarih boyunca insanlar tarafından gerçekleştirilen çabalar mantık bilimi açısından önemlidir.

Doğru ve tutarlı düşünmeyi gerçekleştirmek, insanlar için her zaman mümkün olmamış, bunu sağlamak ve kurallarını belirlemek amacıyla mantık ilmi kurulmuştur. Mantık, kimi zaman "doğru düşünme yasalarını veren", kimi zaman "bilinmeyenin bilinenden çıkarıldığı ilim" şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Mantık ilmi de insanlara, nasıl doğru düşünüleceğini gösteren ilim olarak ifade edilmektedir.

Mantık, hem pratik, hem teorik bir ilimdir. Doğru düşünmenin kurallarını vermesi bakımından teorik kabul edilen mantık, mantık yanlışları, önermelerin doğruluğundan gerçek hayattaki doğruluklarına bakılması açısından da pratik bir ilimdir.

Mantık ilmi hakkında bir diğer tartışma da bunun bir alet ilmi olup olmadığıdır. Alet ilimleri diğer ilimlere ön şart olarak konulmaktadır. Bu bakımdan Mantık, bazı dönemlerde bu şekilde bilimlere giriş olarak okutulmuştur. Bu durum, mantığın gereksizliğini değil, aksine ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.

Mantık, aynı zamanda günlük hayatımızda karşılaştığımız hatalardan bizi kurtarır. Günlük hayatta yaptığımız mantık yanlışları yüzünden çektiğimiz sıkıntılardan mantık bilerek, mantıklı düşünerek ve mantıklı davranarak kurtulabiliriz.

Mantıklı düşünüş, insanlığın başlangıcı ile başlamasına rağmen, ilk kez Aristoteles tarafından sistemleştirilmiştir. Aristoteles mantığının temelini oluşturan kıyas ve metodu, sonraki dönemlerde yetersiz bulunmuş, Bacon (1561-1626) ve Descartes (1596-1650), J. Stuart Mill (1806-1873) tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. İşte Aristoteles mantığında, Organon'da bulunmayan, eksik bulunan metod

bahsi, ilk kez sistematik olarak Port Royal mantığında işlenmiştir.

Port Royal Mantığı'nın, mantık alanında ve mantık tarihinde önemli bir yer tutması ve mantığa olan katkılarını göz önünde bulundurarak, danışman hocam Prof. Dr. Bayram Dalkılıç, Yüksek Lisans Tezi olarak Port Royal Mantığı ile ilgili çalışmamı tavsiye etti. Ülkemizde Port Royal Okulu ve Mantığa Katkıları çerçevesinde herhangi bir lisans üstü çalışma yapılmamış olması, bu çalışmayı yapma konusunda bizim için teşvik edici oldu.

Çalışmamız beş bölümden oluşmuştur. Giriş'te Kavramsal Çerçeve, Konunun ele alınışı ortaya konulmuştur. Burada konunun başlığı, süresi, amacı, önemi, kapsamı, yöntemi çerçevesinde ele aldık.

Birinci bölümde önce Port Royal Mantığı öncesi mantığın tarihi gelişimi hakkında çok kısa bilgi verilmiş, daha sonra "Port Royal Mantığı Yazarlarının Eserleri, Görüşleri ve Felsefe Çevresiyle İlişkileri" Port Royal Mantığı Yazarları Arnauld ve Nicole'ün, felsefi düşünüş ve mantık araştırmalarının arkaplanını oluşturan noktadaki genel çerçevede aktarılmıştır.

İkinci bölümde Port Royal Mantığı'nın kavramlar yerine kullandıkları idealar, bunların yapısı ve idealarla ilgili görüşleri ele alınmıştır. Bu kapsamda idea çeşitleri kategoriler, kavramlara bakış açıları verilmiştir.

Üçüncü bölüm 'Yargılar' başlığı ile ele alınmış ve bu başlık altında Port Royal Mantığına göre önermeler, önerme çeşitleri verilmiştir. Bu bölümde Önermeler ve Yargılar konusunda Port Royal mantığının öne çıkardığı ve önem verdiği önerme örnekleri de ortaya konulmuştur.

Dördüncü bölümde, kıyas teorisi ortaya konulmuştur. Bu teori ile ilgili olarak yanlış akıl yürütmeler, sofismin hataları, topikler hakkında Port Royal Mantığının yaklaşımı ele alınmıştır.

Beşinci bölümümüzde ise Port Royal Mantığını diğer mantıklardan ayıran en önemli nokta olan Metod bahsi ele alınmıştır. Burada Port Royal mantıkçılarının bakış açıları çerçevesinde analiz sentez metodu, Matematik (Geometri ve Aritmetik)

Metod, Din(Bilim) de ve Tarih'te Metod, Geleceğin Olayları ve Olasılık Mantığı konuları ele alınmıştır.

Çalışmada müracaat edilen kaynaklar, metin içinde bilginin yanında referans olarak gösterilmiş, bazı açıklama bilgileri için az da olsa dipnotta açıklama ve kaynak gösterilme yoluna gidilmiştir.

Çalışma konusunun tespiti, tez projesinin hazırlanması, çalışmanın yürütülmesi ve tamamlanması esnasında destek ve teşviklerini esirgemeyen, çalışmayı sabırla ve titizlikle okuyup, tenkit ve tashihleriyle çalışmanın olgunlaşmasını sağlayan danışman Hocam Prof. Dr. Bayram Dalkılıç'a şükranlarımı sunarım.

Yüksek Lisans ders döneminde, akademik yönteminden yararlandığım, çalışmanın başlangıç ve hazırlanması esnasında konunun zorluklarına dikkat çekip, uyarılarını ve düşüncelerini paylaşarak zihnimi açan hocam Prof. Dr. Hüsameddin Erdem'e, çalışma konusunun belirlenmesi esnasında Port Royal Mantığı'nın kaynakları ve sistematiği açısından zorluklarına hazır olmam gereğine dikkat çeken ve çalışmamı okuyup önerleriyle yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Yusuf Daşdemir hocama, çalışmanın teze kaynaklık eden aşamasındaki "Port Royal Mantık Okulu'nun Felsefi ve Teolojik Arkapları" başlıklı Yüksek Lisans Semineri'nin metnimi okuma zahmetine katlanıp tez aşamasında yapmam gerekenler noktasında kıymetli tavsiye ve önerileriyle yardımcı olan Prof. Dr. Naim Şahin, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Yeşil hocalarıma ve hem seminer aşamasında hem tez aşamasında çalışma metinlerini okuyup öneri ve uyarıları ile katkı sunan Yrd. Doç. Dr. Yakup Akyüz hocama, çalışmam esnasında yardımları ve sabırları ile desteklerini gördüğüm aileme ve arkadaşlarıma şükranlarımı arz ederim.

Şeyda DALKILIÇ

Konya-2017

GİRİŞ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I-1 Araştırmanın Başlığı ve Temel Sorusu

Araştırma, "**Port Royal Mantık Okulu'nun Mantığa Katkıları**" başlığını taşımaktadır.

Araştırmanın temel sorusu şudur: Port Royal Mantık Okulu'nun mantığa katkıları nelerdir ? Bu soruyla bağlantılı olarak, Port Royal Okulu'nun mantığa olan bu katkıları, mantık tarihi bakımından hangi konu ve konularda öne çıkmıştır? Port Royal Okulu, öne sürmüş olduğu methodla hangi bağlamda değişiklikler öngörmektedir ve kendisinden sonra mantık düşüncesine nasıl bir etki etmiştir ?

I.2. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Çalışmanın konusunun belirlenmesi akabinde konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar, tezler ve makaleler olup olmadığı konusu araştırılmış, ülkemizde lisans üstü tez ve kitap düzeyinde herhangi bir akademik çalışmaya rastlayamadığımız için bu konunun çalışılmasına karar verilmiştir.

Araştırmanın konusu, "**Port Royal Mantığı: Düşünme Sanatı**" Eserinin **Yazarlarının Hayatları, Eserleri ve Felsefi-Teolojik Düşünceleri/Yaklaşımları**"nı ortaya koyan bir Yüksek Lisans Seminer'inin devamı olarak araştırılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, Yüksek Lisans Tezi olarak "**Port Royal Okulu'nun Mantığa Katkıları**" başlığı tercih edilmiştir.

Düşünme disiplini olarak mantık, Aristoteles'le sistemleşmiştir. Mantık çalışmaları ufak değişiklikler barındırmasına rağmen temelde Aristoteles (MÖ.384-MÖ.322)'in sistemini takip etmiştir. Aristoteles'in mantıktaki bu hâkimiyeti, Rönesans'a kadar devam etmektedir. Rönesans'ta Aristoteles mantığına ilk itirazlar baş göstermeye başlamış, method eksikliği Bacon (1561-1626) ve Descartes (1569-1650) ortaya konulmuştur. Method bahsi ilk kez Petrus Ramus (1515-1572) tarafından

eklenmesine rağmen, ilk kez Port Royal Mantıkçıları A. Arnauld ve P. Nicole tarafından yazılan "*La Logique ou l'Art de Penser, 1. Edit, Paris, 1662 - Logic or Art of Thinking*" nda sistemli şekilde ele alınmıştır. Bu eser, "**Mantık yahut Düşünme Sanatı**" anlamına gelmektedir.

Port Royal Mantığının, Klasik mantığın önemli bir kısmını oluşturduğunu düşünmekteyiz. Amacımız, Port Royal mantığı mantıkçılarının kendilerinden önce ortaya konulan mantık alanına ve mantık araştırma ve yöntemlerine ne gibi yenilikler kattığını, hangi konularda onlarla uzlaşıp, hangi konularda onlardan ayrıldığını ortaya koymaktır.

I.3. Araştırmanın Kapsamı Ve Sınırları

Araştırmanın sınırları, genel hatlarıyla Port Royal Mantığını, bu mantığın yazarları Antoine Arnauld ve Pierre Nicole'ün hayatı, eserleri ve düşüncelerini ve bu düşüncelerin mantıkî, felsefî ve teolojik arkaplanını, ayrıca Port Royal Okulu'nun Mantığa yaptığı katkıları ayrıntılı olarak Yüksek Lisans Tezi çerçevesi içinde yapılabildiği kadar ele almayı kapsamaktadır.

I.4. Araştırmanın İç Başlıkları Ve İçeriği

Araştırmada genel anlamda şu başlıklar yer alacaktır:

Giriş, Antoine Arnauld Hayatı, Antoine Arnauld'un Eserleri, Pierre Nicole'ün Hayatı, Pierre Nicole'ün Eserleri ve Port Royal Mantık Okulunun Felsefî ve Teolojik Arkaplanı, Descartes, Malebranche, Leibniz'le Diyaloglar ve Tartışmalar, İdealar Üzerine Yansımalar, İdeaların Kaynağı, İdea Çeşitleri, Karmaşık İdealar, Tanım Teorisi, Yargılar, Önergelerin Yapısı, Önergelerin Çeşitleri, Yüklem ve Konunun Ayrılması, Yüklem ve Konunun döndürmesi, Akıl Yürütme Kuralları, Akıl Yürütmenin Doğası ve Çeşitleri, Topikler, Mantık Yanlılıkları, Metod, Analiz-Sentez Metodu, Matematik Metod, Din ve Tarihte Metod, İman ve İnançla Bilginin Doğası, Gelecekle ilgili Olaylar.

I.5. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, Port Royal Okulu ve Mantığı, yazarları, yazarlarının düşünceleri, bu düşüncelerin arkaplanı, mantık anlayışları, mantık konusunda yazdıkları eserin kapsamı, mantık alanına yaptıkları katkılar hakkında akla gelebilecek temel soruları

ve cevaplarını içeren merakı karşılayacak çerçevede nitel bir araştırmadır. Bu noktada nitel araştırma yönteminin gereği olarak şunlar yapılacaktır:

Kaynakları elde etme ve literatür oluşturma, materyalleri okuma ve araştırma, veri toplama, bilgileri sınıflama ve uygun dosyalarda toplama, veri değerlendirme, metin oluşturma, örnekleri değerlendirme, veri sentezi (birleştirme), veri analizi (çözümleme), tez(ler)i üretme, yorumlama ve sonuçlandırma.

Bu yöntem uygulanırken aynı zamanda felsefî-mantıkî araştırma ve soruşturma yöntemi gereği, araştırmanın her safhasında olduğu gibi raporlama kısmı olan çalışmanın yazımı noktasında, gerekli yerlerde sorular sorulup metin oluşturulmaya çalışılacak, konular arası bağlantı ve geçişler uygun dil ve yöntemle yapılacak ve aynı zamanda konuların ele alınması ve yazılıp sonuçlandırılması noktasında rasyonellik, kapsamlılık, nesnellik ve tutarlılık ilkelerine riayet edilecektir.

I.6. Araştırmanın Kaynakları

Araştırmanın ilk ve öncelikli kaynağı olarak Port Royal Mantıkçılarının yazmış oldukları "*La Logique ou l'Art de Penser*" esas alınacaktır. Bu eserin İngilizce çevirisi, "*Logic or Art of Thinking*, (Translate: Çeviren Jill Vance Broker), Cambridge University Press, 1992 (Mantık ya da Düşünme Sanatı)" başvurduğumuz önemli, temel bir eser olmuştur.

Port Royal mantığı ve yazarları hakkında bilgi veren ve bibliyografyamızda isimleri bulunan kitap, makale ve ansiklopedi maddelerini de çalışmamızı sürdürdüğümüz esnada yararlandığımız kaynaklar olarak belirtebiliriz.

Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve ve Konuyla İlgili Belli Başlı Araştırmalar şunlardır:

Russell Wahl, "Port Royal: The Stirrings of Modernity" (Wahl, 2008: 667-699) adlı yazısında, Port Royal Mantığı'nın temeli olan "Art of Thinking" eserinin bölümleri ve ele aldığı konuları incelemiştir. Wahl, Port Royal Mantığı'nın içeriği hakkında bilgi vermiş ve belli başlı konular çerçevesinde Port Royal mantığının yeniliklerinden söz etmiştir.

John Martin, "The Structure of ideas in The Port Royal Logic" (Martin, 2016: 1-19) adlı makalesinde, Port Royal mantığının idealarının yapısını Boolean mantıkların idea yapısı ile karşılatırmıştır. O, ideaların yapısının, mental dil semantiğini temel aldığını savunmaktadır.

Martin'in, "Privative Negation in The Port Royal" (Martin, 2016: 664-685) adlı yazısı ise, Port Royal mantığı ile ilgili olarak yapılan bir başka araştırmadır. Martin, bu araştırmasında, Auroux tarafından ortaya atılan, Port Royal mantığındaki sınırlama ve soyutlama eylemlerinin Boole cebirindeki birleşim ve keşisim işlemleri ile izomorf olduğu iddiasının yanlış olduğunu ifade etmektedir.

Yine Martin, "Distributive Terms, Truth, and the Port Royal Logic" (Martin, 2012: 1-19) başlıklı çalışmasında Port Royal Mantığı'nın, Distrübütif kavramlar konusuna yaklaşımını incelemiştir.

Vedat Kamer, "İnformel Mantık Açısından Akıl Yürütme Kavramı Üzerine Bir Araştırma" (Kamer, 2014) adlı Doktora tezinde, Port Royal Mantığı'ndaki Descartes etkisinden söz etmektedir. Kamer, Port Royal mantıkçılarının, mantığa kattıkları, tümeller yerine, idealar ve metod bahsini eklemeleri gibi yeniliklerinden söz etmiştir. Ayrıca Kamer'in araştırmasında Port Royal Mantığı'ndan etkilenen İngiltere'deki kişi ve akımlardan söz edilmektedir.

Abdülkuddüs Bingöl, Port Royal Mantığı'nın tanım teorisini, "Klasik Mantık'ın Tanım Teorisi" (Bingöl, 1993) adlı çalışmasında İbni Sina ve Aristoteles ile karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktadır.

Belirttiğimiz çalışmalar yanında doğrudan veya dolaylı olarak Port Royal Mantığı ile ilgili yazılan kaynaklar, çalışmamız boyunca başvuru kaynaklarımızı oluşturmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

PORT ROYAL OKULUNUN MANTIKİ, FELSEFİ VE TEOLOJİK

ARKA PLANI

1.1. PORT ROYAL OKULUNA KADAR MANTIĞIN GELİŞİM SÜRECİ

Mantık, Logikos, logos'a yani "söz", "akıl" ve "akıl yürütme"ye aittir (Öner, 2014: 13). Mantığa hak ettiği yeri kazandıran filozof Aristoteles (384-322)'tir. Aristoteles'in, mantıkla ilgili çalışmaları Organon adı verilen eserlerde ortaya konulmuştur. Organon, kelime olarak "alet" anlamında olup "ilmin ve düşüncenin aleti ve girişi" demektir. Aristoteles'e göre organon, 'genel ilimlerin aleti' olmalıdır. Bu alet de mantık olmalıdır. O, mantık ilmini 'analitik' kelimesiyle ifade etmiştir (Atademir, 1974: 92).

Organon, altı kitaptan oluşmuş Kategori, Peri Hermenias (Önerme Üstüne) Analytika I (Kıyas Öğretisi), Analytika II, Topika (Diyalektik Tasımlar), Peri Sophistikon Elephon (Sofistlerin Eleştirisi Üzerine) adlı yapıtlardır. Bu kitaplar bir birlerini tamamlayıcı nitelikte olup birbirine sık sık göndermelerde bulunur. Aristoteles'in ilk olarak Sofistlerin Eleştirisi ve Topika'yı yazdığı düşünülmektedir. Aristoteles'in mantığının temelini oluşturan ise gerçekte Topika ve Analitik'lerdir (Emiroğlu, 2010: 42-44).

"Aristoteles'in, mantığı tanımlamayı unuttuğunu, belki de bu yüzden, bugüne kadar bir mantık tanımı üzerinde birleşilmediği"den söz edilmektedir (Feys, 1990:31). Aristoteles bir anlamda dili, düşünceyi aktarma aracı olarak görmüş ve terimlerin incelenmesine mantık çalışmaları içinde yer vermiştir (Ural, 1985: 14).

Mantık kelimesinin anlamı konusunda, mantık tarihinde farklı anlam ve tanımlamalar olmuş, dönemlere göre farklı mantık anlayışları getirilmiş bulunmaktadır.

Farabînin tanımlaması bu noktada yardımcı olabilecek bir tanımlamadır. Ona göre, "Mantık sanatı, bütün halinde, akli düzeltmeye ve yanlış yapılması

mümkün olan bütün makul şeylerde insanı doğru yola ve gerçek tarafına yöneltmeye yarayan kanunları ve insanı, makullerde yanlıştan, sürçmeden ve hatadan koruyan ve muhafaza eden kanunları verir (Farabi, 1955: 64)."

Aristoteles'ten önce onun mantığı sistemleştirmesine etki eden süreç ve görüşler söz konusu olduğunda kısaca şöyle bir tarihi gelişim dikkat çekici olduğu belirtilebilir. Doğa karşısında insanların hayret etmesi ve düşünmesi, Aristoteles'ten önce başlamıştır. Ancak bunun kuralsız bir şekilde yapılması, insanların kavramlar üzerinde anlaşılabilir bir şekilde söz oyunlarına başvurmasına yol açmıştır. Bu durum, insanları doğa ve kavramlar üzerinde göreceli bir konuma itmiştir. İnsanların doğa ve kavramlar üzerindeki göreceliliğinin sebeplerinden biri, Herakleitos'un (540-480) "doğadaki tikel nesnelerin karşıtlarını bir birlik içinde özdeş olarak bulduklarını" önermesidir. Ona göre şeyler, hem bütündür, hem değildir; hem uyumlu hem uyumsuz olarak, bir arada ve dağınıktır (Denkel, 1998: 24).

Aristoteles, Herakleitos'un bu düşüncesini, "aynı şeyin hem var olup hem de var olmadığı düşüncesinin, mantıksal bir olanaksızlık" olduğunu belirterek çelişmezlik ilkesine ters bir düşünce olacağını dile getirmiştir (Denkel, 1998: 25 ; Aristoteles, 1996: 202).

Bilgi problemi konusunda da tam bir göreceliğe ulaşan Protagoras (490-420) ve sofistlerin anlayışının da Aristoteles mantığının oluşmasına katkı sağlamış olduğu, Protagoras'ın, 'insan her şeyin ölçüsü olup onun, var olan şeylerin varlıklarının, var olmayan şeylerin yoklukların da (Platon, 1997: 30)' ifadesiyle tam bir rölativizme vardığını görürüz.

Aristoteles, "Organon" adı verilen külliyatında, ilk olarak "Sofistik Delillerin Çürütülmesi" adlı eserini oluşturmuş, mantığın kurallarını bundan sonra temellendirmiştir. Ayrıca o, "Metafizik" adlı eserinde de bunların eleştirisine özellikle Protagoras ve Gorgias (483-376)'a geniş bir yer ayırmıştır (Aristoteles, 1996: 215-228).

Aristoteles'i mantığını oluşturmaya iten bir başka sebep de hocası olan Platon'un (429-347), cins ve tür ayrımını benimsemekle beraber, bunun temelinde tümevarım metodunu koyması ve tikellerden ayrı bir tümel anlayışı benimsemesidir.

Aristoteles, bu sürecin sonunda bir ilimler sınıflaması oluşturmuş ve mantık ilminin de sınıflama içindeki önemini ifade etmiştir. Ona göre ilimler, teorik (matematik, fizik, ilk felsefe/teoloji), pratik (ekonomik, etik, politik) bazen bu iki sınıflamaya ilaveten de poetik (poetik, retorik) sınıflamasına ayrılır (Atademir, 1974: 64-65). İlimler sınıflamasındaki poetik ve retorik'in de Aristoteles tefsircisi Ammonias Saccas (175-242) tarafından "Organon" içerisinde bulunduğu belirtilmiştir (Öner, 2014: 17).

Aristoteles, aslında duanın da bir söz olup, ne tasdik ne de inkâr içermemesi dolayısıyla retorik ve poetik'in konusu olduğunu belirtmiş olup mantığı bunlardan ayırmıştır. (Aristoteles, 1963b: 9)

Zenon'un (334-263) analojisi de mantığın yerini kavratması yönüyle önemlidir. Zenon, felsefenin bir yemiş bahçesine benzediğini, mantığın bu bahçenin duvarı, fiziğin ağaçları ve ahlakın da yemişi olduğunu; ya da felsefenin yumurtaya benzediğini; mantığın bunun kabuğu, fiziğin akı, ahlakın da sarısı olduğunu söylemiştir (Russell, 1997: s.384).

Aristoteles'in mantığa dair yazdığı Organon, daha sonraları etkisini giderek arttırmıştır. Aristoteles tefsircisi olan Porphyrius (234-305) "İsagoji" adlı eserinde, Aristoteles'in Topika'da ele aldığı beş tümel dediğimiz kavramları irdelemiştir.

Aristoteles'in ortaçağa etkisi, Boethius'un (480-524) Kategoriler, Önermeler ve Porphyrius'un İsagoji'sini Latince'ye çevirmesiyle başlamıştır. Bu etkiyle beraber Aristoteles mantığı, batıda her şeyin temeli haline gelmiştir.

İslam mantıkçılarının Aristoteles geleneği çerçevesinde başlayan katkıları mantık tarihinde önemli bir yer tutmuş ve Batılı düşünörlere de etki yapmıştır. Bu anlamda Endölüs medeniyeti öncesinde yapılan çalışmalar öncü etkide bulunmuş, Endölüs medeniyeti etkisi de hemen kendini göstermiştir.

Aristoteles mantığının tümeller problemi dolayısıyla varlık, metafizik, bilgi ve ahlak problemleriyle iç içe geçtiğini, Aristoteles'in bir otorite haline geldiği görülmektedir. Bu aşırı etki, her türlü düşünüşün temeli olduğu için Aristoteles mantığının tündengelim metodu da ortaçağın geç döneminde eleştirilmeye başlanmış, ilmi düşünceyi gerileten ve zayıflatan bir sistem olarak görülmüştür. Roger Bacon (1220-1292) tümevarıma dayalı bilgiyi esas alan empirizmi ele alarak tepki hareketini başlatmış ve bilimsel düşünceye yön vermiştir. Burada İslam mantık tarihi içinde de başlangıçtan beri söz konusu olan mantık eleştirisi ve karşıtlığının temelinde varlık, kavram, tümeller ve kategoriler konuları başta olmak üzere Aristoteles mantığının eleştirildiğini belirtmekte yarar vardır.

Aristoteles'in *Fizik* ve *Metafizik* adlı eserleri, 1210'da Paris Üniversitesi'nde yasaklanmış aynı yasağı 1215 ve 1228'de Papalık yenilemiştir. Tepkiler de hızla artmaya devam etmiştir (Lee Goff, 2006: s.178). Raymond Lulle, (1232-1316) de mantık alanında metod konusunu ilk olarak sistematik tarzda ele alıp Port Royal mantıkçılarına öncülük edenler arasında yeri almıştır.

Mantık alanındaki çalışmalar yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Bu doğrultuda mantığa katkı sağlayanlardan birisi de Francis Bacon (1561-1626) olmuştur. Tümevarımı bilimin temeline yerleştiren Francis Bacon da "*Novum Organum, Tabiatın Araştırılması ve İnsan Alemi Hakkında Özlü Sözler*" adlı eseriyle mantığa katkı yapmaya çalışmış, Descartes (1596-1650) da "*Metod Üzerine Konuşma*"da bu metodu daha sistemli hale getirmiştir (Özlem, 1991: 188; Çapak, 2016: 34; Dalkılıç-Akyüz, 2017: 26-30).

On altıncı yüzyıl sonu ve onyedinci yüzyılda metod konusu, felsefe araştırmaları ve tartışmaları açısından oldukça yoğun bir süreç geçirmiştir. Batı düşüncesi bağlamında onsekizinci yüzyıldaki bilim alanında ortaya çıkacak olan yeni arayış ve buluşların; ondokuzuncu yüzyıldaki bilim sınıflamaları tartışmalarının başlatıcısı ve merkezi olması açısından metod konusunun yoğunluklu olarak tartışıldığı bu yüzyıllar, bu noktada dikkat çekmektedir.

Mantığın ve felsefenin giriş ve kapsayıcı bir ilim olma konumu ve anlayışı, etkisini hiçbir zaman kaybetmemiş, yaşanan dönemdeki din merkezilik ve dinin, özellikle kurum olarak diğer bütün kurumlar için kurucu ve temel olarak alınması nedeniyle mantık konuları, kavramları, kuralları ve özellikle kıyas başta olmak üzere dinin, temel konusu olan Tanrı'nın kavram olarak anlaşılması, varlığının kanıtlanması ve sıfatlarının anlaşılması, diğer metafizik kavram, unsurları ve yaşanan hadiselerin anlaşılması ve savunulması noktasında vazgeçilemeyen bir ilim olarak kabul edilmesine ve İlimlere Giriş düzeyinde Mantık kitaplarının yazılmasına ortam hazırlamıştır.

İşte bu süreçte yer alan Port Royal Okulu ve Mantığı, bir ekol olarak işlev ve rol üstelenmiş; sonuçta "Port Royal Mantığı" olarak ünlenen ve "Düşünme Sanatı" başlığını da mantıkçıların verdiği eser ortaya çıkmıştır. Port Royal Okulu Mantıkçıların eserlerini, entelektüel ve felsefi çevreyle ilişkilerini ve birikimlerini ortaya koymak, onların mantık alanındaki çabalarını ve mantığa yaptıkları katkıları daha iyi ortaya koymak ve anlamak açısından uygun olacaktır.

1.2. PORT ROYAL MANTIĞI YAZARLARININ HAYATI VE ESERLERİ

Bu kısımda ilk olarak "Port Royal Mantığı" yazarları Antoine Arnauld (1612-1694) ve Pierre Nicole (1625-1695)'ün hayatı ve eserleri ve düşünceleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonraki kısımda yazarların görüşlerini temellendirmek ve anlamak açısından Arnauld özelinde felsefe çevresiyle ilişkiler ortaya konulmuştur. Burada 'Mantık ya da Düşünme Sanatı ve Kartezyen Arka Planı' konusu öncelikle ele alınmıştır.

Doğal olarak burada Port Royal mantığı ve Kartezyen etkililerden söz edilmiştir. Bu çerçevede ilk olarak Antoine Arnauld'un, Descartes'ın Meditasyonlar'ına yapmış olduğu eleştirilerine yer verilmiş, daha sonra sırayla Arnauld'un Malebranche ile tartışması ve Leibniz ile yapmış olduğu mektuplaşmalar ele alınmıştır.

1.2.1. Antoine Arnauld'un Hayatı Ve Eserleri

Antoine Arnauld kimdir? Nasıl bir dönemde yaşamıştır? Nelerden ve kimlerden etkilenmiştir? Kimleri etkilemiştir? Şimdi bu soruların cevaplarını vermeye çalışacağız.

1.2.1.1. Antoine Arnauld'un Hayatı

8 Şubat 1612'de Fransa'da dünyaya gelen Antonie Arnauld, öteden beri Jansencilik'e yakınlığı ile bilinen ailenin yirmi çocuğundan biridir. Baba Antoine, dönemin en ünlü avukatlarındandır. Oğul Antoine, hukuk okumak ister, fakat 1619'da babasının ölümü ile bu isteğini gerçekleştiremez. Annesinin isteği ile Teoloji okumaya karar verir (Broker, Jill (2014). Port Royal Logic, <http://plato.stanford.edu/entries/port-royal-logic> [Erişim Tarihi: 26.09.2017]). Kardinal Richelieu'nun günah çıkarıcı papazı olan Lescot'un (1594-1695) öğrencisi olarak Sorbonne'a gider.

1638'den 1641'e kadar savunduğu dört tezinde tamamıyla Augustinian'cı görüşler ortaya koyar. 1640 yılında Mersenne'in isteği ile Descartes'ın "İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar"ına itirazlar yazar. Arnauld, bu üstün yetenekleri ve dindarlığı sayesinde, Sorbonne'a girme şartlarını sağlamamasına ve Kardinal Richelieu'nin karşı çıkmasına rağmen, Sorbonne'a 1641'de kabul edilir (Arnauld-Nicole,1996: XIV ; Tollemache, 1893 : 104). Aynı yıl papaz olarak atanır.

Arnauld, 1643'te yazarların çoğu tarafından en önemli teolojik çalışması kabul edilen On Frequent Communion'ı yayımlar (Arnauld-Nicole, 1996: XVI; McKenna,1998: 444). Tanrı sevgisi üzerine yazılan bu kitap, Alman Katolik rahip, Jansenizm'in kurucusu olan Jansen (1615-1656)'in "Augustinus" adlı eserini savunmak için yazılır. Teolojik dünyada dikkatleri üzerine çeken bu eser, Jansenizm öğretilerini destekler ve Kutsal Topluluğa katılmak için içten bir tevbenin gerekliliğinde ısrar eder (Tollemache,1893: 104; Aydın,2000: 186). Arnauld'un bu eseri, İsa Tarikatı (Latince: Societas Iesu) adıyla anılan bir Hıristiyan tarikatı olan Hıristiyan olmuş eski bir İspanyol askeri olan Ignacio de Loyola (Aziz Loyola'lı İgnatios, S.J.) tarafından 1534'de

kurulmuş olan ve başlıca yoğunlaştıkları alanlar misyonerlik ve eğitim kurumları açmak olan Cizvitler tarafından yasaklanmak istenir, fakat başarılı olamaz. Arnauld, bu eseriyle Büyük Arnauld lakabını alır (Runes,1942: 243).

1643 yılı boyunca Issac Harbet, vaazlarında Jansen'in Augustinus'unu, içinde geçen inayetle ilgili sekiz önermeden dolayı eleştirir. 1644'de Harbert, "İmanın Savunması (Defense of the Faith)"nı yayımlar. Bunun üzerine Arnauld, 1644'de "Jansenus'un Savunması (Defense of Monsieur Jansenius)" ve 1645'de "İkinci Savunma (Second Defense)"yı yazar. 1649'da Sorbonne Teoloji Fakültesi'nden Nicolas Cornet'in yeniden ortaya attığı Augustinus'ta yer alan yedi önermenin sapkın olduğu düşüncesi, Habert ve Kardinal Mazarin'in çalışmaları sonunda 1653'te Papa tarafından dört tanesinin sapkın, birinin yanlış kabul edilmesi ile sonlanır (Arnauld-Nicole, 1996: XV).

1656 yılına kadar sessizliğini koruyan Arnauld, sapkın kabul edilen iki önermeyi barındıran, biri, "To a Person of Condition" ve diğeri, "To a Duke and a Peer"i yazar. O, bu mektupların sonucunda kınanır ve Sorbonne'dan atılır. Sorbonne'dan atıldıktan sonra Port Royal des Champes'e çekilir ve 1669'a kadar burada kalır.

Arnauld, Port Royal kilisesinde yardımcısı olan Pierre Nicole, Lancelot, Arnauld'un erkek kardeşi Robert ve eniştesi Antoine Le Maistre'in içinde bulunduğu "Port Royal'in Askerleri" olarak adlandırılan grupla İncil okuyarak, Teolojik çalışmaları Fransızca'ya çevirerek geçirir.

Burada 1660'da Fransız Jansenist ve gramer yazarı, Latin, Yunan gramerleri ile ilgili eserler vermiş olan Claude Lancelot'la "Gramer (General and Rational Grammar)", 1662'de ise Pierre Nicole ile (müsvedde kopyası 1660'da yazılan) "Mantık ya da Düşünme Sanatı (Logic or Art of Thinking)"i yayımlar.

1670'lerde Arnauld ve Nicole, dini ve felsefi polemiklerine devam ederler. 1669'da Arnauld, kiliseyle arasını düzeltmek ve Janseciliğin Protestanlık'tan farklı olduğunu göstermek için "Eküristik ile ilgili Katolik İnancının Ebediliği (The

Perpetuity of the Faith of the Catholic Church Concerning the Eucharist)" eserini yayımlar. Protestanlığa karşı Katolik ilkelerini savunmasına karşın Paris bapiskoposunca suçlanan Arnauld, Kral XVI. Louis'nin de baskıları ve can güvenliği korkusu nedeniyle 1679'da Paris'ten Hollanda'ya gider ve Belçika'ya sürülür. 8 Ağustos 1694 de Brüksel'de ölür (Nadler, 1998: 444; Broker, Jill (2014). Port Royal Logic, <http://plato.stanford.edu/entries/port-royal-logic> [Erişim Tarihi: 26.09.2017]).

Arnauld'un hayatından bahsettiğimiz yukarıdaki kısımda bazı eserlerine değinilmiş olsa da düşüncenin gelişim aşamalarını gösterbilmek için eserleri sıra ile vermenin uygun olduğunu düşünüyoruz. Arnauld'un eserlerini yazılış ve yayım tarihleri itibarıyla kronolojik sıra ile vereceğiz.

1.2.1.2. Antoine Arnauld'un Eserleri

(1641) Quatrième objection, Tüm Eserleri, sayı 38; (Translate: J. Cottingham, D. Murdoch and R. Stoothoff). Eser, 'Fourth Objections' olarak çevrilmiştir, Descartes'ın Felsefi Yazıları, sayı 2, Cambridge: Cambridge University Press, 1984.

(1643) De la fréquent communion, Tüm Eserleri, sayı 27.

(1660) General and Rational Grammar: The Port Royal Grammar, Tüm Eserleri. Sayı, 41; (Translate: J. Rieux and B.E. Rollin). Grammar olarak çevrilmiştir, The Hague: Mouton, 1975.

(1662) The Art of Thinking, Tüm Eserleri, sayı 41; (Translate: J. Buroker), Manchester: Manchester University Press.

(1683) On True and False Ideas, Tüm Eserleri, sayı 38; (Translate: Çeviren E. Kremer). On True and False Ideas, Lewiston, NY: Edwin Mellon Press, 1990; Ayrıca çeviren S. Gaukroger, Manchester: Manchester University Press, 1990.

(1684) Défense contre la Réponse au Livre des vraies et des fausses *Idées*, in Oeuvres, vol.38.

(1685) Réflexions philosophiques et théologiques sur le nouveau système de

la nature et de la gr ce

(1775-1783) Oeuvres Philosophiques d'Arnauld, Paris: Sigismond D'Arnay, 43.

Arnauld'un hayatı ve eserlerini bu şekilde yazıp belirttikten sonra yardımcısı konumunda olan Pierre Nicole' n önce hayatı hakkında bilgi vermeye, ardından da eserlerini sıralamaya çalışacağız.

1.2.2. Pierre Nicole' n Hayatı Ve Eserleri

Bu kısımda, Pierre Nicole kimdir? Nelerle ilgilenmiştir? Hangi eğitimleri almıştır? Arnauld ile nasıl bir ilişkileri vardır? vb. sorularına yanıtlar aranacaktır.

1.2.2.1. Pierre Nicole' n Hayatı

Pierre Nicole 1625'te Chartres'de doğar. Babası Jean Nicole, dönemin önemli avukatlarındandır. Pierre, daha 14 yaşında iken babasının kütüphanesindeki Yunanca ve Latince eserlerin çoğunu okur. 1642 yılından babası tarafından Felsefe ve Teoloji okumaya Paris'e gönderilir (Tollemache, 1983: 163).

Pariste 1644 yılında Edebiyat Fakültesi'nde master derecesinde başlar. 1644 yılında Rue St. Dominique'deki Port Royal Okulu'nda çalışması için bir düzenleme yapılır. 1645-1646 da Jansenizm'e eğilimli öğretmenlerle bağlantı kurduğu Sorbonne'da teoloji okur. Sainte-Beuve'nin talimatıyla, hayatının büyük bir kısmını harcadığı Port Royal Okulu'nda St. Thomas ve Augustinus'un öğretilerini çalışmalarına uygular. 1649'da teolojiden mezun olur (Tollemache, 1983: 164).

Daha sonra Arnauld'un da içinde yer aldığı Jansenist'lerin bulunduğu Port Royal'e görevli olarak girer. 1654 yılında Arnauld ile yirmi beş yıl sürecek arkadaşlıkları başlar. Nicole, Jansenizm'i savunma konusunda onun asistanı olarak sürekli rol almaya devam eder. Arnauld'un denemelerinde; teolojik çalışmalardan derlemeler sağlar. Pascal'ın, "Letters Provinciales" adlı eserinde Nicole' n araştırmalarından yararlandığından söz edilir.

Nicole, Jansenizm, Sorbonne'da saldırı altında olduğu zaman geri çekilmiş ve Port Royal-Des-Champs manastırına gitmiştir. Dört yıl sonra William Wendrock'un bütün çalışmalarını yayımlamış ve Pascal'ın "Provinciales"ını notlar ekleyerek klasik Latince'ye çevirmiştir (Forget, J. (1913) [https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_\(1913\)/Pierre_Nicole](https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_(1913)/Pierre_Nicole) [Erişim Tarihi: 25.08.2017])

Arnauld'un kınanmasından sonra, yirmi yıllık sürgün sırasında en önemli eseri olarak nitelendirilen "Eucharist ile İlgili Hıristiyan İnançının Ebediliği (The Perpetuity of the Catholic Faith regarding the Eucharist)"i yazmıştır. Cizvitler'in, Jansenistleri Kalvinistlikle suçlamaları üzerine Nicole, Arnauld, Saint Cyran, Le Maitre'yi takip ederek Kalvinistler'in hatalarını yazmaya başlamıştır. Nicole, bu çalışmasını 1669'a kadar bitirememiştir.

Çalışma bitince, Arnauld'un kaleminden, Sorbonne'dan yirmi rahip ve başrahibin izniyle yayımlanmıştır. Nicole, bu çalışmada 17. yüzyıldan başlayarak Kilise tarihini anlatmaya başlamıştır. Çalışma, Katolik kilisesinin, "her yerde, her zaman ve herkes tarafından inanılan inanç" fikri üzerinde odaklanmıştır.

On yedinci yüzyılın önde gelen Jansenist yazarlarından biri olmaya başlayan Nicole'ün, en ünlü eseri 1671-7 yılları arasında yazdığı "Ahlaki Denemeler (Moral Essay)"dir (Broker, Jill (2014). Port Royal Logic, <http://plato.stanford.edu/entries/port-royal-logic> [Erişim Tarihi: 26.09.2017]). On dört ciltten oluşan bu eser, Voltaire tarafından ustalık eseri olarak nitelendirilir. Eser döneminde büyük etki yaratmıştır.

Nicole, 1676 da kutsal düzene girmeye çalışır, fakat Chartres Psikoposu tarafından reddedilmiştir. O, 1677 Aras ve Saint-Pons psikoposlarının lehinde Innocent XI'e mektup yazmıştır. Bu mektup, onun başkentten kovulmasına sebep olmuştur. 1679 yılında en yakın arkadaşı, onu destekleyen Düşes Longue'nın ölümü ile kilise barışı sona ermeye başlayınca Nicole korumasız kalmıştır. Hemen Belçikaya giden Nicole, Brüksel'de Arnauld'la yaşamaya başlamıştır. Ancak

Arnauld'la sürgünde yaşayan Nicole, hassas bir yapıya sahiptir. Sürgün, onun için çekilmez hale gelince Paris'e dönmek için Baş Rahip Harlay'a mektup yazmıştır.

1683 civarında Paris Başpiskoposu, tarafından geri çağırılmış ve Paris'e dönmüştür. İki önemli tartışmada yer almıştır. Bunlardan biri, Bossuet'in görüşlerini sürdürdüğü dinginciliği içermektedir, diğeri, Abbé de Rancey'e karşı Mabillon ile karşılaştıkları manastırla ilgili çalışmalarla ilgilidir. Son yıllarında ağırlı krizler geçirmiş ve felçli ataklardan sonra 1695'te Pariste ölmüştür (Forget, J. (1913) [https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_\(1913\)/Pierre_Nicole](https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_(1913)/Pierre_Nicole) [Erişim Tarihi: 25.08.2017]).

Arnauld'un yardımcısı olarak hayatının son zamanlarında sürgünde de Arnauld'un yanında yaşamak zorunda kalan Nicole'ün eserleri nelerdir? Şimdi onun eserlerini yazılış tarihlerine göre sıralayacağız.

1.2.2.2. Pierre Nicole'ün Eserleri

(1667), "Les imaginaires et les visionnaires" or "Lettres sur l'hérésie imaginaire", Liège.

(1669-76) " La perpétuité de la foi catholique touchant l'Eucharistie ", Paris.

(1671) " Préjugés légitimes contre les Calvinistes ", Paris.

(1689) "La défense de l'Église", Cologne.

(1671-78) "Préjugés légitimes"; "Moral Essay" , Paris.

(1687) "Église Union", Paris.

(1695) " Réfutation des principales erreurs des Quiétistes ", Paris.

(1706) " Instructions religieuses et morales sur les rites ", Paris.

(1706) "on Symbols", Paris.

(1706) " Sur le Dual des Leaders, la Salutation angélique, la Sainte Messe et les autres duos de l'Église

(1709) " Sur le premier commandement des dix commandements ", Paris.

İsimlerinden anlaşılacağı gibi Pierre Nicole'ün eserleri, genellikle dini ağırlıklıdır. Buradan yola çıkarak Nicole'ün teolog yönünün ağır bastığını

söyleyebiliriz ki, onun Jansenizm'le olan sıkı ilişkisi ve Jansenizm'in önde gelen ve sıkı bir savunucusu olduğu göz önüne alırsa bu durum pek yadsınamaz.

Port Royal Mantığı'nın özellikleri ve içerikleri, bu mantığın ortaya koyucuları ve yazarları, Arnauld ve Nicole'ün hayatı ve eserlerini ortaya koymaya çalıştığımız bu bölümden sonra, onların görüşleri, düşünceleri hakkında genel bazı bilgileri aktararak ardından Arnauld merkezinde Port Royal Mantık Okulu'nun arkaplanını oluşturan, ortaya koyan felsefe çevreleriyle ilişkileri, bu ilişkiler çerçevesinde yapılan felsefî ve teolojik tartışmaların durumunu genel hatları ile belirtmeye çalışacağız.

1.3. PORT ROYAL MANTIKÇILARININ FELSEFE ÇEVRESİYLE İLİŞKİLERİ

1.3.1. Arnauld - Descartes İlişkisi Ve Descartes'in Etkisi

Port Royal Mantıkçıları ve özellikle Arnauld, Descartes'tan etkilenmiş midir, etkilenmiş ise hangi noktalarda etkilenmiştir? O, Descartes'ın felsefesini, kendi felsefesine nasıl uyarlamıştır?

Antoine Arnauld'un felsefesinde Descartes etkisini görmemek mümkün değildir. Arnauld Descartes felsefesinden birçok alanda etkilenmiştir. O, Descartes'ın fiziğini, ruh ve beden düalizmini ve onun sonucunda ortaya çıkanları desteklemiştir. Arnauld, kendisinin, Descartes'ın felsefesinin özünü öne sürdüğünü, fakat önermelerle ilgili olan noktalarda farklı düşüncelerle değiştirmekten çekinmediğini ifade eder (Kremer, Elmer (2007), <http://plato.stanford.edu/entries/arnauld/> [Erişim Tarihi: 26.07.2017]). O, Descartes'ın metafiziğindeki "açık seçik idealar fikri"ni kendi felsefesine uygulamıştır. Ayrıca Arnauld, yöntem konusunda da, Descartes'ın analiz ve sentez kuralına bağlıdır (Arnauld-Nicole, 1996: 233; Kamer, 2014: 33). İdeaların kaynağı olarak aklın gösterilmesi, basitten karmaşığa gitme vurgusu bunun en güzel örnekleridir.

Logic'te Descartes'ın "Aklın İdaresi için Kurallar" adlı eserinde vermeye çalıştığı yöntemi kullanan Arnauld, temele açık seçik ideleri alarak Aristoteles mantığını yeniden yorumlamaktadır (Arnauld-Nicole, 1996 : 25-27; Kamer, 2014:

33) Aristoteles'te apaçık olan ifadeler olduğunu ortaya koyar. Bu bilgilerin hiçbir şey olmazdan önce bilindiği ifade edilir (Aristoteles, 1969ç: 5).

Arnauld, Fransız teolog, filozof, matematikçi ve akustiğin babası olarak anılan müzik teorisyeni ve rahip olan Mersene(1588 – 1648)'nin isteği ile Descartes'ın *Meditasyonlar*'ına eleştiriler yazmıştır. Bu eleştiriler hangi konuları içermektedir? Şimdi bu itirazlara Descartes'ın tavrı nasıldır? sorularının yanıtlarını arayalım.

Arnauld, Descartes'ın sistemine olan hayranlığını Mersenne'e bu mektupların başında şu şekilde dile getirmiştir:

"Descartes'ın zihin ve olağanüstü öğrenme gücüne ne kadar çok değer verdiğimi biliyorsun. Çalışmayı incelemem için bana veriyor olman nadir bir akıl gerektirir, eğer benim güçlerimi gözünde büyütüyorsan bu beni yetersizliğimin daha az farkında yapmaz. Bu çalışma dış şeylerin karma karışıklığından bağımsız, sakın ve kendine dikkatli bir zihin gerektirir (Bennett, 2017:54)."

Arnauld'un *Meditasyonlar*'a itirazları üç kısımda toplanmaktadır. Bunlardan ikisi felsefi konuları ilgilendirirken, üçüncüsü teologları sıkıntıya sokacak durumlar olmuştur. Bunlar; insan zihni ile ilgili itirazlar, Tanrı ile ilgili kısma itirazlar ve bir ilahiyatçının bütünüyle karşı çıkabileceği problemler şeklindedir. Arnauld, bu itirazları yazarken hem bir ilahiyatçı hem de bir filozof gözüyle değerlendireceğini ifade etmiştir.

Arnauld, insanın doğası ile ilgili itirazları ortaya koyarken Descartes'ın ortaya attıklarının daha önce St. Augustine tarafından söylendiğini ifade etmektedir:

"Dikkat çekici bulduğum ilk şey Descartes'ın bütün felsefesi St. Augustine –teolojide ve felsefede muhteşem yetenekli bir kişi- tarafından ortaya atılan ilkelere dayanmaktadır. 'Onun özgür irade üzerine' kitabında bir diyalogda bir katılımcı olarak Tanrının varlığını kanıtlama yollarını hazırlar (Bennett, 2017: s.54)."

İnsan doğası ile ilgili ilk kısımda Arnauld, bedenın bilgisini olmadan kendimizin bilgisini elde edebileceğimizi, fakat bunun beden ve ruh arasında gerçek bir ayrım olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca bedenın hareketlerinin ruhun varlığına kanıt olarak gösterilemeyeceğini; ruhu olmadığını düşündüğü koyun gibi canlıların da bu tip tepkiler vereceğini, dolayısıyla algılamanın ruhun varlığı için kanıt olarak alınamayacağını ifade etmektedir. Arnauld'un bedenın bilgisini olmadan ruhun bilgisine ulaştığını düşünmesine rağmen ruh beden ayrımını net kabul etmemesinin birbiri ile çelişen durumlar kanaatindeyiz.

Tanrı ile ilgili eleştirilerinin yer aldığı ikinci kısımda ise onun, Descartes'ın Tanrı'nın varlığının yapısından hareketle epistemik gerekçeler çizme çabasının döngüsellikine ettiği itirazlar yer almaktadır:

"Bir endişem daha var, yani yalnızca Tanrı var olduğundan açık ve seçik olarak algıladıklarımızın doğru olduğunu söylediğinde, çevrede nasıl yanlış akıl yürütmeden kaçındığıdır. Ama yalnızca bunu açık ve seçik algıladığımızda Tanrının varlığından emin olabiliriz. Sonuç olarak Tanrı'nın varlığından emin olmadan önce açık ve aşikâr biçimde algıladığımız ne olursa olsun, doğru olduğundan emin olmalıyız (Bennett, 2017: 75)."

Arnauld bu sözleriyle Descartes'ın Tanrı kanıtının aslında sağlam bir temeli olmadığını, bir döngüsellikten ibaret olduğunu ifade etmektedir. Bu eleştirisi haklı gibi görünmektedir.

Son kısmın en önemli noktası, ayinle ilgili dine geçirilme doktrininde Descartes metafiziğinin sonuçları ile ilgilidir. Arnauld, Descartes'ı yalnızca genişlemenin ve onun özelliklerinin ve varlıkta gerekli modların arkasından ayrılarak duyusal niteliklerin maddi dünyasını boşaltmakla suçlar. Bu yüzden onun ontolojisi Arnauld'a tutarsız görünmektedir.

Arnauld, bundan sonraki elli yıldan fazla Descartes'ın en sadık ve en sesi çıkan savunucusu olmuştur. O Kartezyenizm'i sadece gerçeklere diğer sistemlerden yakın gördüğünden değil, aynı zamanda onun doktrinlerinin Hristiyan dindarlığının en büyük destekçisi olduğundan kabul etmektedir. Burada da görüyoruz ki

Arnauld'un, Descartes'ı eleştirilerinin temelinde yine dini sistemiyle uyuşmaması yatmaktadır. Zaten o, başlangıçta da bir din adamı gibi de davranacağını dile getirmişti. Arnauld, Descartes'ın Tanrı'nın varlığını diğerlerinden daha iyi tasarladığına ve ruh beden düalizminin ruhun ölümsüzlüğü için ortaya koyduğu kesin temel olduğuna inanmaktadır (Nadler, 1998: 444).

Arnauld'un Meditasyonlar'a itirazları açıkça sistemin daha iyiye gitmesini görmeyi uman bir yabancının yapıcı bir ruhla sunduğu öneriler olarak kendini göstermiştir. Descartes ise Arnauld'un yorumlarını ciddi ve akla yatkın bulmuştur.

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Arnauld'un, Descartes'tan etkilendiği, fakat onu tamamen kabul etmediği sonucuna varırız. Arnauld'un felsefesinin oluşmasında Descartes'in etkisi göz ardı edilemez bir durumdur.

Antonie Arnauld ve Pierre Nicole'ün temsilcileri olduğu Port Royal Kilisesi'nin, Jansenizm savunucusu olduğunu söylemiştik. Jansenizm, Descartes'ın çağdaşlarından Jansen tarafından kurulmuştur. Jansenizm, sistematığının temelini St. Augustine'in görüşlerinden alır. Bununla birlikte Descartes'ın görüşlerinin St. Augustine ile benzer olması, Arnauld'un ve Nicole'ün Descartes'ın görüşlerini benimsemesinin en önemli nedenidir (Öztürk, 1987: 183).

Arnauld ve Descartes arasındaki ilişkiyi anlattıktan sonra, Arnauld'un idea felsefesini anlamamızda bize yardımcı olması açısından ve Hıristiyan rasyonalizminin tanımlanmasında önemli rol oynayan (McKenna,2000:695), Malebranche ile tartışmalarını ortaya koymaya çalışacağız.

1.3.2. Malebranche ile Tartışmalar

Arnauld ve Malebranche, Descartes'ın takipçileri ve felsefesini benimseyen filozoflar arasındadır. İkisi de Descartes'tan etkilenmelerine rağmen ikisinin felsefeleri de farklı yönler almıştır, Malebranche, Pantezime yaklaşırken Arnauld ve Nicole mistiklik yönünde ilerlemişlerdir (Weber, 1993, 225). Bu iki farklı rota, Arnauld ve Malebranche arasında uzun yıllar süren bir tartışmaya sebep olmuştur.

Arnauld ve Malebranche arasındaki tartışmalar hangi temalar üzerinedir? Arnauld ve Malebranche'in görüşleri arasındaki farklılıklar nelerdir? Arnauld'a göre idea nedir? Malebranche'a göre idea nedir? soruları burada yanıtlanmaya çalışılacaktır.

İkili arasında 1683 ve 1685 arasında yapılan bu tartışmalar, ideaların doğası üzerinedir. Anlaşmazlık, algıların temsîlî teorisinin kabul edilip edilmediği ile ilgilidir (Brancken,1972:16). Tartışmaların odak noktası, Malebranche'in "Hakikatin Araştırılması (Search After Truth)" eserindeki idealar bağlamındadır. Tartışma, Malebranche eserini yayımladıktan sonra Arnauld'un 1683'te, "Doğru ve Yanlış İdealar Üzerine (On True and False Ideas)" adlı eseri yayımlaması ile başlamıştır. Bunu Malebranche'in 1684'teki cevabı, daha sonra Arnauld'un, Malebranche'a yazdığı kısa bir cevabı takip etmiştir (Wahl, 1988:560).

Anlaşmazlığın, Descartes'in Tanrı'nın varlığına kanıtına olan bir itirazda, Meditasyonlar'ın Önsöz'ünde de açıkça kabul ettiği bir belirsizlikten kaynaklandığı görülmektedir:

"(İddiam/tezim)...idea kelimesinde bir belirsizlik olduğudur. Onun benden daha mükemmel olduğunun söylenemediği durumda, idea, aklın bir işlemi olarak maddesel alınabilir ya da işlem tarafından temsil edilen şey olarak objektif bir şekilde alınabilir. Bu şey, akıl dışında bir şey olarak kabul edilmiş olsa bile hala kendimden daha mükemmel olabilir (Descartes, 2014:14)."

Descartes, yine Meditasyonlar'da kanıtı şu şekilde vermektedir:

"Düşüncenin modları olarak tanımlanan idealar arasında tanımlanabilir bir eşitsizlik yoktur. Aynı şekilde onlar, tamamıyla içimden gelenler olarak görünmektedir. Farklı idealar, farklı şeyleri temsil ettiği sürece, geniş ölçüde birbirinden ayrılmaktadırlar (Descartes, 2014: 40)."

Buradan Descartes'in ideaları objelerin temsilleri olan zihin işlemleri olarak aldığı anlaşılır. Descartes'a göre, "idea, bazen olgu düzeyinde, anlama yetimin bir işlemi, bazense işlemin temsil ettiği şey, yani maddi şeyler ya da Tanrı, ruh gibi

şeylerin temsilidir (Wahl, 1988: 560)." Yani idea, maddi bir varlık olmak zorunda değildir.

İşte Arnauld ve Malebranche arasındaki tartışma da bu noktada başlamaktadır. İdeanın iki tipi var mıdır? Bu iki tipten biri farkında olma yani algılama eylemi, diğeri ise bu eylemin objeleri olan temsiller(idir).

Antoine Arnauld, ideanın kendi kendini temsil eden algı ya da farkındalık olduğunu ve algının nesnelere idealar değil; maddi şeyler, Ruh, Tanrı ve bunlarla ilgili olan şeyler olduğunu dile getirmektedir (Wahl,1988:560).

Malebranche ise algılama eyleminin temsili olamayacağını, bir objenin anlık algısının temsili bir varlık olduğunu söylemektedir ve bunlar, idealar olarak adlandırılır. Ona göre idealar, Tanrı'nın zihnindedir (Malebranche,1700:119).

Malebranche, bize direkt olarak sunulmayan şeyleri algılayamayacağımız iddiasıyla tartışmaya başlamaktadır. O'na göre bir şeyi algılamamız için şeyin zihinde mevcut olması gerekir. Ona göre dışsal şeyler, zihinde mevcut olmamasına rağmen, ruhumuzda mevcuttur. Bu yüzden ruhumuzun bir şeyleri algılamak için idealara ihtiyacı yoktur (Wahl, 1988: s.562).

Malebranche (1700: 114-115; Arnauld, 1990: 87)'a göre bu görüşün sonuçlarından biri gördüğümüz güneş, bakışlarımızdan biri değildir. Ruhumuz ancak anlık katılan güneşi görebilir. Farkına vardığımız eklentiler maddi dünyanın ya da yaratılmış dünyanın eklentileri değil, akli dünyanın eklentileridir.

Malebranche (1700: 112), algının anlık nesnelere idea olarak adlandırmaktadır. Arnauld, bunu kabul etmiyorsa eğer, öyleyse O'na göre idea nedir?

Arnauld, obje ile zihin arasında üçüncü bir şey olduğu görüşüne şiddetle karşı çıkarak ideanın algının objeleri olduğunu söylemektedir. Bu üçüncü şey algılarımızın objeleri olan idealardır. Arnauld'un, Malebranche'a karşı tanımlarla oluşturduğu uzun argümanı şu şekildedir:

"3. Nesnenin algısı ile nesnenin ideasını aynı şey olarak alıyorum

4. Zihin onu algıladığında ve onunla tanıştığında nesnenin zihinde mevcut olduğunu söyleyeceğim.

5. Kavradığımda bir şey objektif olarak zihnimdedir. Güneşi, kareyi, sesi kavradığımda, zihnimin dışında olsa da olmasa da, güneş, ses ve kare objektif olarak zihnimdedir.

6. Algıları ve ideaları aynı şey aldığımı söyledim. Sahip olduğu iki ilişkiden birini olduğunda bu şeyi fark etmek gereklidir. İdeaların objektif olarak ruhta bulunmasından dolayı bu iki ilişkiden biri değiştiren ruh, diğeri algılanan şeydir (Arnauld,1990:65-66; Wahl, 1988: 562)."

Burada "idea" denilen olgunun Platon'un ideal alemi ve ideası ile Aristoteles'in töz ve tümelini anımsatan, ancak onlara benzer olan ve onlardan ayrılan yerler söz konusudur.

Arnauld'a göre İdealar, nesnelerin temsilleri olan zihnin işlemleridir. Algıyla ideanın bu tanımlaması, ideanın zihinsel bir eylemi, bir objenin algısı olduğunu söyler. "Dünyayı, güneşi, yıldızları, çevremdeki, insanları gördüğümde, bunları kesin bulurum. Onlar hayali bedenler ya gördüğüm insanlar değildir ama Tanrı'nın işidir ve Tanrı'nın yarattığı ben gibi insanlardır (Arnauld, 1990: 68; Wahl, 1988: s.562)."

Arnauld(1990: 58), Malebranche'ı iki ön yargı ile suçlamaktadır: Bunlardan birincisi Malebranche'a göre birşeyi görmek için, onun gerçek bir varlık olması gerekir. Arnauld, buradaki fiziksel varlıkları zihinsel algıya transfer etme işini hatalı bulur. Arnauld'un ifade ettiği ikinci önyargı ise görsellerin aynada veya sudaki yansımalarının bizi aldatabileceğini, onların o şeyler değil, yalnızca yansımaları olduğunu ifade eder (Wahl, 1988: 562).

Arnauld, eleştirisinde Malebranche'ın idea teorisinin neyi desteklediğini, yani vücutlarımızın ve yaratılmış uzantının nasıl farkında olduğumuzu açıklamadığını söylemiştir. Onun argümanı şu şekildedir:

"Soru şu şekildedir, A vücudunu düşünmem nasıl olmaktadır? Malebranche'a göre bunu sadece başka bir şey vasıtasıyla yapabilirim, A'yı

temsil eden ve ruhuma yakından katılan bir şey. Arnauld'un sorusu, B olarak adlandırdığı bu temsili varlığın ayrı bir algısı olup olmadığı ya da bu tek algının A ve B'nin ortak bir algısı olup olmadığıdır. Eğer ikisinin algısıysa, Malebranche'ın dediğinin aksine ikisi de ruhumuza içkin olarak katılır. Ama eğer değilse, biri A'nın biri B'nin olmak üzere iki tane algı olmalıdır. Buradan da ilki ikincisine sebeptir ki, görmem gerektiğinde bu ikinci algı olmalıdır. Her halükarda A'nın algısına ihtiyacım vardır ve A ruhuma içkin katılmaktadır. Burada B'nin algısı gerekçesizdir (Arnauld; 1990: 80; Wahl, 1988: 563)."

Buradan da anlaşıldığı gibi Arnauld arada temsili bir varlık olmasını reddeder, yani daha önce söylediğimiz gibi ona göre zihinle madde arasında üçüncü bir şey yoktur.

Malebranche, "Hakikat'in Araştırılması (Search After Truth)"da, Arnauld'un ikinci önyargı olarak ileri sürdüğü algısal hatalar problemini ortaya koymaktadır. Farkındalığımızın nesnelere, gerçek dünyanın nesnelere olamayacağını söyler. Malebranche'a göre, var olan bir şeyin varlığından şüphe duyduğum müddetçe vücutların farkına vardığımı iddia edebilirim. Onların farkına varmam, olabildiğince yeterlidir. Olmayan bir vücudu var olarak algıladığımda hataya düşerim, fakat dışarda olmamasına rağmen zihnimdedir.

Arnauld'a göre algılarımız, mümkün objelerdir ve bir ideanın algısı ile karıştırılmamalıdır. Arnauld da Descartes gibi mümkün varlıkla objektif gerçekliği birleştirir. Yani X'in ideasına sahipsem, X (mümkün) olabilir (Arnauld, 1990: 60).

Lovejoy'a göre anlaşmazlığın sebebi idealerin rasyonalist teorisi değil, temsillerin Tanrı'nın mı insanın mı zihninde olduğudur. Lovejoy'un bu görüşüne katılmaktayız. Çünkü her iki düşünür de ideaları zihnin bir eylemi olarak kabul etmektedir. Aralarındaki fark şudur: Arnauld, bu ideaları insanın zihnine yerleştirirken, Malebranche, Tanrı'nın zihnine yerleştirmektedir (Wahl, 1988: 564). Onun teorisini, yani her şeyi Tanrı'da görme düşüncesini ele alacak olursak; ona göre ruhlarımız, Tanrı'dır ve biz ruhlarımızla algılarız; bu bağlamda aslında bizde olan, aynı zamanda Tanrı'dır.

Arnauld'un bu büyük iddiasının kaynağı, "Doğru ve Yanlış İdealar Üzerine (on True or False Ideas)"adlı eserinin altıncı kısmıdır. Arnauld, burada algılar için iki yol sunmaktadır: Bunlardan birincisi, "her algının dönüşlü" olduğudur.

"Çünkü düşündüğümü bilmeden düşünemem, onu tanımladığımı bilmeden bir kare tanımlayamam. Şüphesiz bir şey ortaya koyamam güneşi göremem. Güneşi hayal ettiğimin kesinliğini bilmeden güneşi hayal edemem. İkincisi bir algının diğerinden oluşmuş olabileceğidir (Arnauld, 1990, 77; Wahl, 1988: 564)."

Her bir algımız özünde bazı şeylerin temsilidir ve böylece idea olarak adlandırılır. Onun anlık nesnesi, özünde kendi üzerinde dönüşlü değildir (Wahl, 1988: 564): Malebranche, ideaları direk algılamadığımızı, vasıtalı bir şekilde algıladığımızı ifade eder.

Bu tartışmalarda Arnauld'un amacı, "temsîlî varlıklar" olarak idealar hakkında Malebranche'in görüşlerini eleştirmektir. Arnauld, bu eserinin dört ve beşinci bölümlerinde bu doktrine karşı birçok yapı önerir. Ona göre Malebranche haklıysa, yani idealar özelliklere gerçekten sahipse ve algımızdan bağımsız mevcutsa, o zaman mümkün hipotezlerden biri olan Malebranche'in 'Tanrı'da Görme' kuramıyla, ideaların doğası ile ilgili felsefe için durumu, ideaların ontolojik durumuna dönüşür (Brancken, 1972: 166). Malebranche'in görme kuramına göre ışık göz için neyse, Tanrı da ruh için odur, ruh Tanrıdadır. Ruh, Tanrı'da düşünür Tanrı'da görür. (Alfred Weber, 1993: 223).

Eğer Arnauld haklıysa; idealarımız, ruhumuzun uyarlamaları olan algılarımızsa, ideaların ontolojik durumu çoktan çözülmüş olur ve "Tanrı'da görme"yi gereksiz olarak alabiliriz (Haynes, Austen (2015). Malebranche & Arnauld on the Nature of Ideas, <https://monadshavenowindows.wordpress.com/2015/09/14/malebranche-arnauld-on-the-nature-of-ideas> [Erişim Tarihi: 25.07.2017]) .

Arnauld, bu tartışmalarda Tanrıbilim ve felsefeyi birbirinden ayırmış ve çatışma noktalarında felsefeyi üstün tutmuştur. O, bazı şeylerin varlığına inanmak gerektiğini, bazı şeyleri de öğrenmek gerektiğini belirterek inancın, öğrenmeye engel

olmaması gerektiği gibi insanın, inanç noktasında kalmamasını önemine dikkat çekmiştir. Bu yüzden dil, gramer, felsefe ve mantıkla ilgilenmesi, onun bilinçli bir tercihi olarak dikkat çekmemiz ve vurgulamamız gereken bir noktadır.

1.3.3. Leibniz İle Mektuplaşmalar

Antoine Arnauld ve Leibniz arasındaki mektuplaşmanın sınırı ne ölçüdedir? İki dostun mektuplaşması mı yoksa belli konular üzerine tartışmalar içeren bir yazışma mıdır? Bu mektuplar hangi konuları kapsamaktadır? Bu yazışmaların Arnauld ve Leibniz'in felsefelerine katkıları nelerdir?

Leibniz, Paris'e gelmeden önce, Almanyalı bir siyaset adamı olan ve kendisini siyasete sokan Boineburg ile kiliseleri yeniden birleştirilmesi projesi ele almıştır. O, Lutherçiler ve Katolikler'ce kabul olacağını düşündüğü gerçek varlıklar bağlamında önerdiği, Kilisenin İsa'nın son akşam yemeğinde yediği şarap ve ekmeği yiyerek yapılan ayin ve ekmeğin İsa'nın bedeni, şarabın ise İsa'nın kanı olarak kabul edilen Eucharist hakkında 1671'de Arnauld'la yazışmıştır. Bu çabalar, Mart 1672'de, Leibniz 25 yaşındayken, yeni bir hal almıştır (Kremer, Elmer (2007), <http://plato.stanford.edu/entries/arnauld/> [Erişim Tarihi: 26.07.2017]).

11 Şubat 1686'da Arnauld ve Malebranche arasındaki anlaşmazlığın yoğunlaştığı dönemde, Leibniz, Landgrave Ernst von Hessen-Rheinfels'a bir mektup yazar. Leibniz, ondan Descartesçi okulun sorunları arasında da yer alan, Arnauld ve Nicole'un de ilgilendiği (Weber, 1993: 223) "irade sorunu, mahşer, mucizelerin doğası, günah sebepleri ve kötülüğün kökeni, ruhun ölümsüzlüğü, idealar, gibi" konular üzerine yazdığı "kısa bir söylem"i Arnauld'a göndermesini istemektedir (Leibniz, 1908: 67).

13 yıl sonra, Leibniz, Arnauld'la olan görüşmesini şu cümlelerle dile getirmektedir:

"Fransa'da olduğumda, Tanrı'nın adaleti ve kötülüğün sebebi üzerine yazdığım latince bir diyalogta Arnauld'la iletişime geçtim. Bu sadece R. P. Malebranche ile tartışmalarından önce değil, aynı zamanda Hakikatin

Araştırılması (The Search after Truth) kitabından da önce görünmektedir. Burada sürdürdüğüm ilke; "evrenin en iyi planında içerildiği için günaha izin verilmesi ilkesi", orada çoktan kullanılmıştı (Kremer, Elmer (2007), <http://plato.stanford.edu/entries/arnauld/> [Erişim Tarihi: 26.07.2017]). "

Arnauld'un, Confessio Philosophi'e olan cevaplarının hiç birinin kaydı yoktur, ama 1686'da Leibniz, Teodise problemine döndüğünde, "Metafizik Üzerine Söylem (Discourse on Metaphysics)"in taslağını Arnauld'a göndererek işbirliğini yeniden aramıştır. Arnauld'a gönderilen taslak, Söylem'in otuz yedinci bölümünün başlıkları olan meselelerin listesinden daha fazlası değildir.

Leibniz'in taslağındaki sekizinci mesele: Tanrının eylemlerini yarattıklarından ayırmaktır, tek maddeden yaratılmayı içermesi yönünden açıklanmaktadır (Leibniz, 1908: 69).

Tek maddeden yaratılma, Leibniz'e göre, eylemde bulunan şey için geçerlidir. Tek maddeden yaratılmayı açıklamak için, yaratılan maddenin kavramını açıklamak gerekmektedir. Bu da doğrudan Tanrı'nın eylemleri ile yarattıklarının eylemlerini ayırmayı gerektirir.

Leibniz'in tek maddeden yaratılma bahsinin bir kısmı, 13. meselede verilmektedir: "Her bir kişinin bireysel kavramı, bir kez ve bugüne kadar ona olacak tüm her şeyi içerir." (Leibniz, 1908:150). Böylece "o, her bir olayın gerçekliğinin a priori kanıtlarında, niçin diğerinin değil de onun meydana geldiğini görür." (Leibniz, 1908: 69).

Arnauld ve Leibniz arasındaki tartışma burada başlar. Arnauld, Leibniz'e ilk mektubunda, "Tanrı Adem'i yaratmaya karar verdiğinde, insan ırkına olmakta olan ve olacak olan herşey ölümcül zorunluluktan daha zorunlu meydana gelir. Örneğin Adam varsa, oğulları olan Cain ve Abel'in babası olması zorunludur, onların çocuklarının dedeleri, onların çocuklarının büyük büyük dedeleri gibi onların hepsine olacaklar çoktan belirlenmiştir." diye yazmıştır (Leibniz, 1908: 73).

Mektupların üç yönlü değişiminden sonra 28 Eylül 1686'da Arnauld eleştirlerini/şikâyetlerini geri çekmiştir. Arnauld, Leibniz'in durumunun fatalizm içermediğini kabullenmeye hazırlanmıştır.

Arnauld, Leibniz'in şeylerin mümkünlüğü bağlamıyla ve Malebranche'a katıldığı noktalardan biri olan sınırsız mümkün dünyadan gerçek dünyayı seçen Tanrı anlayışıyla zorlandığını ekler (Leibniz, 1908: 109). Arnauld, onun zorluğa gitmek istemediğini de söyler. Bunun yerine ondan varlıklar arasındaki anlaşma ya da birleşme hipotezini daha açık hale getirmesini ister ve maddi şeyler sadece bir görünüm değilse, "substantial form"a sahip olmalıdır (Leibniz, 1908: 135-136).

Arnauld, Leibniz'in varlığın formları hakkındaki iddialarına da itirazlarda bulunmuştur (Leibniz, 1908: 174-175).

Arnauld'un Leibniz'e son mektubunun tarihi 28 Ağustos 1687'dir. Leibniz Arnauld'la tartışmayı sürdürmeyi istemektedir, fakat Arnauld, bu tartışmayı sürdürmek istemez. 31 Ağustos 1687'te, Arnauld, Hessen-Rheinfels'a mektup yazarak ve şunları söylemiştir:

"[Leibniz], en azından bir süre için, spekülasyondan bir şekilde vazgeçip ve sahip olabileceği en büyük iş olan gerçek din seçimi ile ilgilenirse... Onun kurtuluşu için böyle önemli bir karar gereklidir. Kendisi için daha iyi olur(Leibniz, 1908: 209)."

Arnauld, Leibniz'in felsefesine Malebranche'ın felsefesine olduğundan daha az ilgili ve daha az sabırlıdır. Çalışmalarının alt yapısında teolog olduğu göz önüne alındığında bu şaşırtıcı değildir. O, Arnauld'a, Arnauld'un sapkın olarak nitelendirdiği bakış açısına odaklanarak Malebranche'ı bulunduğu durumundan çıkarma umutları verir. Leibniz aynı tehlikeli duruma sahip olmadığını, fakat katolikliğe dönmeyi ve Arnauld'un tavsiyelerini önemsemezse, onun durumunda da benzer umuda zemin olmayacağını eklemektedir (Kremer, Elmer (2007), <http://plato.stanford.edu/entries/arnauld/> [Erişim Tarihi: 26.07.2017]).

Russell (1994) bu mektuplardan şu şekilde bahsetmiştir:

"(Leibniz konusunda) Gizli felsefenin bir bölümü olan "Arnauld'a Mektuplar"ın 19. yüzyılda yayınlandığı gerçi doğrudur. Arnauld'un bu mektupları aldığında cesaret kırıcı sözler ettiğine ilk işaret eden bendim. Şunları yazmıştır Arnauld:

Bu mektuplarda beni aşağı ve yukarı bütün insanları ayağa fırlatacak öyle çok şey buldum ki, dünyanın yadsıyacağı şeyler yazmanın ne yararı olabilir kestiremiyorum."

Russell, Arnauld'un bu düşmanca kanısının/yaklaşımın, kuşkusuz olarak Leibniz'i felsefi konulardaki düşüncelerini gizleme politikasına götürdüğünü belirtmektedir (Russell, 1994, 351).

Russell, her ne kadar bu mektupların Leibniz'i gizlenme politikasına ittiğini ifade etse de, bazı kaynaklar, yazışmaları Leibniz'in felsefesinin gelişiminde çok önemli bir nokta olarak ifade etmektedir. Hatta "Metafizik Üzerine Söylem (The Discourse on Metaphysics)"deki, kısa söylemin son versiyonunun, Leibniz'in olgun metafiziğinin başlangıcı olduğunu ve bunun Arnauld ile yazışmanın etkisi sonucu olduğundan söz edilmektedir (Kremer, Elmer (2007), <http://plato.stanford.edu/entries/arnauld/> [Erişim Tarihi: 26.07.2017]).

Bu yazışmalardan da gördüğümüz gibi, Arnauld ve Leibniz arasındaki görüşmeler, Tanrı iradesi ile ilgilidir. Tanrının istekleri, Arnauld'a göre kesin ve zorunludur.

Port Royal Okulu'nun ve özellikle bunların önde gelenlerinden Port Royal mantıkçılarının, felsefi ve teolojik çerçevedeki bu tartışmaları noktasında vurgulamamız gereken husus, Descartes'in felsefesi ve yaklaşımının modern mantığa giden yoldaki çabaları söz konusu iken Malebranche için ve Leibniz ise Monod teorisiyle farklı bir düşünüşün kişileri olarak dikkat çekmektedir. Bir anlamda da Port Royal Mantıkçıları ile özellikle Malebranche arasında ortaya çıkan mantık veya teoloji önceliği, temelliliği ve sürekliliği tartışmasının kökünde bu idea ve anlayışlar bulunmaktadır.

Port Royal mantıkçılarının dönemi içinde çevreleriyle kurmuş olduğu entelektüel etkileşimin yansımalarının onların mantık bilimine ve mantık düşünüşüne etkisi ne olmuştur? Bu bağlamda karşımıza, "varlığın temeli öz, idea nedir? Onlar hakkındaki yargılarımız neler olmalıdır? Varlıklarının bilgisine nasıl ulaşabiliriz?" soruları dikkati çeken sorular olarak gözükmektedir.

Port royal mantıkçılarının yukarıda verdiğimiz, felsefe çevreleri ile ilişkileri ve tartışmaları, onların düşünce sanat olarak niteledikleri mantık alanına ve konularına bağlı olduğu için bu tartışmalara kısaca temas etmeye ve mantık konularını ele aldıkları sistematığı, onların sistematığı ile ele almaya doğrudan başlamamak için bir geçiş yapma noktasında bağlantı kurmaya çalıştık.

Port Royal mantıkçılarının mantık sınıflamasında ve sınıflamanın temelinde, Aristoteles'in sınıflaması ve etkisi söz konusudur ve bu durum oldukça dikkat çekmekte ve göze çarpmaktadır. Metinde Aristoteles'e yapılan referanslar ve değinmeler, pek çok yerde kendini göstermektedir. Mantık konuları sistematığı, Port Royal Mantığı'nda şu şekilde sıralanmaktadır: İdealar-Töz, Yargılar-Önermeler, Akıl Yürütme-Kıyas, Analiz- Sentez. Nihayet Aristoteles'in Organon'unda bulunmayan bir biçim ve içerikle Metod konusu.

Port Royal Mantıkçılarının hayatları ve mantıklarına temel olan felsefi tartışmalardan bahsettikten sonra bölümlerde Port Royal Mantığı kendi başlıkları ile geniş çaplı bir şekilde ele alınacak ve katkıları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Önce ikinci bölümde idealar, kavramlar, tanım hakkındaki görüş ve yaklaşımları ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

PORT ROYAL MANTIĞINDA İDEALAR/KAVRAMLAR ÜZERİNE YANSIMALAR

Bu bölümde, klasik mantığın kavramları ile Port Royal Mantığı'nın idealarının ortak yanları nelerdir, farklı yanları nelerdir? Onların ideadan anladıkları nelerdir? Bir ideaya bağlı olarak mantığın zeminini nasıl kurarız?, soruları çerçevesinde konuları inceleyemeye çalışacağız.

Arnauld ve Nicole, Mantık ilmini akıl yürütme bilimi olarak nitelendirirler (Skelac, 2017:2). Onlar, eserlerinin adını bu yönde vererek Mantığı, "düşünme sanatı" olarak ele alırlar ve incelerler.

Juraj Halas ise, Port Royal Mantığını, geleneksel klasik mantığın bir formülasyonu olarak nitelendirmektedir. Bu durum, ona göre Port Royal Mantığı'nın, klasik mantıktaki önemini ifade etmektedir (Halas, Juraj (2016). A Note on the Use of "Induction" and "Deduction" in Sociological Methodology, http://www.amesh.sk/pdf/Halas-Induction_Deduction.pdf).

Aristoteles mantığı, düşünmenin ilkelerinin varlığın ilkeleri de olduğunu düşünür, stoa mantığı ise mantığın metafizik ve dille ilişkisini ortaya koyar. Aristoteles mantığı, "yüklemler mantığı", Stoa mantığı ise "önergeler mantığı" olarak nitelendirilirse (Çüçen, 2004: 38; Dalkılıç; Akyüz, 2017:31-35), Port Royal Okulu, Mantığı "idealar mantığı" olarak nitelendirilir (Hutcheson, 2006: X). Bu nedenle onların eserlerinin ilk bölümünü, Mantıklarını temellendirdikleri idealar bölümü oluşturur.

Port Royal Mantığı'nın ilk bölümü, 'İdealar Üzerine Yansımalar' başlığını taşımaktadır. Aristoteles geleneğinde yazılan klasik mantık kitapları, mantığa giriş olarak kavramlar bahsini alır, Port Royal mantığı da aynı şekilde kavramları, ideaları ilk olarak konu edinmiştir.

Bu bölümün temel konusu, "idealar üzerine yansımalar" ya da "zihnin ilk eylemi olan tasavvur etme"dir. Bu bölüm, beş konunun ele alındığı 15 kısımdan meydana gelir. Birinci kısım, ideaların kaynağı ve doğası, ikinci, üçüncü ve dördüncü kısımlar, nesnelere ideaları, temsillerin ideaları, Aristoteles'in kategorileri gibi konuların ele alındığı kısımlardır (Arnauld-Nicole, 1996: 30-36). Beşinci kısımda basit ve karmaşık idealar, altı ve sekizinci kısım arasında tümel, tikel ve tekil ideaları, terimlerin anlamı ve genişletilmesini içeren ideaların genişletilmesi ve kısıtlanması, kalan kısımlarda ise tanım türlerini içeren açık ve seçik, kapalı ve karmaşık idealar ele alınmaktadır (Arnauld-Nicole, 1996: 45-46).

2.1. İdealar ve İdeaların Kaynağı

İdealar nedir? İdeaları nasıl kavrar ve algılarız? Bu idealar saf anlığımız ile gördüğümüz görüntüler midir yoksa zihnimizin ürettiği şeyler midir?

Aristoteles'te bilgelik, bir şeyin ilk ilke yahut nedenlerini araştırmaktır. Bilge kişi ise, tümelin bilgisine sahip olan kişidir. Çünkü tümelleri bilen özeline bilgisine de sahip olacaktır. Biz ancak tümellerin ve formun tanımını verebiliriz (Aristoteles, 1996: 349; Denkel, 1998:171).

"Neden idelerin varlığını kabul edenlerin hiçbiri, herhangi bir ideanın tanımını vermemektedir?" ifadesiyle Aristoteles(1996:349), hiçbir tümelin bireylerin dışında ve soyut olarak var olmadığını belirterek bilgelik anlayışını da ortaya koymuştur (Denkel,1998: 171). Aristoteles mantığının ve eseri, Organon'un hedefi, kavramların kavranılması, kavramların önerme haline getirilmesi ve bu önermelerden hareketle kıyas yaparak ulaşmak istediğimiz bilgiyi elde etme işidir (Dalkılıç-Akyüz, 2017: 31). Bu yüzden ideaların, önemi kendiğinden ortaya çıkmaktadır.

Port Royal Mantıkçılarına göre, idealar, başkalarıyla açıklanamayacak kadar açık ve seçik şeylerden biridir. Çünkü hiçbir şey onlardan daha açık ve seçik değildir. Yani idealar, aklımız aracılığıyla doğrudan ve direkt olarak kavradığımız yegane şeylerdir. İdealar, bilgimizin temelini oluşturan en açık ve seçik şeyler olarak karşımıza çıkmaktadır (Copazzi-Rancaglia, 2009:16).

Port Royal Mantıkçılara göre, Agustinus'un vurguladığı gibi, düştüğümüzden beri maddi şeyler hakkında düşünmeye alışkınyızdır. Onların görüntüleri duyular aracılığıyla beynimize girer. Bu sebeble pek çok insan, çoğunluk, hayal edemezsek kavrayamayacağımıza inanmaktadır. Bu, düşünmenin ve kavramanın tek yolu gibidir. Aksine, saf anlık ve imgelem arasındaki ayrımın farkına varmadan herhangi bir görüntü olmadan şeylerin büyük kısmını kavrarız (Arnauld-Nicole, 1996: 18).

Bu düşünce, bizi kavrama ve imgelem arasında bir ayrım yapmaya zorlar. Çünkü imgeleyemediğimiz şeyleri de zihnimiz kavrayabilmektedir. Port Royal Mantıkçıları, bu noktada yazdıkları mantık kitabının arka planını hazırlayan kartezyen bakış açısını takip etmektedirler. Descartes, Meditasyonlar'ın ikinci kısmında, imgelem ve kavrama arasında bir ayrım yapar. Bu ayrıma göre imgelem, bir şeyin gözümüzün önünde canlandırmamızı gerektirir, kavramak ise onun özelliklerini bilmek ve algılamak anlamına gelmektedir (Descartes, 2014b: 29). İmgelemine oluşturamadığımız şeyleri kavrayabiliriz. *Logic*'te bu, şu şekilde örneklendirilir.

Üçgeni hayal ettiğimde, üç düz çizgi ile sınırlandırılmış bu figürü tamamıyla kavrayamam. Zihnimin içsel uyarlaması ve zorlamasıyla varlık olarak bu üç çizgiyi düşünürüm. Özellikle konuşarak, bu hayal etmedir. Bin kenarlı bir figürü düşündüğümde, onun bin kenardan oluştuğunu bir üçgenin üç kenarlı olduğunu kavradığım gibi kolayca kavrarım. Fakat bin kenarlı bir şekli hayal edemem (Arnauld-Nicole, 1996: 25-26).

Bu örnekte de görüldüğü gibi bir bingeni kavramak, bir üçgeni kavramak kadar kolaydır, çünkü zihnimiz bazı özellikleri genelleme yetisine sahiptir. Ancak imgelemek, o kadar kolay değildir; çünkü imgelem için mevcut olan şeyin gerçek ya da ona yakın bir görüntüsünün var olması gerekmektedir. Sonuç olarak belirtirsek, *Logic'e* göre imgelem başka bir şey, kavramak ise başka bir şeydir.

İmgelem ve kavramanın farklı iki şey olduğundan bahsettikten sonra ideanın bu ikisinden hangisi ile ilişkili olduğuna bakacak olursak, idea ile imgelem

birbiriyle ilişkili olamayacaktır. *Logic*'te de ifade edildiği gibi imgelediğim halde kavradığım bir kaç şeyi düşündüğümde bu daha açık hale gelir. Yani kavramak, düşünmekten daha üstündür, yani kavradığım şey, düşündüğümünden daha açıktır. O zaman idea, en açık ve seçik şey olacağı için kavrama sonucu elde edilmelidir. *Logic*'in bakış açısından bakılacak olursa, düşünceden açık bir şey yoktur ve biz onları imgeleyemeyiz. Bu açıklamalar ışığında *Logic*'te; "ideadan bahsettiğimde, zihnimde uydurduğum bir fanteziden bahsetmem, kavradığımı söylediğimde belirtmek istediğim, zihnimdeki bir şeydir (Arnauld- Nicole, 1996: 27)".

Port Royal mantıkçıları, kendi idea görüşlerinden kısaca bahsettikten sonra, ideayla ilgili birkaç görüşe eleştiride bulunurlar. Bu eleştirilerin temelinde, Tanrı ideası vardır. Bu eleştirilerden ilki, Tanrı ideasının var olmadığını söyleyenlere karşıdır. Bu ideaya sahip olmadığımızı varsayarsak, onlar bunun, yalnızca harflerden ibaret olacağından bahsederler. Bizim bu harflere, Tanrı'nın sahip olduğu sıfatları sığdıramayacağımızı, bu sebeble de ancak bu ideanın varlığını kabul etmemiz gerektiği ifade ederler (Arnauld-Nicole,1996:27).

Bahsedilen ikinci yanlışı ise, Hobbes tarafından ortaya konulan akıl yürütmenin, yalnızca isimlerin birleştirilmesi ile olduğudur. Akıl yürütmede çıkarımlarımız, şeylerin doğasına dokunmaz, ama onları tamamıyla etiketler. Bu, akıl yürütmelerimizi yalnızca kelimelerle sınırlı bırakıp gerçeklikten uzaklaştırmaktadır. *Logic* bunu, zihni yalnızca organik bir parça olarak görme olarak nitelendirmektedir. *Logic* yazarları, bu çıkarımların ortak olduğunu ve bunun bir anlaşma ile mümkün olmayacağını ifade ederler (Arnauld-Nicole, 1996: 27-28).

Şeylerin sesleri haricinde ideasına sahip değilsek, bu şekilde anlaşma imkansız olacaktır. Tıpkı kör birisinin, herhangi bir anlaşma ile renkleri anlatmasının imkansız olacağı gibi. Çünkü renklerin ideaları onlarda eksik olduğundan onlar, renk konusunda herhangi bir sesle bağlantı kuramazlar. Aynı şekilde onlara renkler de anlatılamaz. Geometrinin nesnelere gibi en açık ve en seçik şeylere bile farklı milletler, şeylere farklı isimler verirler. Akıl yürütme, yalnızca kelimeler arası bağlantılar olsaydı, aynı doğrular hakkında aynı çıkarımları yapamayacağımızdan bahsedilir ve bu görüş de çürütülmeye çalışılırdı (Arnauld-Nicole, 1996:18).

Port Royal mantıkçılarının bu ifadeleri göz önüne alınırsa, onların, en azından idealar konusunda nominalist olarak nitelendirilemeyeceğini söyleyebiliriz. Onlar için idealar, bir sesin ötesindedir. Sahip olduğumuz idealar, özellikle de Tanrı ideası, insanların kendi arasında anlaşması ile meydana gelebilecek bir kavram ya da bir kelime değildir. Çünkü dünyanın her neresinde olursak olalım, farklı isimler olsa da Tanrı düşüncesi ile karşılaşırız.

Ancak burada şunu ifade etmek gerekir ki, Port Royal mantığının, Tanrı kavramını belirttikleri şekilde aşak bile kavram olarak soyut olanların idealarını nasıl elde edeceğimiz sorusu akla gelmektedir. Mesela anka kuşu, kaf dağı, melek gibi soyut kavramların ideaları, nasıl elde edilecektir?

Logic'te ideayı kavradığımız zaman zihnimizde oluşan şey olarak onu tasvir ve ideanın kelimenin ötesinde bir yapısı olduğundan söz etmiştik. Peki bu idealar, kavradığımızda zihnimde yer alıyorsa, her zaman zihnimde yer alıyor muydu yoksa zihnime dışarıdan gelen bir kavram mıdır?

İdealar hakkında felsefede, iki farklı görüş yer almaktadır. Bunlardan biri, Platoncu görüş olarak ideanın her zaman zihnimizde yer aldığını ifade eden görüş, diğeri ise kaynağının duyular olduğunu ifade eden görüştür (Topakkaya, 2014: 47-59).

Port Royal Mantıkçılarının bu noktada nasıl bir tavır sergilediklerine bakalım. Port Royal Mantığı yazarları, Gassendi'nin, işe kabul ettiği "Her idea, duyudan gelir." şeklindeki görüşü dile getirerek başladığını belirtirler. "İntutio Logica"daki bu görüşe göre, Gassendi, idealarımızın hiçbirinin zihinde olmadığını, her şeyi duyular aracılığı ile algıladığımızı, en azından bunları uyarladığımızı ifade etmektedir. Bu, altın ve dağın birleştirilmesiyle altındağ kavramında olduğu gibi birleştirme, insan büyüklüğünden, deve ve cüce elde edilerek büyütme ve küçültme ya da gördüğümüz evden görmediğimizi hayal etmemiz gibi benzetme yoluyla olur. Böylece duyularla kavrayamadığımız Tanrı'yı ulu yaşlı bir adam'a benzeterek kavrarız (Arnauld-Nicole: 29). Gassendi'nin bu görüşüne göre, duyularımıza girmeyen hiçbir şey, zihnimizde temsil edilmez, bunun haricinde bir şey olamaz. Bu görüş, ise Port Royal Mantıkçıları tarafından şu şekilde reddedilir:

Bu görüşü bir kaç skolastik filozof paylaşmasına rağmen, bunun dinin doğrularına olduğu kadar felsefenin doğrularına karşı olduğunu ve absurd olduğunu söylemekte tereddüt etmem.

Düşüncenin kendisinden daha açık bir şekilde kavradığım bir şey yoktur. Bir önerme, "Düşünüyorum öyleyse varım."dan daha açık değildir. Düşündüğüm ve var olduğumdan emin olamazsam, bu önerme ile ilgili hiçbir gerçeklikten emin olamam. Kimsenin bunu açıklamasına gerek yoktur, çünkü bu zorunlu olarak vardır. Bu da hiçbir duyu olmadan bu iki ideaya sahip olduğumu gösterir ki, bu her ideanın kaynağının duyu olduğu önermesini çürütür (Arnauld-Nicole, 1996: 29; Descartes, 2014b, 25).

Bakışımızla renk, ışık idealarını, duyma ile yüksek ses düşük ses; dokunma ile sıcak, soğuk ve yumuşak gibi ideaları çıkarılabileceğini ifade ettikten sonra düşünme ve varlık idealarını hangi duyu imgeleri ile elde ettiğimizi sorarız. Burada ideaların, tamamen duyulardan çıkarılamayacağını dile getiririz (Arnauld-Nicole, 1996; 30).

Bu düşünceler, Port Royal mantıkçıların, idealar konusunda Descartes etkisinde olduklarını gösteren yegane örnek olarak yeterlidir.

Tanrı ideasını, ulu yaşlı bir adam ideası altında kavradığımız zaman, Tanrı ideasının kaynağının, duyular olduğu söylemenin, bir antropomorfizm olduğu ya da zihnin herşeyi imgeleme isteğinden kaynaklanan, doğru idea ile yanlış imgenin karıştırılması olduğunu ifade eden Port Royal mantıkçıları, bunun, renkleri duymaya, sesleri görmeye çalışmak gibi maddi olmayan bir şeyi imgelemeye çalışmak kadar saçma olduğunu dile getirirler. Burada Hume'un Tanrı'nın varlığı ile ilgili delillere yaptığı eleştiriye benzer bir durum dikkati çekmektedir. Çünkü bu idea, maddi bir varlıkla özdeş olsaydı özelliklerinin birebir aynı olması gerekecekti ki, Tanrı'ya yüklediğimiz hiçbir sıfat bu idea tarafından karşılanmaz. İşte Port Royal Mantıkçıları, da tam bu noktada bu durumu reddetmektedirler. Onlar, eğer Tanrı ideası, ulu bir adamdan ibaret olsaydı, Tanrı ile ilgi tüm yargılarımızın yanlış olacağını ve bu idea ile çelişeceğini ve Tanrı'nın tek olduğu, maddi olmadığı, her yerde, görünmez olduğu gibi yargılarımıza kesinlikle ulaşamayacağımızı söylerler (Arnauld-Nicole, 1996: 30). Onlara göre idea, ne görsel imgelemler, ne isim ne de duyulardan kaynaklanan bir şeydir. Çünkü duyular, ideaları üretmede yeterli değildir

(Copazzi-Rancaglia, 2009: 16). *Logic'e* göre idealarımızın kaynağı, duyularımız olamaz.

İdeaların kaynağını verdikten sonra, onların çeşitleri nelerdir? Kaç çeşit idea vardır? Şimdi bu soruların cevaplarını Port Royal mantıkçılarının düşüncelerinde bulmaya çalışalım.

2.1.1. İdea Çeşitleri

Port Royal, ideaları ilk olarak objelerine göre sınıflandırır ve bunu Kartezyen metafiziğine göre üçe ayırır. Bunlar; Şey (*substance, chose*), mod (*manner of thing, maniere chose*) ve uyarlanmış varlık (*modified thing, chose modifiée*)tır. *Logic'te* bunlar şu şekilde tanımlanır:

Kavradığımız her şey zihinde, ya bir şey ya bir şeyin davranışı ya da uyarlanmış bir şey olarak temsil edilir. Kendi kendine var olarak ve onun hakkında kavradığım herşeyin objesi, kavradığım bir şeydir. Diğer bir adlandırma ile varlıktır. Bir şeyde ve onsuz var olamayan, onu belirleyen, onun böyle adlandırılmasını sağlayan olarak kavradığıma, nitelik, mod diyeceğim. Mod ya da davranışla tanımlanan ne varsa uyarlanmış şey diyeceğim (Arnauld-Nicole, 1996: 30).

Onlar, beden, onun yuvarlaklığı ve yuvarlak beden üzerinden bu üç çeşiti örneklendirirler. Bunlardan beden bir şeydir, yuvarlaklık bir mod ve yuvarlak beden ise uyarlanmış bir şeydir.

Bu örneklemeden sonra Port Royal Mantıkçıları, şeylerin isimlerle adlandırıldığı, modların uyarlanmış şeyler olduğunda sıfatlar olarak adlandırıldığını söylerler (Arnauld-Nicole, 1996: 31). Onlar, kelime ve idea arasında bir ilişki kurarlar.

Logic'te kelime/terim ve idea, idea ve şey arasında ilişkinin ortaya konulmaya çalışılması dikkate değerdir. Burada yapılmaya çalışılan bir anlamda, kelime ve idea arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. *Logic'in* temel semantiğinde yer alan bu noktaya, çalışmamızın ileriki kısımlarında daha fazla yer verilecek ve bunun önemine değinilecektir.

Objelerine göre idealar konusu altında, Aristoteles'in kategorilerine yer verilmiştir. Kategoriler, Aristoteles geleneğine bağlı mantık kitaplarının temel ve

ortak konularından biridir. Kategoriler, Aristoteles'e göre yüklem sınıflarıdır, bir konuya yüklenen yüklemelerdir. Mantık ilminde sistematik olarak verildiği ilk eser olan Organon'un ilk eseri Kategoriler'dir. Bu eserde, Aristoteles 10 kategorinin varlığından bahseder. Kategoriler zihnimizin çalışma sistemi olarak görülmektedir. Bütün varlıklar ilk kategoriye, olaylar diğer dokuzuna dahil edilir. Bu kategoriler; Öz, Nicelik, Nitelik, İlişki, Etki, Edilgi, Yer, Zaman, Durum ve Aitlik'tir (Aristoteles, 1969a: 7). Bu kategoriler içinde en önemlisi tözdür. Töz, ne bir konu hakkında ne de bir konu içinde tasdik edilmemiş olandır (Aristoteles, 1969a: 7).

Logic'te de bu kategorilere kısaca yer verilmektedir. Bu kısımda farklı olarak karşımıza çıkan tek nokta, Port Royal mantığında, kategorilerin sırasının ve sayısının farklı olmasıdır. Onlar, Aristoteles'in kategorilerini kısaca tanıttıktan sonra bu kategoriler ile ilgili kendi görüşlerine yer vermektedirler (Arnauld-Nicole, 1996: 33).

Port Royal mantıkçıları, kategorileri kullanışsız bulurlar. Onlar, doğru mantığın amacı olan önerme oluşturmada kategorilerin, yardımcı olduğu kadar, iki önemli sebepten onu zorlaştırdığından bahsederler.

Kategorilerin mantığı ve mantıkta önerme oluşturmada oluşturduğu zorluklardan ilki, bu kategorilerin keyfi olduğudur; zira onlar, biri tarafından tasarlanmadan kurulamazlar (Arnauld-Nicole, 1996: 33).

Sahip olduğumuz felsefe davranışına göre, kategoriler, başka bir yolla düşünce objelerimizi düzenlemekte de olabildiği kadar haklılığa sahiptirler. Aslında diğerleri, yeni felsefenin temel noktalarından görünen dünyamızdaki her şeyi içermektedir. Onlar (Arnauld-Nicole, 1996: 33), bu noktada Lully'nin Art'ını örnek olarak verirler,

mens, mensura, quits, motus, positura, figura, materia

şeklinde Lully'nin eserindeki sınıflandırmayı ele alırlar.

İnsanlar, doğanın tamamının bu 7 yolla açıklanabileceğine ikna olurlar.

1. Mens (düşünceler) : Düşünülen düşünce ya da varlık
2. Materia (başlangıç maddesi) : Vücut ya da genişletilen varlık
3. Mensura (ölçüler) : Maddenin parçalarının büyüklüğü küçüklüğü
4. Positura (durum) : Diğerlerine göre durumları
5. Figura (Şekil) : Şekilleri

6. Motus (Hareket): Hareketleri

7. Quies : Onların durma ya da asgari hareketleri

Port Royal mantıkçıları, doğanın açıklanması noktasında, insanlar için bu yedi kategorinin yeterli olduğunu ifade ederler ve ancak bu keyfilikten dolayı onlar, kategorileri yetersiz bulurlar.

Kategorilerin mantığı ve mantıkta önerme oluşturmada oluşturduğu zorluklardan ikincisi ise, bunların açık şecik biçimde üretilmediğidir (Arnauld-Nicole, 1996: 34). Onlar, bu kategorilerin, insan zihnini düşünmekden alıkoyduğunu ve bu kategorilerin insanları tembelliğe ittiğini ifade etmektedirler. Bizim kanaatimiz, bundan farklıdır çünkü bu kategoriler, insanlara nasıl düşünmeleri gerektiğini, bir varlığı, olguyu veya durumu hangi bakımlardan incelememiz gerektiğini öğretirler. Kategorilerin bu noktada insanlar için sağladığı kolaylık da onları anlama ve kavrama konusunda zorlamadan uzaklaştırması noktasında, çalışmaktan uzaklaştırma ve tembelliğe sevk etme açısından değil de insanî olması açısından bakılmasının mümkün olduğu söylenebilir.

Port Royal Mantıkçıları, burada Lully'in katkılarına değinerek kategoriler ile ilgili görüşlerini sonlandırırlar. Port Royal mantıkçıları, Aristoteles'in kategorilerini kullanışsız görmüşler ve üzerinde fazla durmamışlardır. Çağdaşlarının Aristoteles Mantığı'nın yeni bir şey üretmediği şeklindeki ifadelerinin bulunduğunu bilmekteyiz. Buna benzer bir tavrı, Aristoteles'le ilgili olarak Port Royal Mantıkçılarında da görmekteyiz.

Bu yedi kategorinin de aslında on kategori ile içerik olarak bir bakıma aynı olduğunu görürüz. Her ne kadar farklı isimlerle anılsalar da bu yedi kategori, özünde Aristoteles'in on kategorisidir. Mesura nicelik, mens öz kategorisi ile aynıdır. Bazı kategoriler ise, diğerlerinin birleştirilmiş halidir, motus etki ve edilgi kategorilerine benzemektedir.

İdealar üzerine bir diğer ayırım da St Augustine etkisi sebebiyle açığa çıkan şeylerin ve işaretler (*sign, signes*)in ideası ayırımıdır (Copazzi-Rancaglia, 2009: 18). Port Royal Mantıkçıları, bir şeyin ideası ile bu şeyi temsil eden işaretin ideasını birbirinden ayırmaktadırlar. İşaretler, semboller bir varlığın yerine geçen ve onu algıladığımızda varlığı algıladığımız ya da varlığını anladığımız şeylerdir.

Logic, bir şeyin ideasını, bir objenin kendisini ya da sahip olduklarını, zihinde varolduğu görüşüne sahip olmadan, onun ideasının, bir şeyin ideası olduğunu belirtmektedir. Güneş, dünya gibi. Yani zihnimizin, daha önce bilgi sahibi olmaksızın o nesne, varlık veya obje ile ilk karşılaşmasında zihnimizde oluşan ideasıdır. Bir işaretin ideası ise, tamamıyla bir başkası tarafından temsil edilen bir obje gördüğümüzde onun ideasıdır. Bu obje, işaret/delalet olarak adlandırılır.

Sonuç olarak işaret iki idea barındırır: bunlardan biri, temsil eden, diğeri temsil edilendir. Onun doğası, ilki tarafından ikincinin harekete geçirilmesidir. İşaretler, çeşitli yollarla sınıflandırılabilir. *Logic*, bu işaretler arasından kullanılan olan üçünü kullanırlar. Bu üç işaretin ilki, kesin işaretlerdir, nefes almanın hayvanda yaşama işareti gibi. Bir de olasılıklı işaretler vardır. Solgunluğun hamileliğe işareti gibi. Bir de şeylerden yayılan işaretler vardır (Arnauld-Nicole, 1996: 34-35).

Hızlı yargılarımızın çoğu, işaretin ilk iki tipinin karıştırılmasından oluşur ve özel bir sebebe bir etki katarak, başka bir sebepten meydana gelse bile, bu sebep yalnızca ihtimalî bir işarettir. Şeylere katılan işaretler ise, yüz ifadelerimiz, ruhun hareketlerinin işaretidir. Bunlar, ifade ettikleri duygulara işaret eder. Ark (gemi), kilisenin işaretidir ve Nuh ve çocuklarına işaret eder. Maddi tapınaklarımız, imanın işaretidir, sıklıkla imanın, güvercin kutsal ruhun işaretidir, kutsal ruha işaret eder. Vaftiz, doğumun sembolüdür, doğuma işaret eder (Arnauld-Nicole, 1996: 35). Bir de şeylerden yayılan işaretler vardır. Antik kanunların, kurban edilmesi olarak çarmıh, İsa'nın ölümsüzlüğünün işareti, temsil ettiklerinden yayılır.

İşaretlerin bu sıralamasından Port Royal mantıkçıları, 4 maksim kurarlar. Bunlar şu şekilde birbirinden ayrılır:

1. İşaretin varlığını işaret ettiği şeyin varlığından ayıran bir neden yoktur.
2. Her işaretin, temsil eden ve temsil edilen ayrımı, gerektiğinde kendi kendini temsil edememesine rağmen, başka bir durumda kendi kendini temsil etmesi mümkündür. Bu durumdaki bütün farklıklar, sembol edilen şey ile sembolü ayırmak için yeterlidir. Farklı bir şekilde, bir şey bir durumda sembolken diğer durumda temsil edilen şey olabilir.
3. Aynı zamanda aynı şeyi gizlemek ve açığa çıkarmak mümkündür. Hiçbir şey gizlenmek suretiyle açığa çıkmaz. Aynı şey, aynı zamanda hem işaret

hem temsil edilen şey olduğunda onun işaret olarak açığa çıktığı ve şey olarak gizlendiğini görürüz. Böylece kül, ateşi saklar ve bir işaret olarak onda açığa çıkar. Böylece formlar, onlardan gizlenen meleklerce ödünç alınır. Eucharist sembolleri, İsa'nın bedenine gizlenir ve işaret olarak açığa çıkarlar.

İşaretin doğası, sembolün ideası bağlamında sembolleşen şeyin ideasını duyularda harekete geçirmek olduğundan, bu etki sürdüğü sürece işaretin de süreceğini çıkarabiliriz. Sahip olduğu şeyin doğası kaybolursa ve yıkılsa bile bu iki idea, hareket devam ettiği sürece sürer (Arnauld-Nicole, 1996: 36).

İşaretlerin ifade şekli, bize İslam mantığındaki delâlet konusunu hatırlatmaktadır. Port Royal Mantıkçılarının bu ayrımı, mantıksal olarak bir anlam ifade etmese bile onların, felsefi düşüncelerine dini sembolleri katmada ve sembolleri yorumlamada kullanışlı olduğu söylenebilir.

İdealarımızla ilgili bir diğer ayırım ise, ideaların, karmaşık (*composition*) ve basitlik (*simplicity, simplicité*)lerine göre ayrılmasıdır. Bu kısım şu başlığı taşır: "Özelleştirme (*specification, precision*) ya da soyutlama (*abstraction*) ile bilginin tartışılmasını içeren karmaşık ve basitliklerine göre idealar" Bu başlık altında, soyutlama kavramından bahsedilir. Zihnin yetersizliği sebebiyle birşeyin her tarafını direkt algılayamaması sebebiyle kavrayamadığı, bu nedenle onu soyutlamamız gerektiğinden bahsedilir. Zihnimizin bir şeyi, bütünüyle kavraması güçtür; bu nedenle bunu birbirinden bağımsız olarak düşünebileceğimiz parçalara böleriz. Bölme işlemi, bir kaç farklı şekilde olabilir (Arnauld-Nicole, 1996: 36). *Logic* bunu iki türlü yapar: Birincisi, tamamıyla birbirinden bağımsız parçalardan oluşan; ikinci tür bölme, varlığına dikkat etmeden bir modunu ya da aynı varlığa birlikte katılan iki modu düşündüğümde açığa çıkan türüdür. Burada Geometricilerin, üç boyutlu bilimin nesnelere anlamak istedikleri zaman, bunu daha iyi kavramak için önce tek boyutunu ele aldıkları örneği verilir (Arnauld-Nicole, 1996: 36).

Bazı septiklerin, doğada iki boyutlu bir şey olmayacağı için bunu saçma buldukları; fakat Geometricilerin, derinlik olmadan yüzey ya da genişlik olmadan çizgiyi varsaymadıkları, onların sadece genişliği dikkate almadan çizgiyi düşünmenin mümkün olduğunu düşündükleri ifade edilir. Burada yapılan işlem,

aslında zihnin nesnelere soyutlanması ile ortaya çıkan bir durumdur. Biz, onları soyutlayarak farklı modları ile ondan bağımsız düşünebiliriz. Logic'te soyutlama çeşitleriyle, özelliklerin/bireylerin idealarının, daha genel olmaya başladığı ve tümel/genel ideaların da yine daha genel olmaya başladığı ve bu bize ideaların tikel ya da tümel olduğunu söyleme imkanı verdiği için bahsedilir (Arnauld-Nicole, 1996: 37-38).

İdeaların son ayrımı, onların Tümel (*general, generalite*), Tekil (*singular, singularite*) ve Tikellik (*particular, particularite*)lerine göre ayrımıdır. Bu ayrım, aynı zamanda kavramların ayrımıdır. Onlar, bu ayrımı soyutlamanın yardımı ile yaparlar. Bu konudaki tanımları onlar, şu şekilde yaparlar:

Bir kişinin ideası gibi bazıları tek şeyi ifade eder. Diğerleri, birkaç şeyin temsil edilmesinin kapasitesidir, kapsamıdır. Bir üçgeni kavradığımızda bu idea, bize diğer bütün üçgenleri kavramamıza yarar. Yalnız tek bir şeyi temsil eden idealara, tekil denir. Temsil edilen bir kaç şeyse, külli, tümel, genel olarak adlandırılır (Arnauld-Nicole, 1996: 38).

Port Royal Mantıkçıları, daha sonra Aristoteles'in Kategorileri'nde yer verdiği homonimler, sinonimler ve paronimler ile ilgili tanımları verirler. Bu tanımlar, bizim için önemlidir, çünkü bu tanımlar karmaşık ideaların tanımlanmasında bize faydalı olacaktır. Özellik olarak adlandırılan ilkleri elde etmek için isimler kullanılır. Sokrates, Roma gibi. Sonrakileri elde etmek için kullandığımız kavramlar, genel (*common, communs*) ve appeltive (*appeltifs*) olarak adlandırılır. Tümel idealar ve yaygın isimler külli terimler olarak adlandırılırlar.

Bir sözcük, iki yolla genel olabilir. İlki tek anlamlı (*univocal, univogue*), genel idealarla kelimeler bağlantılı olduğunda, aynı kelime uygulanır. Aynı kelime birkaç şeye uygulanır, ses ve tek ideanın ikisi bağlamında ona katılır. Şehir, At, İnsan gibi. Farklı idealar, aynı sesle bağlantılı olduğunda bu sözcük, equivocal (*equivogue*)dir. Burada aynı ses, farklı idealara uygulanır. Fransızca'daki canon kelimesinin farklı idealara işaret ettiği söylenir (Aristoteles; 1969a: 37-38; Arnauld-Nicole, 1996: 38).

Kategorilerdeki "durum" kategorisi, bir yönden bir başkasından farklı olmakla beraber, onun ismine göre adlandırılan nesnelere paronimler dendiğinden bahsedilir.

Böylece gramerden gramerci, cesaretten cesaretli üretilir (Aristoteles, 1969a: 38). Bu ayrıma Port Royal mantıkçılarında rastlamamaktayız.

Logic'te homonim geneller iki türe ayrılır. Burada ya farklı idealar aynı sese hiçbir doğal bağlantısı olmadan verilir ya da bir ilişki vardır; kelime, başka bir ideaya katılan idea ile bağlantılıdır. Bu ilişki, sebep, etki, işaret gibi olabilir.

Homonim isimlerin bir kısmına analogi denir. Sağlıklı kelimesi hayvanlara, havaya ve yiyeceğe katkıda bulunduğu zaman buna bir örnek teşkil eder. Bu kelimeye katılan temel idea, sağlıktır ve o direk olarak hayvana uygulanır. Bu idea, diğerleri ile bağlantılıdır. Bize yiyeceğin, hayvanın sağlıklı olduğunu, sağlığın sebebi söyletmektedir (Arnauld-Nicole, 1996: 39).

Logic ve diğer mantık eserlerinde önemli bir yer tutan diğer bir ayrım da şudur: Diğer mantık eserlerinde, bunlar kavramların çeşitli delaletleri başlığı altında alınmaktadır. Bunlar, Port Royal mantığında İşlem (*comprehension*) ve Kaplam (*extension, etendue*) (Arnauld-Nicole, 1996: 40; Copazzi-Rancaglia, 2009: 17; Aristoteles, 1969a: 11). Bu kavramlar, şu şekilde tanımlanır:

İdeanın içlemi, onun içinde içerledikleridir ve idea yıkılmadan o çıkarılamaz. Üçgenin içlemi, şekil, üç çizgi ve üç açı ve iç açılarının toplamını iki dik açı olmasıdır. Bir ideanın uygulandığı konulara ideanın kaplamı denir. Genel üçgen ideası bütün üçgen çeşitlerini kapsar. Genel ideanın kaplamı, daraltılabilir ya da parçalanabilir. Seçilmiş bir ideaya , üçgenin genel ideasına dik açığa sahip olmak eklenirse bu ideayı tek bir üçgen türüne, dik üçgene daraltılır. Başka bir şekilde bir parçanın belli olmayan ideası, ona katılarak yapılır, bazı üçgenler gibi (Arnauld-Nicole, 1996: 40; Bealer, 1998: 1; Günberg, 2003: 59).

Port Royal mantıkçıları, işlem ve kaplamı arasındaki ilişki ile açıklamaya çalışırlar. İşlem ve kaplam arasında ters bir ilişki vardır. İşlem artarken, kaplam azalır. Bu ilişki, **Port Royal Kanunu** olarak bilinir (Copazzi-Rancaglia, 2009: 17). Burada konunun örneklendirilmesinde sunulan örnekler, Kartzeyan düalizminin örnekleridir. Ruh ve beden arasındaki ayrımlar örnek verilir. Öyleyse tür ve cins ne olduğu sorusunu cevaplamak ve tanımlamak gerekmektedir. Bu noktada Porphyrius'un İsoage'sinde sistemli bir şekilde verdiği beş tümelden bahsedilmektedir (Öner, 2014: 41).

2.1.2. Karmaşık Terimler ve Onların Genelliği – Özelliği Meselesi

Kavramlar, birleşerek bileşik kavramları oluşturur. Logic de bir terimin değerine katıldığını ifade eder. 'Sağduyulu insan', 'Philip'in oğlu' gibi (Arnauld-Nicole, 1996: 44). Bu terimlere karmaşık terimler denir. Karmaşık terimler iki türdür. Biri açıklayıcı (*explication*), diğeri belirleme (*determination, determination*)dir.

Bir ek ya ilk terimin ideasını kavramayı içerdiği ya da en azından arazlarından birine uygulanan, onun işlemine uygulamayı sağlayan olarak geliştiğinde açıklamadır. İnsan, akıl sahibi hayvandır. İnsan doğal olarak mutluluğu arzular., İnsan ölümlüdür. Örneklerinde görüldüğü gibi. Bu ekler, yalnızca açıklamadır, onlar, insan terimini hiçbir yolla değiştirmez (Arnauld-Nicole, 1996: 45).

Daha açık şekilde elde edilen bireylerin isimlerine yapılan eklemeler bu tür eklemelerdir. 'Avrupa'nın en büyük kenti Paris' gibi. Bu açıklanan bireysel terimler, mümkün olduğu kadar belirgin olarak, tüm işlemleriyle alınmaya çalışılır. Belirleme ise, kelimenin anlamının daraltan ve tüm işleminden alınması değil bir parçası olduğundadır. Akıllı hayvan gibi. Durumlara yapılan bu eklemeler onları bireyselleştirirler, genel kelimeleri bireysel hale dönüşür (Arnauld-Nicole, 1996: 45).

Logic'te Karmaşık idealar ikiye ayrılır: Açıklamada karmaşık olanlar, anlamda karmaşık olanlar. Bunlardan ilki, açıklama ile yaptıklarımızdır. İkincisinde açıklama bulunmaz, ama kelimenin anlamında karmaşıklık vardır. Yani ilki açık bir şekilde görünürken ikincisinininki yalnızca anlamdadır. Örneğin the king dediğimizde genel kral ideası yerine şu anki mevcut kral ideası zihnimde yer alır, bu yüzden karmaşıktır. Burada İngilizcedeki the belirginleştirme işlevini görür. Burada bu terimler tek bir bireyi belirlemelerine rağmen karmaşık olmayı sürdürürler (Arnauld-Nicole, 1996: 46). Buna insanlar tarafından hatayla homonimlik derler. Bu terimler, tek bir şeyi ifade etmediğinden, farklı durumlarda ve farklı söylemlerde anlamları tanımlanmalıdır. Burada önemli olan kullananın anlatmak istediği anlamdır (Arnauld-Nicole, 1996: 46).

Port Royal Mantıkçıları, bunu anlatmak için "doğru din" kavramını örnek verirler. Bu kavram, tek bir şeye ifade ediyor gibi dursa da aslında kullanan kişinin dinine göre farklı bir anlam taşımaktadır. Yani bir Hıristiyan için doğru din Hıristiyanlık iken, Müslüman için İslamdır. İşte böyle bağlama göre şekil alan kelimelere hatayla homonim terimler denir. Hatayla homonim karmaşık kelimeler, yalnızca duyu ile değil, akılla yargılanan niteliklerde de mevcuttur. Port Royal Mantıkçıları, duyu ile ilgili yargılarımızın kolayca öyle olup olmadığını anlayacağımızdan, onlara hatayla homonim karmaşık terimler olduklarını söylemeyeceğimizi, oysa "cesur adam" dediğimiz zaman bunun gösterilmesinin zor olduğunu, bu nedenle onun hatayla homonim olduğunu söylediğini belirtirler. "Yazarın görüşü" ifadesinin de bu türden olduğu ifade edilir. Burada Aristoteles'in görüşünün doğru olduğunu söylediğimiz zaman bunun, herkes tarafından farklı algılandığını bu sebeple karmaşık bir terim olduğunu ifade edebiliriz (Arnauld-Nicole, 1996: 47).

Hatayla karmaşık terimlerden bahsederken Port Royal Mantıkçıları, bunun gerçek anlamda bir çok anlamlılık değil, bağlama göre bir çok anlamlılık olduğunu ifade ederler. Onlar, bunu bir çok örnekle ortaya koymaya çalışırlar.

Açık (*clear, clair*) ve seçik (*distinction*), bulanık (*obscure, obscurite*) ve karmaşık (*confusion*) ideaların tanımlanmasına gelince, açıklık ve seçiklik, Descartes tarafından meditasyonlarda açıklanmıştır. Açıklık, bir şeyin başka hiçbir şeye ihtiyaç duymadan algılanmasıdır. Seçiklik ise, bir şeyin başka bir şeyle karıştırılmamasıdır. Port Royal, bu tanımları verir, fakat onlar, açıklık ve seçikliği özdeş olarak alırlar. Onlar, açık olan bütün idealara seçik diyebileceğimizden söz ederler (Arnauld-Nicole, 1996: 49; Descartes, 2014b: 38).

Açıklık ve seçikliğin aynı alınması, hataya sebep olmaktadır. Çünkü açık olan herşey seçik olmayabilir (Emiroğlu, 2014: 64) ve bu durumda bu iki kavramın özdeş olarak alınmaları yanlış olmakta, bir anlamda indirgemecilik yapılmış olmaktadır.

Port Royal mantıkçıları, ideaların açıklığını ve seçikliğini ve bazılarının neden açık ve seçik, bazılarının neden bulanık ve karmaşık olduğunu anlamamız için önemli olduğunu söylerler. Descartes'ın Meditasyonlarında belirttiği gibi, herşeyi zihninde sildikten sonra geriye kalan tek şey ve açıkça farkına vardığı şey benliğinin

ideasıdır. *Logic'te* en açık ve şüphe götürmez idea olarak bu idea ve bu ideaya bağlı olan düşünme, isteme gibi idealar örnek olarak verilmektedir. Biz, bunları ne kadar bulanıklaştırmaya çalışırsak çalışalım, bunların açıklığı kesindir. Bu anlamda Tanrı ideası da bu türden açık ve seçik bir ideadır (Arnauld-Nicole, 1996: 49; Descartes, 2014b)

Zihne ait idealar, hep açık ve seçiktir, karmaşık ve belirsiz idealar ise, duyu nitelikleridir. Duyu niteliklerinin özünü, biz tam olarak kavrayamadığımız için onlar hakkında yanlış çıkarımlarda bulunabiliriz. Bu yanlış çıkarımlarımızın sebebi de işte karmaşık idealarımızdır. Bunlara örnek olarak "ateş tarafından eli yanan birinin, algıladığı ateş ideası ve acı ideası" verilebilir. Ateşin, acı(nın kendisi) olmadığı farkına varılsa bile, ateşin eli yaktığı düşüncesinin yanlış olduğu kesindir. Burada "acının, bedeninin bir özelliği mi, yoksa ruhun bir özelliği mi olduğu" tartışmasına değinilmektedir. St Augustine ve Krene okulu, acının bedene ait olmadığını; ruha ait olduğunu söylemektedirler. Burada fiziksel acı, ruhta olan stresten başka birşey değildir (Arnauld-Nicole, 1996: 50). Bu durum, Augustine'in, "City of God" eserinde şu şekilde işlenmiştir. Augustine'e göre, uzvu kopan birinin bile bu uzvun acısını duyması acının, ruhun bir niteliğidir. Yani Arnauld ve Nicole bir anlamda acının, bedene ait olduğunu düşünmenin hatalı olduğuna dikkat çekmektedir. Buradan da açık bir kavram olarak görünen acı(nın) ideasının, aslında karmaşık olduğu sonucuna varılır. Yani duyu ideaları, daima karmaşıktır. Görüldüğü gibi Arnauld ve Nicole, duyuya ait olan ideaları açık olmaktan uzaklaştırmış, açık ideaların duyulardan bağımsız olanlar olduğunu savunmuşlardır.

Karmaşık idealarından kaynaklanan hatalarımızın sebeplerinden biri, çocukluk önyargılarımız, önceki hükümlerimiz ve şimdiki hükümlerimizdir. Hatadan kurtulmak için yapmamız gereken şey, çocukluk önyargılarımızdan, şimdiki ve geçmişteki yargılarımızdan kurtulmaktır. Burada sergilenen tavır, Descartes (2014b,17-18)'in, "şüphe duyduğu herşeyi yanlış sayıp, açık ve seçik olmayan hiç bir şeye inanmama" tavrıdır. Descartes, felsefesinin bir çok noktasında buna temas etmektedir.

Karmaşık idealar, hatalarımızın kaynakları olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda *Logic*, ahlaktan alınan karmaşık önermelere yer vermiştir. Port Royal

mantıkçıları, bunun nedenini de şu şekilde açıklamışlardır. Port Royal mantıkçılarına göre fizik ve metafizik hakkında daha az veya çok bilgili olduğumuzda ne daha iyi ne daha çok kötüyüzdür. Bu şeyler hakkında hangi görüşe sahip olursak olalım, onlar, bizim için bir şeyi değiştirmezler. Onların varlığı, bilgimizden bağımsızdır. Biz, onların bilgisine bağlı olmadan da hayatımızı sürdürebiliriz. Herkes, bunlarla ilgili yargıları sonraki yaşama öteleyebilir. İyi ve kötü ile ilgili yargılardan kimse muaf değildir. Çünkü bu yargılar hayatımızı sürdürmemiz için gereklidir (Arnauld-Nicole, 1996: 48).

Mutluluk ve mutsuzluk ideaları, genel anlamları ile alındıkları zaman ne doğru ne de yanlış olabileceklerdir. Doğruluğun ve mutluluğun yalnızca Tanrı'da olduğu, fakat insanların, dünyada yanlış mutluluklar peşinde koştukları söylenmektedir. Bu bölümde konuyu bu şekilde ele almalarının nedeni, Port Royal mantıkçılarının amaçları yanlış idealden uzak tam bir etik ortaya koymaktır. Bir şeyin içerik olarak kaplam olarak içlemi ile idea olup olmaması ve doğru ve yanlışlığı farklı olabilir. Varlığın ontolojik yapısına etik bir belirlenimcilik katılmıyor mu? sorusu burada akla gelen ve sorulması gereken bir sorudur.

Logic'e göre, insanların hepsi, mutluluğu arzular. Mutluluğun objeleri ise birbirinden farklıdır. Örneğin insanlar, zengin bir hayat yaşamayı, fakir ve sefil bir hayata göre daha fazla arzularlar. Bir süre sonra bu arzu, onlar için en büyük mutluluğun, zenginlik olduğu algısına neden olur. Bunun gibi itibar, saygı vb. bir çok şey, mutluluğun kaynağı olarak alınır. Bu tavır, hatalıdır. Çünkü insanlar, mutluluğun kaynağını kendileri dışında başka insanlara, diğerlerinin bakış açlarına bağlarlar. Asıl mutluluk, insanın doğruyu istemesidir. Bu konuda Augustine de insanların mutluluğu yanlış şeylerde aradıklarını, yanlış şeylere değer verdiklerini ifade eder (Arnauld-Nicole, 1996: 49-50). Aslında Port Royal mantıkçılarınca savunulan bu görüş, St. Augustine'in görüşleridir. Onlar bu noktada Augustine'i örnek almışlardır (Augustinus, 2015: 80).

Ahlaki boyutun bir diğer kısmı da söylemlerimizin karmaşıklığıdır. Necati Öner (1957: 286)'in de ifade ettiği gibi, "söylemlerimizdeki karmaşıklık, bir çok anlaşmazlığa neden olmaktadır. Bu nedenle söylemlerimiz ve düşüncelerimizdeki karmaşıklıktan kurtulmalıyız."

Logic bu karmaşıklığın nedenlerinden de bahsetmektedir. Bunlardan en önemlisi, insanların aynı kelimeye farklı anlamlar vermeleridir. Örneğin bir filozofun, erdem ideası ile bir teologun erdem ideası aynı değildir. Bu karmaşıklığın giderilmesi için bir terime yüklenen anlam tanımlanmalıdır. Bu sebeble Port Royal Mantıkçılarının tanım teorisini ele almak ve ortaya koymak gereklidir.

2.2. Tanım Teorisi ve Sınıflama

Abbe Guinot'a göre mantık ortaya koymanın ilk adımı, tanım yapmaktır. Ona göre ne Aristoteles ne de Skolastikler, mantığı tam olarak tanım üstüne kurarlar. Guinot, 17. yüzyılda Port Royal Mantığı'nın tanım konusuna önem verdiğini dile getirir. Ona göre, Port Royal Mantığı, Aristoteles gibi tür ve hassadan hareketle tanım ve isim arasındaki ilişkiyi içerir (Perru, 2015: 299).

Bilimlerde kullanılan sınıflandırma ve tanımın, bilimlerin sistemli bir şekilde ilerleyebilmesi için belirli bir sistematik içerisine oturtulması gerekmektedir. Bu nedenle sınıflandırma ve tanımlama adı verilen faaliyetler kullanılır (Arnauld-Nicole, 1996: 123):

- İki tür bütün vardır. Birisi, parçaları tamamıyla bağımsız olan bütün; ikincisi ise işlemin parçalara ayrılan bütün.
- Cinsin türlere ayrılması: Her varlık vücut ya da zihindir.
- Türün, ayrımlarına genel bir konusu ile farklı alınması: "Her varolan, ya hareket halindedir ya duruyordur."
- Farklı zamanlarda ana ilinti olan haller

Arnauld ve Nicole (1996: 125), Ramus tarafından benimsenen ikili sınıflandırmayı kullanışlı bulmaktadırlar. Bu sınıflama, her şeyin ikiye bölünmesi üçüncü bir durum varsa bunun alt durum olarak alınması şeklindedir. Bu durum ikili bir doğruluk sistemi benimsemeleri olarak da yorumlanabilir.

Ayrıca Port Royal Mantıkçıları, tanımın bulundurması gereken özellikleri ve şartları şu şekilde sıralar ve açıklarlar:

- Tam olmalıdır, sınıflandırmanın elemanları bölünen varlığın tüm kapsamını içermelidir. Tek-çift sayılar gibi.

- Sıralamanın önermeleri karşıt olmalı, rasyonel, irrasyonelin; çift sayıya bölünebilme, tek sayıya bölünebilmenin karşıtıdır.

- Hiç bir üye diğeri tarafından içerilmemelidir.

Arnauld ve Nicole (1996: 123), doğru, yanlış ve mümkün ayrımını kabul etmezler, onlara göre her mümkün ya doğrudur ya yanlıştır.

Tanım, nesnenin mahiyetini ifade eden bir sözdür (Aristoteles, 1969b: 9). Tanım, bir taraftan varlıkları bir takım özellikler altında birleştiren, bir taraftan da ayırıcı özellikler belirleyerek ayırma işlemidir (Erdem, 2000: 251).

İyi bir tanım için gerekli olan üç özellik vardır:

1. İyi bir tanım tümel olmalıdır, tanımlanan şeye ait olan her şeyi içermelidir.

2. İyi bir tanım, düzgün olmalıdır, yalnızca tanımlanan şey akla gelmelidir.

3. Üçüncü ve sonuncusu özellik ise iyi bir tanım açık olmalıdır (Emiroğlu, 2014: 87-88).

Port Royal Mantıkçıları, şeyler için iki çeşit tanım kabul ederler:

1 - Bunlardan birincisi, tam ve mükemmel bir tanım şekli olup "Definition" adıyla karşılanmaktadır.

2 - İkincisi ise eksik olan bir tanım şekli olarak nitelendirilen "Description"dur (Bingöl, 1993: 109; Arnauld-Nicole, 1996: 123).

Logic, iki tanım kabul eder: Bu tanımlardan biri adsal (nominal), diğeri gerçek (reel) tanımdır. Nominal tanım, keyfidir. Gerçek tanım ise, bize bağlı olmayan, bir şeyin gerçek ideasında içerilen tanımdır. Bu tanım, eksik ve tam olmak üzere ikiye ayrılır. Tam olan tanım, bir şeyin esas özelliğidir. Eksik tanım ise, ilinti terimlerindeki şeyleri açıklamak için kullanılır. Eksik olanına tasvir adı verilir.

Port Royal Mantıkçıların verdikleri bu misâllerden birincisi hemen bütün mantık kitaplarında rastlanan ve özsel tanımın en çok bilinen misâllerinden biridir. İkinci ve üçüncü misâller, onların bağlı buldukları Descartesci görüşten alınan ve bu görüşe uygun örneklerdir.

Port Royal Mantıkçıları gerçek tanımı ele alırken, kuru, ıslak, sıcak, soğuk gibi bir takım tanımlara yer verirler. Aristoteles (1922: 329b), soğuğu farklıları birleştiren, aynıları uzaklaştıran olarak, sıcaklığı ise aynıları birleştiren ve farklıları ayıran olarak tanımlar. Bacon, Aristoteles'in bu tanımlarını eleştirir. Ona göre bu tanımlar, insanı ayakkabı yapan ya da toprakta çalışan hayvan olarak tanımlamak gibidir. Arnauld ve Nicole (1996: 189-129), bu konuda Bacon'ın bu eleştirisine yer vermekte ve Bacon'ı bu eleştirisinde haklı görmekteyler.

Bingöl (1993:123), Port Royal Mantığına göre tanımın, mantık ilkelerinden daha ziyâde incelenen maddenin bilgisine dayandığını belirtmektedir. Öyleyse ilimler, tanımlarını yaparken mantığın ortaya koyduğu kurallardan çok, ele alınan maddenin bilgisine dayanmaktadır. Port Royalcilerin tanım teorisi, Aristoteles mantığı ile aynı olmakla beraber ortaya konulan fark, adsal tanımlardadır.

Kavramlar ve tanım konusunun Port Royal mantığı içindeki durumunu ortaya koymaya çalıştığımız bu nokradan sonra üçüncü bölümde Port Royal Okulunun, Önergeler, Yargılar hakkındaki görüşleri, yaklaşımları ve varsa katkıları ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PORT ROYAL MANTIĞINDA ÖNERMELER/YARGILAR

Mantık kitaplarında takip edilen mantık konuları konusundaki sıralama, *Logic'te* de aynı sırayı takip etmektedir. İdealarımızı, kavramlarımızı ve özelliklerini işledikten ve tanımın ortaya konulmasından sonra sıra, bu idealardan hareketle yargılar oluşturmaya gelmiştir. Bu nedenle ikinci sırayı yargılar alır. Aristoteles'e göre önerme, bir konuyu tasdik ve ya inkar eden cümlelerdir. Aristoteles, önermeleri incelerken fiil, isim gibi ifadelerle değinmiştir (Aristoteles, 1969b). Aristoteles'e göre sınıflanan kavramların bilgi için hüküm ifade eder bir hale getirilmesi gerekir. İsimler, kendilerine bir şeyler eklenmez ise, ne birleştirmesi ne de ayrılması olmayan kavramlara benzerler. İnsan ve ak kelimelerinde olduğu gibi.

Önermenin bir isim, fiil ve yargı ifadesini bulundurması gerekir. Yargı ise, inkâr ve tasdik durumundan birisi olmalıdır. Aristoteles (1969b: 47)'e göre, "ne doğru bir hüküm ne de doğru bir önermenin başka doğru bir hükme, başka doğru bir önermeye zıt olmadığı açıktır. Gerçekte zıt önermeler, karşıtlara taalluk edenlerdir. Hâl bu ki, doğru önermeler aynı zamanda doğru olabilirler. Öyleyse zıtlar aynı zamanda bir konuya ait olamazlar"

Logic, yargılarımızı doğru yorumlamak için ilk olarak kelime türlerine ve çeşitlerine yer vermektedir. Burada yargılar olarak ifade edilenler, aslında önermelerdir. Yargılarımızın doğru olması ve doğru düşünmemiz için önce önermelerimizi oluşturan parçaları incelememiz gerekmektedir (Arnauld-Nicole, 1996: 73).

Port Royal mantıkçıları da Aristoteles geleneğini takip ederek önermeleri işlerken önce isim/özne, fiil/yüklem gibi kavramları ele alırlar ve bunların bağlantılarından bahsederler. 1778'de Lorraine'da doğan ve Toul ilahiyat okulunda görevli olan felsefi konferanslarının iki cildi yayımlanan "On Logic"ın yazarı Guinot'a göre yargılarımız karmaşık ideaların analizine hizmet eder (Perru, 2015: 300).

Önermeler, zihindeki kavramlar, burada idealar arasındaki bağlantılardır. Zihnimize, şeyleri kavrayabilmek için şeyleri işaretlerle temsil ederiz. Bu, yargılarımızı daha kolay vermemizi sağlamaktadır. Kelimeler, açık şekilde telaffuz ettiğimiz, zihnimize yer alan şeylerdir. *Logic*, bu kelimeleri üçe ayırarak inceler. Bunlar isimler, fiiller ve zarflardır. Bu kısımdaki açıklamalar, Port Royal Grammar kitabından alınmıştır. Port Royal Grammar'de, Arnauld ve Lancelot yeni bir dilin kavramlarını oluştururlar. Onlar, düşüncenin yapısına uygun olarak bütün diller için genel mantıksal bir temel bulunup bulunmadığı konusunu tartışırlar (Sinkevich, G. (2015). On the History of Analysis, The Formation of Definitions, <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1502/1502.06943.pdf>. [Erişim Tarihi: 25.09.2017]).

Bir şey hakkında seslendiğimiz, konuştuğumuz zaman, zihnimize oluşan bir şey ya da bir şeyin ifade ettiği anlamı karşılayan kelimeye isim denir. *Logic*, isimleri ikiye ayırır. Varlık belirten isimler ve sıfat gibi kullanılan isimler. Bunlardan birincisi, bir varlığa işaret eder. Dünya, güneş gibi. Diğerisi ise sıfat gibi olan isimlerdir. Bu isimler, bir başkasına bağlı olarak algıladığımız zaman ortaya çıkarlar. Bunlara örnek olarak da "yuvarlak" gibi cisimlerin arazları verilir (Arnauld-Nicole, 1996: 74).

Sıfat gibi görünen isimlerin açık ve karmaşık olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Açık anlamı, modun anlamıdır; yani kendi kendisine sahip olduğu anlamıdır; karmaşık anlamı ise, objenin anlamıdır. Örneğin beyaz, açık anlamı iken; beyazlık, karmaşık anlamıdır (Arnauld-Nicole, 1996: 75).

İsimler, cümlelerde bir çok görevde yer alırlar. Bir konuşmada ya da bir yazıda aynı ismin tekrar edilmesi rahatsızlık verebilir. Bu nedenle isimlerin yerine kullandığımız ve tıpkı onlar gibi davranan zamirler bulunmaktadır. *Logic* zamirlerden, "karmaşık bir yolla ismi temsil eden şey" olarak söz eder ve onların türlerinden bahseder. Bir de görelî, izafî isimler (Relative Pronoun) dediğimiz ifadeler yer almaktadır. Bunlar, cümlede bir ideanın açıklanması ya da sınırlandırılması ile karmaşık ideaların oluşmasında görev alırlar. Örneğin, "İyi olan Tanrı" (God who is good) (Arnauld-Nicole, 1996: 76) ifadesi, "Tanrı, iyidir."

önermesini içinde barındıran bir karmaşık ideadır. Bu ifadelerin bir diğer işlevi de iki önerme arasında bağlantı kurmalardır. Örneğin, "John, Hıristiyan olmadığını söyledi." (Arnauld-Nicole, 1996: 77) önermesindeki gibi, "John söyledi" ve "Hıristiyan değildir." (Arnauld-Nicole, 1996: 78) önermeleri arasındaki bağı kurar. Bu bağlantı, Türkçede yan cümleciklerle ya da tamlamalarla sağlanmaktadır.

Kelimelerle ilgili son başlık olarak fiillere yer verilir. Bir fiil, birisi bir söylemde bulunduğu anda, onaylama ve yargılama yapıyorken, onaylamaya işaret eden kelimelere fiil adı verilir. Fiiller, önermelerde bu işlevleriyle en önemli yeri almaktadır. Herhangi iki kelime, örneğin "ev" ve "güzel" ideaları yanyana geldikleri zaman hiçbir anlam ifade etmemektedir. "Ev güzeldir." dediğimiz zaman, burada yer alan "dır" ifadesi, bu iki idea arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Burada yer alan "dır", "ev" ideasına, "güzellik" modunu katmakta, onu onaylamaktadır. Onaylama anlamı önermelere farklı şekilde katılabilirler (Aristoteles, 1969b: 34).

Logic, onaylama durumunu iki şekilde ortaya koymaktadır:

1. Bazı önermeler iki şekilde olur, "Peter yaşıyor" ve "Peter hayattadır" dediğimiz zaman aynı şeyi ifade etmekteyiz. Çünkü yaşamak kelimesi hayatta olmak yüklemine ve onaylamayı aynı anda içermektedir. Bu da bize dilde fiillerin çeşitliliğinin olduğunu gösterir. Bazı dillerde, "olmak" fiili, tek fiil olarak bağlantıyı kurmak için yeterli olabilir.

2. Bir konuya işaret eden önermeler, bazen iki, bazen tek kelime ile oluşturulabilirler. "İnsanım" dediğimiz zaman bu kelime, hem onaylamayı hem de konu olan ben'i içerisinde taşır. "Yaşıyorum.", "Oturuyorum" gibi benzer örnekler de bu noktada verilebilir.

3. İçerisinde zaman barındırırlar. "Uyuyordum" dediğim zaman bunun şu anda olmadığını, daha önce, geçmişte bir zaman olduğunu anlarım. (Arnauld-Nicole, 1996: 80-81).

Bir fiil, önermelerimizdeki anlamı oluşturur. Fiil olmadan onaylamayı ele alan başka bir kelime bulamayız. Fiiller, zaman, kişi belirlendiğinde onaylamaya işaret eden kelimelerdir.

Arnauld ve Nicole, aynı zamanda dil felsefecisidirler. Arnauld'un önemli bir diğer eseri de 'The Port Royal Grammar'dır. Kavramlar ya da idealar, yalnızca dil yolu ile ifade edilebilir. Onları düşüncelerimizde bile dil yolu ile ifade ederiz. Bu nedenle felsefe ve dil, mantık ve dil birbiri ile yakından ilişkilidir. Arnauld ve Nicole de Mantık kitaplarında bu kısımda bu konulara değinerek bu ilişkiyi bir kez daha gözler önüne sermişlerdir. Önermelerin kurulmasında işimize yarayacak isim, fiil ve zamirleri ele aldıktan sonra Port Royal mantıkçıları, önermelerin yapısını incelemektedirler.

3.1. Önermelerin Yapısı ve Önerme Çeşitleri

Önermeler, "doğrulanması ve yanlışlaması mümkün olan söz" olarak nitelendirilirler (Çapak, 2016:159). Önermeler, *Logic*'te idealar arasındaki bir karşılaştırmadır. Önermeler, iki ideayı ya birbirine yaklaştırır ya da birbirinden uzaklaştırır ve ayırır. Eğer önerme, ideaları birleştiriyorsa onaylama; ayırıyorsa inkar etme, onaylamama söz konusu olur. Bu işleme de genel olarak da yargılama denir. İki terimin, tek başına önerme oluşturmadığını, "ev" ve "güzel" idealarını örnek vererek daha önce ifade etmiştik. Bu iki terim arasında, ilişkiyi ortaya koyacak bir bağlantı olmalıdır. Bu da bağlantı ifadesi olan "dır" ile mümkündür. Burada "dır" olumlu bağlantı kurmaktadır (Arnauld-Nicole, 1996: 82; Çapak, 2016: 163).

"Tanrı adildir." dediğimiz zaman, bu cümlede, "Tanrı" konudur, "adil" ise, nitelik/özellik (yüklem) ve "dir" ise, bağlantıyı kuran bir bağ olarak ve "Tanrı" ve "adil olma" idealarını birleştirir. "Tanrı adil değildir." dediğimiz zaman, "Tanrı" ve "adil olma" ideaları birbirinden uzaklaştırılmış olur.

Onaylama ve inkar etme açısından önermeler, ikiye ayrılırlar:

1. Mantıkta bu ayrıma, özellikle İslam mantıkçılarındaki keyfiyet bakımından ayrım olarak yer verilir. Bu ayrım, olumlu ve olumsuz önerme ayrımıdır (Emiroğlu, 2014: 109; Öner, 2014: 65).

2. Bir diğer ayrım ise kemmiyet bakımından ayrımdır.

Logic, bu ayrımı konu bakımından ortaya çıkan fark olarak ele alır. Bu ayrımda, konunun kapsamı göz önüne alınarak yapılan Genel, Tikel ve Tekil önerme ayrımıdır. Tümel idealar, konunun tüm kaplamasını içeren, bireylerin tamamının alındığı idea olduğuna göre, burada da konusu tüm kaplamasını içeren önermelere tümel önermeler denir. Tümelik olumlu önermelerde "her", olumsuzlarda ise "hiçbir" kelimeleri eklenerek oluşturulur. Örneğin "her insan", "hiçbir insan" idealarını konu kabul eden önermeler bunlara örnektir (Arnauld-Nicole, 1996: 83; Aristoteles, 1969b: 13-15). Bu iki önermede de kaplamın tamamı alınır, birinde yargı onaylanırken; diğerinde yargı reddedilir.

Tikel önermeler ise konunun kaplamasının belirsiz bir parçası, bir kısmı alınarak yapılan önermelerdir. Bu da ya olumlu ya da olumsuz şekilde olur. Örneğin "Bazı fakir insanlar mutsuz değildir." önermesi gibi (Arnauld-Nicole, 1996: 83) Belirsiz önermeler bazı kelimesi ile yapılır.

Bu noktada son önerme türü tekil önermelerdir. Bu önermeler de konusu tek bir bireyi gösteren önermelerdir (Arnauld-Nicole, 1996: 84; Aristoteles, 1969b:13). *Logic*, tekil önermelerin de tüm kaplamalarının alındığını bu sebeple tümel önerme altında inceleneceğini ifade ettikten sonra İslam mantıkçıları tarafından mahsurat-ı erbaa olarak adlandırılan dört önerme çeşidini sıralamaktadırlar.

- A. Tümel olumlu , "Her kötü insan köledir."
- E. Tümel olumsuz, Hiçbir kötü insan mutlu değildir.
- I. Tikel olumlu, Bazı kötü insanlar zengindir.
- O. Tikel olumsuz, Bazı kötü insanlar mutsuz değildir (Arnauld-Nicole, 1996: 84; Emiroğlu, 2014: 111).

Bu kısma kadar olan ayrımlar, Aristoteles ve İslam mantıkçılarınca ortak olarak görülen bir ayrımdır. Bu ayrıma ek olarak, önermeler içeriklerine göre de sınıflandırılırlar. Bu sınıflandırmada önermeler, doğru ve yanlış önermeler olarak yer alır. Doğru ve yanlış ortasında ara bir durum olmadığı ifade edilmektedir. Fakat bu noktada, doğruyu yanlıştan ayırmadaki görüş eksikliğimizden ortaya çıktığını söyledikleri "mümkün önermeler"den bahsedilmektedir (Arnauld-Nicole, 1996: 84).

Önermelerin çeşitlerini verdikten sonra aynı konu ve yüklem sahip önermeler arası ilişkilerde Port Royal Mantıkçılarının nelere değindiğini inceleyelim.

Logic, bu dört önerme arasındaki ilişkiyi, "aynı konu ve yüklem sahip önermelerin karşı olması" başlığı altında ele alır. Bu önermeler, A ve O , E ve I gibi nitelik ve nicelik bakımından karşıtsa, buna çelişik (*contradictories*) denir. Nitelik aynı, nicelik farklı ise A ve I , E ve O altlık (*subalterns, subalternes*); nitelikleri farklı nicelikleri aynı ise karşıtlık (*contraries, contraires*) ve alt karşıtlık (*subcontraries, subcontraires*) olarak karşımıza çıkar (Öner,2014: 107-110; Emiroğlu, 2014: 127-129; Özlem, 2016:168-169).

Bu önermelerin doğruluğu ve yanlışlığı ile ilgili dört madde sıralanmaktadır:

1. Çelişikler aynı anda doğru ve yanlış olamazlar. Biri doğru iken, diğeri yanlış, diğeri yanlış iken diğeri doğrudur.
2. Karşıtlar birlikte doğru olamazlar, fakat birlikte yanlış olabilirler. Birinin yanlışlığı diğeri doğru yapmaz.
3. Alt karşıtlar, birlikte doğru olabilirler.
4. Altlıkta karşı olma ilişkisi yoktur, tikelin doğruluğu tümelin doğruluğuna bağlıdır. Tümelin yanlışlığı, tikelin yanlışlığını gerektirmez (Öner, 2014:91-94).

Logic, bu önermelerin indirgenmesi konusuna yer vermez, onların yalnızca Latinler için geçerli olduğunu ve kullanışsız olduğunu ifade ederler (Arnauld-

Nicole, 1996: 85-86). Fakat onlar, karmaşık önermelerin, doğruluk değerini bulurken, indirgemenen faydalanmamız gerektiğini ifade ederler.

Port Royal mantıkçıları, önermeler arası ilişkide, A, E, I ve O arası ilişkide bir sorun görmüyor ve onaylıyorlarsa ve töz tanımına itirazları varsa, bu durum, bir anlamda onların tutarsızlıkları anlamına gelir mi? Yani onlar, önermenin iki değerli olmasını onaylıyorsa, tutarsız sayılırlar mı? Önermeler mantığını kabul edip belli anlamda kategorileri ret etme, en azından yararsız görme düşüncesi ve tavrı, bir tutarsızlık gibi görünmektedir. Çok değerli bir mantık sistemini de öngörüyor olsalar sorun yok gibidir, ancak çok değerli mantık sistemini kabul ettiklerine dair bir öngörüler ve anlayışları da söz konusu değildir.

3.2 Önerme Çeşitleri

İslam mantıkçıları, önermeleri yüklemli ve şartlı olmak üzere ayırırlar. Bu ayırım, önermenin tek bir yargı mı yoksa birden fazla yargı mı içerdiğine göre ayrılmasıdır. Yüklemli önermeler, tek bir konu ve yüklem bulunduran önermelerdir. İslam mantıkçıları, bu önermeleri, ifade ettikleri nesnelere gerçekliğine göre, yüklem niceliğine göre gibi ayrımlara tabi tutmuştur (Öner, 2014: 61-64; Çapak, 2016, 163-172).

Bu ayrımlar *Logic*'te yer almaz. *Logic*, önermeleri iki temel başlık altında ele alır. Bunlar, basit ve bileşik önermelerdir. Bir de bileşik gibi görünen aslında basit olan karmaşık önermelerden söz edilir. Karmaşık önermeler birden fazla yargı bildirmeleri bakımından karmaşık, tek doğruluk taşımaları bakımından basit önerme kabul edilir.

3.2.1. Basit Önermeler ve Karmaşık (*complex, complexe*) Önermeler

Aristoteles mantığında, yüklemli önermeler olarak adlandırılan, bir konu ve bir yüklemden oluşan önermelere basit önermeler denir. Bazı basit önermelerin konu ve yüklemeleri yan cümlecik dediğimiz karmaşık terimlerden oluşur. Bu şekilde oluşan önermelere karmaşık önermeler denir. Konu ve yüklem anlamını açıklayan cümleye tali cümle denir (Öner, 2014: 74). Buradaki tali cümle konunun ya da

yüklemi açıklar. Örneğin, "Görünmez olan Tanrı, görünür alemi yarattı (Arnauld-Nicole, 1996: 87)." önermesinde olduğu gibi. "Görünmez Tanrı" dediğimizde burada yapmak istediğimiz, "Tanrı'nın görünmez olduğunu" onaylamak değildir.

Karmaşık önermenin iki türü olduğundan söz edilir. Karmaşıklık, önermenin içeriğinde ya da formunda meydana gelmektedir. İçerikte meydana gelen karmaşıklık üç şekilde olur: Ya konu karmaşık bir terimdir, ya yüklem, ya da her ikisi, yani hem konu, hem yüklem karmaşık bir terim olabilir (Öner, 2014: 74-75; Arnauld-Nicole, 1996: 87).

Karmaşık terim olarak nitelendirdiklerimiz ifadeler karmaşık idealardır. Kitabın birinci kısmında, geniş bir şekilde açıklanan karmaşık idealar, burada önermeler konusunun bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Karmaşık terimler, bir ideanın, açıklama ve belirme gibi farklı yolla oluşturulmasıdır. İlki, idea değiştirilmeden, tüm kaplamı alınarak onu açıklamak amacıyla yapılan karmaşık ideadır, burada yan cümlenin yüklemi, ilişkili konuyu onaylar. İkincisi ise belirleyicidir. Burada karmaşık terim, konunun tüm işlemine uygulanmaz, anlamını belirler ya da sınırlandırır. Örneğin "Tanrıyı bilmesi ve sevmesi için yaratılan insan" ve "dindar insan" ifadelerini göz önüne alalım. Bunlardan birincisi açıklayıcıdır. Çünkü bütün insanlar için, "İnsan Tanrıyı sevmek ve bilmek için yaratılmıştır." önermesini kullanabiliriz. Fakat dindarlık davranışı, bütün insanların işlemine yüklenerek kullanılamaz. Karmaşık önermelerin açıklayıcı mı belirleyici mi olduğuna, onların işlemine bakarak karar verebilmek mümkündür (Arnauld-Nicole, 1996: 87-88). Karmaşık idealarda da bahsedildiği gibi kullanılan bağlam, ideaların anlamlandırılmasında önemli bir yer tutmaktadır.

Karmaşık önermelerin doğruluğuna bakacak olursak, bu önermelerde iki doğruluktan söz edebiliriz. Bunlardan birincisi, temel önermenin doğruluğu; ikincisi ise yan önermenin doğruluğudur. Bizim asıl ilgilendiğimiz nokta, temel önermenin doğruluğudur. Bu önermelerin doğruluğunu araştırmak için *Logic* önce onların yanlışlığından bahseder.

Port Royal mantıkçıları, yan cümlecğin yanlışlığı ile ilgili farklı durumları incelerler. Yan cümlenin yanlışlığı, temel önermenin doğruluğunu imkansız kılmaz. Örneğin, "Philip'in oğlu Aleksander, Perslileri yendi." Bu önerme, Aleksander, Philip'in oğlu olmasa bile doğrudur. Temel önermenin onaylanması Aleksander'ı etkilemez. Eğer temel önerme, yan önerme ile ilişkili ise "Philip'in oğlu Aleksander, Amintas'ın torunudur." dediğimde olduğu gibi yan önermenin yanlışlığı temel önermeyi yanlış yapar (Arnauld-Nicole, 1996: 92).

Karmaşık önermelerin son iki türü olarak karşımıza onaylamalı ve inkar etmeli/değillemeli önermeler ve modal önermeler çıkar. Onaylamalı önermeler, "Ben iddia ediyorum ki, dünya yuvarlaktır." dediğimiz zaman meydana gelmektedir. Burada esas önermenin yargısının, "iddia etmek mi yoksa dünyanın yuvarlak mı olduğu" konuşmacının niyetine bağlıdır. Aynı şekilde inkar ediyorum ki, reddiyorum ki tarzında önermeler de inkar etmeyi, değillemeyi içeren önermelerdir (Arnauld-Nicole, 1996: 92).

Karmaşık önermelerin son türü olarak karşımıza modal önermeler çıkar. Modal önermeleri ilk olarak Aristoteles ele almıştır. Aristoteles (1969b:35; Atademir, 1974: 94), Organon'da zorunlu ve mümkün önermelerden ibaret modaliteden bahsetmiştir.

İslam Mantıkçılarında modalite faslı çok geniş bir şekilde ele alınmıştır (Emiroğlu, 2014: 121-123). *Logic*'te (Arnauld-Nicole, 1996: 92) modalite dörde ayrılır. Bunlar; mümkün, olumsal, imkansız ve zorunlu önermelerdir. Modaliteyi ifade eden dört önerme, dört (4) kelime ile ifade edilir: PURPUREA, ILIACE, AMABIMUS, EDENTULI.

3.2.2 Bileşik Önermeler

İki konu ya da iki yüklemden oluşan önermelere bileşik önermeler denir. Bileşik önermeler, ikiye ayrılırlar: Bileşikliği açıkça belli olanlar, Bileşikliği gizli olanlar.

3.2.2.1. Bileşikliği Açıkça Belli Önermeler: Bunlar, altı türe ayrılır; bağlantılı, bitişik şartlı, ayırık şartlı, nedenli, görelî ve ekli önermelerdir.

3.2.2.1.1. Bağlantılı Önermeler: Birbirine tasdik ve inkar bağlacı ile bağı olan önermelerdir. Bu önermeler, "ve" "ne, ne de" bağlacı ile yapılıır.

Bilgi ve sağılık insanı mutlu eder.

Ne bilgi ne de sağılık insanı mutlu eder.

önermeleri, bağlantılı önermelerdir (Arnauld-Nicole, 1996: 97; Öner, 2015: 74-75).

Önermelerin doğruluğı, parçaların doğruluğına bağıdır.

"İyi bir yaşam ve iman, kurtuluş için gereklidir." önermesi doğrudur, çünkü ikisi de gereklidir. Eğer "iyi bir yaşam ve zenginlik kurtuluş için gereklidir." deseydik bu önerme, yanlış olacaktı, çünkü iyi bir yaşam gerekli olsa bile zenginlik değildir (Arnauld-Nicole, 1996: 98).

Bu önermelerin çelişigi, önermenin sonuna, "değildir" ifadesi koyarak ya da bağlacı olumsuzlayarak yapılabilir.

3.2.2.1.2. Bitişik Şartlı Önermeler: Koşullu önerme, bir şartla bağlanan iki önermeden oluşur. İlk kısım, koşulu içerir ve buna mukaddem/öncül denir, ikinci kısma tali/sonuç denir. "Eğer ruh manevi ise, ölümsüzdür." koşullu önermesinde, "Eğer ruh manevi ise", öncül; "ölümsüzdür" sonuç önermesidir. Bu önerme, dolaylı ve dolaysız olarak ikiye ayrılırlar. Bu ayrımın temeli, parçalar arasında bağlatı kuran birşeyin olup olmamasıdır (Arnauld-Nicole, 1996: 98; Öner, 2014: 74-75).

Dolaysız çıkarımlar, dört çeşittir. Dolaysız çıkarımlar, iki önermenin konusu aynı, yüklemeleri aynı, biricinin yüklemi diğlerinin konusu ya da birincinin yüklemi ikincinin konusu olduğı önermelerdir.

Şartlı önermelerin doğruluğı, çıkarımın doğruluğına bağıdır. İki parça da yanlış olsa bile çıkarım geçerli ise önerme doğrudur. Bu önermeler, yalnızca koşul inkar edilerek olumsuzlanabilir (Arnauld-Nicole, 1996: 100; Öner, 2014: 74-75).

3.2.2.1.3. Ayrık Şartlı Önermeler: Ayrıklık bağlaçları ile oluşturulan önermeler olarak tanımlanır. Ayrık şartlı önermeler, oluşturduğu parçalarından birinin seçildiği önermelerdir (Arnauld-Nicole, 1996: 100; Öner, 2014: 87). Mesela,

Kadınlar ya sever ya nefret eder, ortası yoktur.

Bu önermede, önermeyi oluşturan yargıların ikisinden biri doğrudur. Önermenin doğruluğu, bölümler arasında gerekli karşı olmaya bağlıdır.

3.2.2.1.4. Nedenli Önermeler; iki önermenin, sebeblik bağlantısı ile birbirine bağlanmasıyla elde edilen önermelerdir. Bu önermede, parçalardan biri, diğerinin sebebidir. Olumsuzlaması, sebebin inkar edilmesi ile olur.

3.2.2.1.5. Göreli Önermeler: Bazı karşılaştırma ve bazı ilişkiler içeren önermelerdir. Doğruluğu, ilişkinin kesinliğine bağlıdır. Olumsuzlaması ise, ilişkiyi inkar etmeyle olur.

3.2.2.1.6. Ekli Önermeler: Fakat gibi kelimelerle yapılan önermelerdir. Doğruluğu, iki parçanın doğruluğuna ve ayrılmasına bağlıdır. İki parça da doğru olsa bile ikisi arasında terslik yoksa önerme anlamsız olabilir (Arnauld-Nicole, 1996: 100; Öner, 2014: 89).

3.2.2. Bileşikliği Gizli Önermeler: Bunlar dörde ayrılır: Özgülü, Çıkarmalı, Karşılaştırmalı ve Başlangıç ve Sonuç önermeleridir(Arnauld-Nicole, 1996: 100; Öner, 2014: 89).

3.2.2.1. Özgülü önermeler: Yalnız kelimesiyle yapılan, tek konuyu ya da bu terimlerin içinden tek bir tanesini ifade eden önermelerdir. Üç yolla olumsuzlanırlar. Olumsuzlama, konunun tamamı onaylanarak, başka şeylere uygulandığını öne sürerek, ikisini de sürdürerek yapılır.

3.2.2.2. Çıkarmalı önermeler: İstisna(lar) hariç tüm konuyu onaylayan önermelerdir. İki yargı içerdiği için bileşik anlamlıdır.

3.2.2.3. Karşılaştırmalı önermeler: İki önerme içeren bir karşılaştırma yaptığımız zaman ortaya çıkan önermelerdir. İki şeyin birşeyi diğerinden daha az ya da daha fazla barındırdığını söylemektir. Mesela,

Dostun darbesi, düşmanın hileli öpücüğünden daha değerlidir.

3.2.2.4. Başlayan ve son önermeleri: Bu önermeler, iki önermenin zaman bakımından öncelik ve sonralığı ile ilgilidir (Arnauld- Nicole, 1996: 100).

3.3. Yüklem ve Konunun Ayrılması

Önermelerin yapısının, ahlaki retorik bilimden farklı olduğu; bu yüzden de insanların pratikte konu ve yüklemde ideasına sahip olduğu belirtilmektedir. Kuralda konu ve yüklem, yani onaylayan ve onaylanan şey vardır.

"Tutkuların kölesi olmak, utanç vericidir."

"It is shamefull to be a slave passions."

Burada, önermenin terimlerinin sırası ile ilgili örneklere temas edilmektedir. Karmaşık önermelerde de bu belirlemenin zor olduğundan bahsedilmişti. Bu önermelerde, yargının, yazarın/önermeyi belirtenin niyetine ya da bağlamına göre belli olduklarını ifade etmiştik. Bunları ayırmak, doğru akıl yürütme için gereklidir.

Aynı konuya sahip karmaşık önermelerde, insanlar farklı şeyleri aynı idea altında ele alırlar. Aralarındaki farkı ortaya koymazlar. Farklı şeyleri, aynı idea gibi görürler. Buna örnek olarak havanın değişmesine rağmen, biz yalnızca sıcaklığın değiştiğini söylememiz verilebilir. İkisini de aynı havaymış gibi değerlendirilmesi, bunu kanıtlar. Aslında sıcak bulduğumuz hava, soğuk bulduğumuz havayla aynı değildir. Bu nokta da bize Herakleitos'un öğretisini hatırlatır. Aynı nehirde iki kez yüzmeyiz. Logic, burada Eucharist'in, İsa'nın ekmek benim bedenim sözünü örnek olarak verir. Bu önerme, şu şekilde ele alınır:

Farklı zamanlarda farklı özelliklere sahip olan, şimdi, ekmek, başka zamanın varlığı. Aynı idea altında, birkaç konuyu kavrarız. Bu anlayışın bu şekilde

yorumlanması, Hristiyanlığın savunulması için ortaya konulan bir anlayıştır. Çünkü buradaki durum, sıradan, olağan bir durum olarak ele alınmış ve farklı zamanlarda gerçekleşmesi ile ifade edilmiştir. Bu ifadelerin doğruluğu, doğruluk ile ilgili hiçbir kanıt ya da güvenilirlik olmadan kabul edilmiştir. Bu ifadenin, yalnızca bir mecaz olabileceği göz önüne alınmamıştır. Kalvinistlerin, İsanın 'Bu benim bedenim (This is my body)' cümlesini kullanmaları ve İncil'in anlamı ile ilgili yorumlamalarda bulunmaları Arnauld ve Nicole tarafından yanlış bulunmuştur. Bu yüzden Arnauld ve Nicole (1996: 48), onları sapkın olarak nitelendirmişlerdir. Eucharist ile ilgili Kalvinistler hakkında bir çok eleştiri yer almaktadır. (Bkz. Arnauld- Nicole, 1996: 48, 71-72, 112.

Önermelerin, niteliklerine göre tümel ve tikel olduğunu belirtmiştik. Tümel önermeler, "metafizik olarak tümel" önermelerle, yani kesin olarak tümel önermelerle, "ahlaksal olarak tümel" önermeleri yani özel durumları içeren önermeleri birbirinden ayırmışlardı. "Bütün kadınlar çok konuşur" önermesinin, ahlaki olarak tümel olması gerekir (Arnauld-Nicole, 1996: 111; Timuçin, 2004: 118).

1- Kesin sonuçlar çıkaramayız. Tedbirli şekilde kısmi sonuçlar çıkarabiliriz.

2- Her insan, iki ayağa sahiptir gibi. İstisna olsa bile metafizik olarak alabiliriz. Sıradışı istisnalar kaideyi bozmaz.

3- Türü ve cinslerin bireylerini ifade eden bazı önermeler tùmeldir. "Nuhun gemisi, bütün hayvanları kurtardı" önermesi gibi.

4- Bazı önermeler tùmeldir. Ancak bunlarda konu, yüklem tarafından sınırlandırılır.

Belirsiz önermelere gelince, bazı önermelerin kısmi de tùmel de alınabileceğinden söz edilmektedir. Zorunlu ise bağ tùmel değilse, tikel alınabilir (Arnauld-Nicole, 1996: 114-115).

Ayılar, beyazdır – İnsanlar siyahtır önermeleri, tikel alınmalıdır; bu tür önermelerin tümelliğinin ahlaksal tümellik olarak alınabileceği ifade edilir. Vücut, toplum, insanlar dediğimiz zaman tümel alınırlar.

Adsal tanım ile ifade edilen anlaşmalı işaretlerde önermenin doğruluğunu araştırmak için yalnızca işarete verdiğimiz anlamı ifade etmek yeterlidir. Örneğin matematikte bazı işaretler, her toplumda farklı gösterilir. Önermenin başında, işaretin hangi anlamda olduğu verilmelidir (Arnauld-Nicole, 1996: 120). Çünkü işarete yüklenen farklı anlamlar, anlaşmazlığa, kavram kargaşasına sebep olmaktadır.

Port Royal Mantık kitabının ikinci bölümün son dört kısmında olumlu ve olumsuz önermelerin doğası ve bu önermelerin döndürülmemeleri ile ilgili kurallar verilmektedir. Burada Aristoteles geleneği takip edildiğinden ayrıca değinilmeyecektir.

Port Royal Mantığının önermeler kısmı, genellikle Aristoteles mantığına benzer, hatta bu konunun büyük bölümü, Aristoteles Mantığından alınmıştır. Buradaki farklı noktalar, onların, bileşik önermeler ve karmaşık önermelere temas etmeleridir.

Bu noktada dikkatimizi çeken farklı bir husus ise, onların, önermeleri seçerken ve örnek verirken dinin, din dilinin önermelerini kullanmalarındır. Port Royal mantıkçıları, din dili önermelerinin doğruluğunu esas alarak örnekleri kullanmakta ve kanıt olarak almaktadırlar. Bu bağlamda, dini önermelerin doğruluklarından hareketle onların açıklayıcı, yorumlayıcı bir anlayış takip ettikleri söylenebilir.

Dördüncü bölümde, önceki bölümlerde işlediğimiz idealar ve önerme ilişkilerinden sonra bilgi elde etmede kullanılan Akıl Yürütme Kuralları hakkındaki Port Royal Okulunun görüşleri, yaklaşımları, varsa katkıları ele alınacaktır. Onlar, akıl yürütmeyi nasıl açıklamakta ve önceki mantık çalışmalarına ilave olarak farklı bir yöntem, açıklama, örnekler üzerinde durarak bu noktada mantığa katkı yapmakta mıdır? Port Royal Okulu, mantıkta akıl yürütme konusu bağlamında gerçekte bir değişim yapmış mıdır yoksa öncekinin bir tekrarı durumuna mı düşmüştür?

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PORT ROYAL MANTIĞINDA AKIL YÜRÜTME

Aristoteles'e göre, mantığın en önemli kısmı, akıl yürütme, yani kıyas teorisi. Kıyas, bazı şeylerin konulmasıyla, bu verilerden başka bir şey, sadece bu veriler dolayısıyla gerekli olarak çıktığı söz olarak tanımlanmaktadır. Kıyasta amaç, bilinen bir bilgidен diğerinin zorunlu olarak çıkarılmasıdır (Aristoteles, 1969ç: 5).

Aristoteles (1969ç: 5; 1969d: 3)'e göre, "kıyas, kendisinden, bazı şeylerin konulmasıyla, bu verilenden başka bir şey sadece bu veriler dolayısıyla gerekli olarak çıkarım" şeklinde tanımlamıştır.

Aristoteles'in bu şekilde tanımını verdiği kıyasın amacı, ispattır ve ispatçı ilmin içine girer. Çünkü o, ispatçı öncülün, diyalektik öncülden üstün olduğunu, ispatçı öncülün çelişmenin iki bölümünden (inkâr, tasdik) birini aldığını, ancak diyalektiğin bu iki bölümden birini hasma sunduğunu belirtir. Aristoteles, ispatla kıyasın ayrılması gerektiğini, çünkü ispatın bir nevi kıyas olduğunu, fakat kıyasın ispat olamayacağını belirtir.

Aristoteles'e göre en yetkin kıyas, birinci şekil kıyastır. Diğer kıyaslar, ya ispatla ya da saçmaya irca yoluyla sağlamaları yapılarak birinci şekle uygun hale getirilirler. Birinci şekil kıyasta, orta terim, büyük önermenin öznesi, küçük önermenin yüklemidir. İkinci şekil kıyasta, orta terim, büyük ve küçük önermenin yüklemidir. Üçüncü şekil kıyasta ise orta terim, büyük ve küçük önermenin öznesidir. Ayrıca bir kıyasın olabilmesi için önermelerden birinin olumlu ve bütüncül olması gerekmektedir (Aristoteles, 1969ç: 71).

Aristoteles mantığında, kıyas formaldir. Aristoteles mantığının en önemli konusu olarak görülen kıyasın kullanışlılığı, Port Royal Mantığınca şüpheli bulunmuştur (Atademir, 1974, 93).

Kıyas teorisi, kurallar etrafında döner. Port Royal mantıkçıları, kıyas teorisinin, tamamıyla hatalı argümanlardan hatalı sonuçlar ortaya çıktığını ve bu kuralların spekülâtif olduğunu, ancak zihin egzersizi olarak kullanışlı olduğunu söylerler.

Görüldüğü gibi Arnauld ve Nicole, Aristoteles'in kıyas teorisini formel olmakla eleştirmiştir. Onlara göre, kurallar doğrudur, fakat içerikten bağımsız ele alındığı zaman yanlış sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

İşte burada bir anlamda klasik tartışmaya döneriz. Çünkü Aristoteles mantığı sadece tündengelim değildir. Aristoteles mantığı, tündengelim olmakla beraber aynı zamanda tümevarım ve deneyden faydalanan ve orta terimin (töz, varlık) tümevarım ve gözlemlerle sınırlanmış bir mantık olarak ifade edilebilir.

4.1. Akıl Yürütmenin Doğası, Çeşitleri ve Şekilleri

Akıl yürütme, iki ideanın birleşmesi ile oluşmaktadır. Bu ideadan birincisi, konu olan küçük terimdir. Çünkü konu, daha az kapsamlıdır. İkinci idea, yüklem olan büyük terimdir. Logic yazarları, bu iki ideanın dışında üçüncü bir ideadan bahsederler. Bu üçüncü ideanın bu iki ideayı karşılaştırmaktan başka bir amacı yoktur. Burada bahsedilen idea, orta terimdir.

Logic'te kıyaslar, basit ve bağlaçlı kıyaslar olarak iki kısma ayrılmıştır. Basit kıyaslar da karmaşık ve karmaşık olmayan kıyaslar olarak ikiye ayrılır. Basit kıyaslar, karmaşık ve karmaşık olmayan kıyaslar ayrımı, orta terimin tamamıyla, tümel olarak alınıp alınmaması ile ilgilidir. *Logic*'te, basit kıyaslar için genel kurallar sıralanmaktadır. Bu başlık altında altı kural ve bu kurallara ait sonuçlar verilir. Burdaki kurallar, kitapta İkinci Bölüm çerçevesinde kurulur. Kurallar şunlardır:

1. Orta terim, en az bir kez tümel alınmalıdır.

2. Sonucun terimleri öncüllerden daha tümel alınamaz. Bu kural altında şu sonuç verilir. Birincisi, "Öncüller sonuçtan daha fazla tümel terime sahip olmalıdır. (Arnauld-Nicole, 1996: 140)." İkincisi, "Sonuç, olumsuz olduğunda, büyük terim tümel alınmalıdır." "Sonucu negatif olan argümanın büyük önermesi, tikel olumlu

olamaz (Arnauld-Nicole, 1996: 140)." ve "Küçük terimin kaplamı, öncüldeki ile sonuçtaki aynıdır."

3. İki olumsuz önermeden sonuç çıkmaz.

4. İki olumlu önermeden olumsuz sonuç çıkmaz.

5. Sonuç zayıf olanı takip eder. İki önermeden biri negatifse sonuç negatif; iki önermeden biri tikelse sonuç tikel olmalıdır.

6. İki tikel önermeden sonuç çıkmaz (Aristoteles , 1969c: 10-24).

Bu kısımlar, Aristoteles mantığı ile ortaktır.

Sonucun yüklemi ile karşılaştırılan önermeye büyük önerme, sonucun konusu ile karşılaştırılan önermeye küçük önerme denir. Bu iki önermeye, öncüller denir. Öncüllerin doğruluğu, sonuçların doğruluğunu gerektirir (Emiroğlu, 2014 : 140-141).

Aristoteles, kıyasta üç şekil kabul etmiş ve örneklerini vermiştir (Aristoteles, 1969c : 15-20). Aristoteles sonrası üç şekil dışında Galen tarafından dördüncü şekil orta terimin yeri bakımından birinci şeklin simetriği olarak ve ilk üç şeklin şartlarından bazısı yeniden düzenlenerek ortaya konulmuş ve mantık tarihinde yerini almıştır (Öner, 2014: 123; Dalkılıç, 2016 : 45).

Logic'te, kıyasın şekilleri ve modlarından da bahsedilmektedir. Dördüncü şekilden haberdar olan Arnauld ve Nicole dördüncü şeklin Aristoteles tarafından verilmediğini, bu şeklin doğal olmadığını, sonradan bu şeklin Galen tarafından ortaya atıldığını söylerler. Bu şeklin birinci şekildeki büyük öncül ile küçük öncülün yer değiştirmesi olduğuna ve bu yer değiştirmenin anlamlı olmadığına değinirler (Arnauld-Nicole, 1996: 145).

Bu kıyas şekillerinin modlarında verilen bazı kullanışlı kelimeler vardır ve bu kelimeler Aristoteles tarafından verilmez. Arnauld ve Nicole, bu terimlerin Peter of Spain ya da Petrus Hispanus tarafından şekillerin modlarına isim verildiğinden söz etmektedirler. Ayrıca onlar, bu şekillerin nasıl oluşturulduğunu açıklarlar. Kıyas şekilleri, 19 moda indirgenmiştir. Bu modlar da genellik ve özelliklerine, olumlu ve olumsuzluklarına ve sonuçlarına göre, şekillerine ve modlarına göre ayrıma tabi tutulmuştur (Bkz. Arnauld-Nicole, 1996: 145-155).

4.1.1. Birinci Şekil

Bu şekilde orta terim birinci öncülde yüklem (küçük önermede), ikinci öncülde (büyük önermede) konudur (Çapak, 2015: 208). Bu şeklin iki kuralı vardır:

1— Küçük öneme olumlu olmalıdır.

Eğer küçük önerme olumsuz olsaydı, iki öncülde olumsuz olamayacağından, büyük önerme olumlu olacak, iki olumlu önermeden olumsuz sonuç çıkmayacağı için sonuç olumsuz olacaktır. Bu durumda, büyük terim, büyük önerme olumlu olduğu için burada tikel, olumsuz önermenin yüklemi tümel olacağından, sonuçta da tikel olarak alınmış olacaktır. Bu durum ise önermelerden biri olumsuz ise sonuç olumsuzdur kuralına aykırı olur. Bu kural üçüncü şekil için de geçerlidir. Çünkü büyük terim orada da yüklemidir (Öner, 2014: 131-132; Aristoteles, 1969ç: 9-11).

2 — Büyük önerme tümel olmalıdır.

Birinci kural gereğince, küçük önerme olumludur. Küçük önermede yüklem olan orta terim bu sebeple tikel olarak alınmıştır. Orta terim iki defa tikeli, ifade edemeyeceğinden konu olduğu büyük önermede tümel olması gerekir (Öner, 2014: 131-132; Aristoteles: 1969ç: 9-11).

Bu şeklin geçerli dört modu vardır ve şu dört kelime ile ifade edilir: BARBARA, CELARENT, DARII, FERIO.

BAR: Her akıllı insan Tanrının iradesinin bir konusudur.

BA: Her iyi insan akıllıdır.

RA: Her iyi insan Tanrının iradesinin bir konusudur (Arnauld-Nicole, 1996 147) .

CE: Saldırıya uğramış hırsız hiçbir şekilde kurtarılacağını ummamalıdır.

LA: Onu geri getirmek istemeden kilisenin zenginliğiyle zengin olduktan sonra ölen herkes, haksız bir hırsızdır.

RENT: Öyleyse onların hiçbiri kurtulacağını ummamalıdır (Arnauld-Nicole, 1996: 147) .

DA: Kurtuluşa yardımcı olan her şey faydalıdır.

RI: Bazı sıkıntılar kurtuluşa yardımcı olur.

I: Bu nedenle bazı sıkıntılar faydalıdır (Arnauld-Nicole, 1996: 147).

FE: Sadece tevbe ile takip edilen hiçbir şey arzulanamaz.

RI: Bazı keyifleri sadece tövbe izler.

O: Bu nedenle bazı zevkler arzulanmamaktadır.

örnekleri verilir, bu şeklin kuruluşu ve yalnızca bu şekilde sonucun, A tümel olumlu olabileceği ifade edilir (Arnauld-Nicole, 1996: 147-148).

4.1.2. İkinci Şekil

Orta terimin iki öncülde de yüklem olarak alındığı kıyas şeklidir (Çapak, 2015: 209). İki kuralı vardır:

1 — İki öncülden birinin olumsuz olması gerekir.

Eğer öncüllerden ikisi de olumlu olsa, orta terim, her ikisinde de yüklem olduğu için iki defa tikel olarak alınmış demektir. Orta terim en az bir defa tümel alınmak zorundadır. Bu durumda çıkarım yapılamaz (Öner, 2014: 132-133).

2 — Büyük Önerme tümel olmalıdır.

İkinci şekilde yukarıdaki kural gereğince sonuç olumsuz olduğu için sonucun yüklemi olan büyük terim, tümel olarak alınmıştır. Hal bu ki, aynı terim büyük önermede konudur, neticede tümel olduğu için burada da tümel olarak alınmak zorunluluğundadır. Sonucun kaplamı öncüllerden daha geniş olamayacağından büyük önermenin tümel olarak alınması gerekir (Öner, 2014: 132-133).

Bu şeklin dört modu vardır. Bunlar şu dört kelime ile ifade edilirler: CESARE, CAMESTRES, FESTINO, BAROCO.

CE: Hiçbir yalancı inanılır değildir.

SA: Her iyi insan inanılırdır.

RE: Öyleyse hiçbir iyi insan yalancı değildir (Arnauld-Nicole, 1996: 149).

CA: İsa'ya tabi olan herkes bedeninden utanır.

MES: Rahat ve duyusal bir hayatı isteyen hiçkimse bedeninden utanmaz.

TRES: Öyleyse onların hiçbiri İsa'ya tabi değildir (Arnauld-Nicole, 1996: 149).

FES: Hiçbir erdem gerçeğin sevgisine aykırı değildir.

TI: Bazı gerçeğin sevgisine aykırılar barış sevgisidir.

NO: Öyleyse bazı barış sevgileri erdem değildir (Arnauld-Nicole, 1996: 149).

BA: Tüm erdemler takdiri hak eder.

RO: Bazı istekler takdiri hak eden değildir.

CO: Öyleyse bazı istekler erdem değildir (Arnauld-Nicole, 1996: 149).

4.1.3. Üçüncü Şekil

Orta terimin her iki öncülde de konu olduğu şekildir (Çapak, 2015:212) İki kuralı vardır. İlk kural, birinci şeklin birinci kuralında bunun gerekçesi açıklanmıştır.

1 — Küçük önerme olumlu olmalıdır.

2 — Sonuç daima tikeldir.

Küçük önerme daima olumlu olduğu için yüklemi olan küçük terim tikel olarak alınmıştır. Küçük terim sonucun konusu olduğundan hiç bir zaman tümel olarak alınamaz. (Öner, 2014:133)

Bu şeklin 6 modu vardır, bu modlar, DARAPTI, FELAPTON, DISAMIS, DATISI, BOCARDO, FERISON kelimeleri ile ifade edilir.

DA: Her maddenin sonsuz bölünebilirliği anlaşılır.

RAP: Her maddenin sonsuz bölünebilirliği oldukça kesindir.

TI: Dolayısıyla bazı oldukça kesin şeyler anlaşılır. (Arnauld-Nicole, 1996: 149).

FE: Hiç kimse kendinden uzaklaşamaz.

LAP: Herkes kendinin düşmanıdır.

TON: Bu nedenle bazı düşmanlar kendinden uzaklaşamaz (Arnauld-Nicole, 1996: 149).

DI: Bazı kötü insanlar en şanslı insanlardır.

SA: Her kötü insan mutsuzdur.

MIS: Bu nedenle bazı mutsuzlar en şanslı insanlardır (Arnauld-Nicole, 1996: 149).

DA: Tanrı'nın bütün hizmetkarları krallardır.

TI: Tanrı'nın bazı hizmetkarları fakirdir.

SI: Öyleyse bazı krallar fakirdir (Arnauld-Nicole, 1996: 149).

BO: Bazı öfkeliiler kabahatli değildir.

CAR: Her öfke bir tutkudur.

DO: Bu nedenle bazı tutkular kabahatli değildir (Arnauld-Nicole, 1996: 149).

FE: Hiçbir aptallık anlamlı değildir.

RI: Bazı metaforlarda aptallıklar vardır.

SON: Öyleyse bazı metaforlar anlamlı değildir (Arnauld-Nicole, 1996: 149).

4.1.4. Dördüncü Şekil

Bu şekilde orta terim birinci öncülde konu (küçük önermede), ikinci öncülde (büyük önermede) yüklemidir. Bu şekil, Arnauld ve Nicole (1996: 153) tarafından kullanışsız ve doğal olmayan bir şekil olarak nitelendirilir. Üç kuralı vardır.

1- Büyük önerme olumlu olursa, küçük önerme de tümel olur.

Büyük öneme olumlu olduğu için, orta terim, tikel olarak alınmıştır. Çünkü orta terim büyük önermede yüklemidir. Kıyas kurallarının üçüncüsü gereğince, küçük önermede orta terim tümel olarak alınmalıdır. Orta terim küçük önermede konu olduğundan, küçük önermenin tümel olması gerekir. (Öner, 2014: 134; Arnauld-Nicole, 1996: 153)

2 — Küçük önerme olumlu olursa sonuç daima tikel olur.

Küçük terim, küçük önermede yüklem olduğundan, tikel olarak alınmıştır. Çünkü küçük önerme olumludur. Kıyas kurallarına göre sonuç öncüllerin kapsamını aşamayacağından, sonuçta da tikel olarak alınması gerekir. Küçük terim sonuçta konudur. Konu tikel olunca önerme de tikel olmuş olur. (Öner, 2014: 135; Arnauld-Nicole, 1996: 153)

3 — Olumsuz modlarda büyük önerme tümel olmalıdır.

Büyük terim sonucun yüklemi olduğundan, olumsuz olan sonuçta tümel olarak alınmıştır. Sonucun kaplamı öncüllerden geniş olamaz; bu durumda, büyük terim öncülde de tümel olarak alınmalıdır. Büyük terim, büyük önermede konu olduğundan, bu konunun tümel olması gerekir ve büyük önerme tümel olur. (Öner, 2014:135; Arnauld-Nicole, 1996: 153).

Bu şeklin beş modu vardır ve BARBARI, CALENTES, DIBATIS, FESPAMO, FRESIMON kelimeleri ile ifade edilirler.

BAR: Doğadaki tüm mucizeler sıradandır.

BA: Sıradan olan her şey bize çarpmamaktadır.

RI: Bu nedenle bize çarpmayan bazı şeyler doğanın mucizeleridir (Arnauld-Nicole, 1996: 154).

CA: Yaşamın tüm kötülükleri geçici kötülüklerdir.

LEN: Hiçbir geçici kötülüklerden korkulmamalıdır.

TES: Bu nedenle korkulan kötülüklerin hiçbiri bu hayattaki kötülükler değildir (Arnauld-Nicole, 1996: 154).

DI: Bazı deliler gerçeği konuşuyor.

BA: Gerçeği söyleyenler, takip edilmeyi hak ediyor.

TIS: Bu nedenle takip edilmeyi hak eden bazıları delidir (Arnauld-Nicole, 1996: 154).

FES: Hiçbir erdem, doğal bir nitelik değildir.

PA: Her doğal nitelik ilk yaratıcısı olan Tanrı'ya sahiptir.

MO: Dolayısıyla, bazı ilk yaratıcısı Tanrı olan nitelikler erdem değildir (Arnauld-Nicole, 1996: 154).

FRE: Hiçbir mutsuz kişi hoşnut değildir.

SI: Bazı hoşnut kişiler kötü durumdadır.

MON: Bu nedenle bazı kötü durumdakiler mutsuz değildir (Arnauld-Nicole, 1996: 154).

Arnauld ve Nicole, dört şekle ve kuruluşlarına yer vermektedirler. Bu da her ne kadar Aristoteles'i eleştirseler de onun mantık anlayışını onların, tam olarak terk etmediklerinin göstergesidir. Bu dört şeklin ortaya konulmasında onların Aristoteles'ten farklı yanları, bu şekilleri örneklendirirken ortaya koydukları önermelerdir. Görüldüğü gibi bütün önermeler dinin ve ahlakın önermeleridir. Arnauld ve Nicole, şekillerin modlarının isimleri konusunda en kullanışlı olanların ve hatırdta tutulacak olanların, belirttikleri bu mod isimleri olduğuna dikkat çekmektedirler. (Arnauld-Nicole, 1996: 155).

4.2. Karmaşık Kıyasların Geçerliliği

Logic'in ilgilendiği en önemli konulardan biri de karmaşık kıyaslardır. Basit kıyasların geçerliliğini veren, şekiller olmasına rağmen karmaşık kıyaslar için aynı durum söz konusu değildir. Bu nedenle Logic yazarları, karmaşık kıyasların nasıl indirgenip bu kurallara tabi tutulacağını ele almaktadırlar. Karmaşık kıyaslarda akıl yürütme formları yerine aklın ışığı ile bu sonuçların çıkarılması gerektiğini ifade eden Port Royal Mantıkçılarının, kıyasın kurallarını da kullanışsız gördüklerini söylemiştik. Kıyasın bu türü ile ilgili iki noktaya temas edilmektedir. Logic yazarları, bu önermelerin nasıl indirgendiği ve bu önermeleri indirgenmeden kuralların verilip verilemeyeceğini araştırırlar. İnsanların, kıyas kurallarını karmaşık terimli olanlara rahatlıkla uyguladıklarını, aslında bu kuralların basit kıyaslardan çok karmaşık önermelere uygulandığını söylerler. Kurallar, karmaşık kıyaslar için uygun olmadığından yanlış sonuçlar elde edilir. Bu kıyasların geçerlilikleri örneklerle verilir. *Logic* yazarları (Arnauld-Nicole, 1996: 163), indirgemenen bu kıyasların geçerliliğini veren genel bir kural vermeye çalışırlar. Mantiğin amacı, daha aşıkardan daha az aşıkardan ya da aşıkardan olmayanı ortaya çıkarmaktır. Bu önerme aracılığıyla yapılır. Bunlardan ilki, içerilen (containing) önerme, diğeri uygulanan (applicative) önermedir.

Bu durum, şu örnekle açıklanır:

Her tutkularının kölesi olan mutsuzdur.

Her kötü insan tutkularının kölesidir.

Öyleyse her kötü insan mutsuzdur.

"Tutkuların kölesi olma", "kötü olma"yı içerir. Kötü olma kaplamında içerilir ve onun konularından biridir. Küçük öncül onda içerilir, çünkü "Tutkuların kölesi olma" ideası "mutsuzluk" ideasını içerir (Arnauld- Nicole, 1996: 163).

Burada ilk önermenin doğruluğu, kesin değildir. Bu önermeye ne deney yoluyla ne de aklın ışığında açık ve seçik biçimde ulaşabiliriz. Bu nedenle Arnauld ve Nicole, bu kıyasta mantık hatası yapmıştır. Onlar, bu kıyasın geçerliliğinden ve şekillerin kurallarına tabi tutmadan bu önermenin geçerli olduğunu söyleyebileceğimizi söylerler. Bu ve bunun gibi örnekler açıklanarak, akıl yürütme kuralları iki genel kurala indirgenir:

1. "Sonuçtaki hiçbir terim, öncüldekenden daha geniş olamaz"
2. "Orta terim, en az bir kez tümel alınmalıdır (Arnauld-Nicole, 1996 : 163)."

Port Royal mantıkçıları, akıl yürütmenin geçerliliğini anlamak için bu iki kuralı yeterli bulmaktadırlar. Onlar, basit ya da bileşik, karmaşık ya da karmaşık olmayan bütün kıyaslarda bu iki kuralın kullanılabileceğinden bahsetmektedirler (Arnauld-Nicole, 1996 : 163-164). Bu iki kural, zihni yeterince dikkatli olan insanlar için yeterlidir. Yeterince dikkatli olmayanlar, daha fazla kurala ihtiyaç duyacaktır.

Port Royal mantıkçıları, bileşik kıyasları ise üçe ayırırlar. Bunlar, koşullu, bağlantılı ve ayrık kıyaslardır.

Onlar, koşullu kıyasların geçersiz olanlarından birkaç örnek verirler.

Eğer Çinliler müslümansa, dinsizdirler.

Onlar (Çinliler) dinsizdirler.

Öyleyse; onlar müslümandırlar. (Arnauld-Nicole, 1996 : 169)

Dinsizliğin kaplamı, müslümanlığın kaplamından geniştir. Her dinsiz, müslüman olmadığından bu argüman hatalıdır. Orta terimlerin kaplamı, aynı değildir. Bu şekilde öncülleri doğru olmayan kıyaslardan doğru olmayan sonuçlar çıkar. Çinlilerin müslüman olduğu çıkarımı nasıl çıkıyor ve bu öncülden dinsizlik nasıl çıkıyor. Böyle bir önermeyi Aristoteles zaten kurmazdı. Bir de iki ve üçüncü önerme, bu kıyasta kendi içinde dönmektedir.

Arnauld ve Nicole gibi insanları kurallara boğmak yerine daha sade ve kolay bir şekilde akıl yürüterek bunların çıkarılabileceği düşüncesi, ilk anda tutarlı ve

uygun, hem de daha insanî olarak makul görünebilir. İnsanlar, fazla kural olmaksızın da çıkarım yapılabiliriyorsa, bu düşüncenin pratik sonuçlarının görülmesi de mümkün olabilir. Ancak insanların çoğunun az kuralla ve genel kıyas kuralları olmaksızın çıkarım yapabilmesi, yalnızca pratik akıl yürütmeler söz konusu olduğunda işlevsel görünebilir.

Kıyasın genel kuralların gereksiz olduğu düşüncesi ve pratik sonuç üretme kaygısı, uygun, geçerli ve makul olmayan durumlarda mantıkî görünen, ancak insana uygun görünen ve gelen bazı mantık yanlışlarının yapılmasını engelleyemez. Hatta pek çok insan, bu mantık yanlışının, bir mantık yanlışı olduğunun farkına bile varamayabilir.

Kuralların, insanların işini kolaylaştırırsa da sayıları çoğaldıkça birbirine karıştırma ve yanlış kuralı, yanlış argümana uygulama gibi problemler ortaya çıkarabileceği gerekçesi de ilk anda makul bir gerekçe olarak gözükse de son çerçevede insanların, kurallar olmadan da kolaylıkla yanlışla düşebileceği gerçeği de düşünüldüğünde, kıyas kurallarının teorik ve akademik ilmi çerçevedeki bilgi ve anlayış sahipleri ile ilim öğrencileri tarafından öğrenilmesi ve uygulanması, gerekli, zorunlu ve mantıkîdir. Zira kıyas kuralları, gerçekte olmayan bir zihinde hayali ve soyut idealerin, kurallar haline dönüştürülerek çıkarım yapma noktasında uygulanması istenen kurallar değildir.

Kıyas kuralları, insan mantığının doğası gereği, çıkarım yapma, yapabilme, uygulayabilme yetisinin veyeteneğinin gerçekleşmesi gerçeği çerçevesinde sonuçlar olarak üretilmiş kurallardır.

4.3. Entimemler ve Entimatik Cümleler, Zincirleme Kıyaslar ve Dilemmalar

İki öncülün yer almadığı tek önermeden oluşan önermelere entimem denir. En az üç önermeden oluşan önermelere ise zincirleme kıyaslar (*sorites*) denir. Bu zincirleme kıyasların genellikle matematikte kullanıldığı ifade edilmektedir (Çüçen, 2015 : 88).

Bu kıyaslar, akılda mükemmel olan, açıklamada ise mükemmel olmayan kıyaslardır. Bunlar, konuşmada genel olarak; yazmada ise nadiren kullanılır.

Entimemler (*enthymemes, enthymémes*), konuşmayı kısaltırlar, canlandırırılar ve güçlendirirler (Arnauld-Nicole, 1996 : 175; Çüçen, 2015: 89).

Arnauld ve Nicole (1996 : 176)'e göre söylemin bu türü, açıklamadan daha kapsamlı düşünmeye izin verdiğinden anlam doludur. Zihin dilden daha hızlıdır ve bir önerme, iki şeyi düşündürmek için yeterlidir. Yeni bir anlam eklediğinden, ikinciyi açıklamak yersiz olur. Zihnimiz, bu işlemleri çoğunlukla yapar. İkinci kez ihtiyacımız olduğunda ara önermeleri atlar ve direk tek cümle ile kıyas kurar.

Entimemler, desteklenmesini düşündüğümüz önermeyi görmezden gelerek açıklama yoludur. Bu önerme, bazen büyük önerme, bazen küçük önerme bazen de sonuç önermesi olabilir. Sonraki tüm argümanların ilk argümanda içerildiği durum, entimem olarak adlandırılmaz. Bazı durumlarda entimemin ilk iki önermesi, tek önermede içerilir. Aristoteles bunlara entimatik cümleler adını verir (Arnauld-Nicole, 1996: 176; Aristoteles, 1969ç, 89).

Entimatik kıyaslardan sonra şimdi zincirleme kıyasları ele alacak olursak, üçten fazla önermeden oluşan kıyaslara zincirleme kıyas denir. Logic'te bu kıyaslar üçe ayrılır. Bunlardan birincisine sıralama, ikincisine dilemma ve üçüncüsüne de Epicheiremata adı verilir. Çicero'nun 'Pre Milano'su bu türden kıyaslardır (Carr, 1996: 6; Öner, 2014:160).

Bu üçünden dilemmalar, ayrı bir başlıkta incelenmiştir. Dilemmalar, bir parçası bilimsel olan şeyde, onun bilimsel sebebiyle desteklenen şeydir (Arnauld-Nicole, 1996: 177-178). Arnauld ve Nicole (1996:179) dilemmayı şu örnekle açıklarlar:

"Bu dünyada yalnızca tutkularımızın esiri olarak ya da onları yöneterek yaşayabiliriz.

Eğer onların esiri olursak bu mutsuzluk durumudur. Çünkü utanç doludur ve onunla hoşnut olamamayız.

Eğer onlara hükmedersek, bu da mutsuzluk durumudur. Çünkü hiçbir şey kendinle sürekli bir iç savaş halinde olmaktan daha acı dolu değildir.

Öyleyse bu dünyada doğru mutluluk yoktur."

Logic yazarları, bu argümanla bu dünyada mutluluğun olamayacağını kanıtlamaya çalışmaktadır. Bu argümanlar için onlar, bir kaç gözlemden

bahsetmektedirler. Onlarda meydana gelen bütün önermeler, her zaman açıklanmaz. St Charles'in "Eğer siz önemli bir makama eşit değilseniz neden bu kadar hırslısınız? Eğer eşitseniz neden bu kadar kayıtsızsınız?" argümanındaki gibi önemenin bir kaç kelimededen oluşacağını söylemektedirler (Arnauld-Nicole, 1996 : 179).

Birinin evlenmemesi gerektiğini savunan dilemmanın doğruluğu da aynıdır. "Eğer birinin evlendiği kadın güzelse, kıskançlığa sebep olur; eğer kadın çirkinse adamı memnun etmeyecektir. Öyleyse bir adam evlenmemelidir." Bu dilemmalarda bölünmek zorunda olan önermeler açıktır. Bir parçasını ele alınan özel bir önermeyle işlenerek anlamak oldukça kolay olduğundan, bu geneldir (Arnauld-Nicole, 1996 : 179-180).

Bir dilemma, iki kusurla yanlış olabilir. Bunlardan biri, ayrılcıkta öncüllerde bütün elemanların içerilmemesidir. Bu nedenle vermiş olduğumuz evlilik karşıtı olan dilemma geçersizdir. Aynı şekilde Cicero'nun ölüm korkusu karşısında sunmuş olduğu dilemma da geçersizdir. Cicero (2016: 41)'nin bu argümanı şu şekildedir: 'Ruhlarımız baki kalıyorsa ya duyudan yoksun kalarak bizim zavallı olmamıza sebep olacak ya da mutlu olacaklardır. Yok olurlarsa varlıkları olmadığından zavallı olmayacaklardır. Öyleyse ölüm korkulacak bir şey değildir.' Montaigne, bu argümanda, üçüncü bir durum olan ruhun işkence ve sefalette kalacağı durumunun, ölüm korkusu için gerekli bir sebep olduğundan bahsetmiştir (Arnauld-Nicole, 1996 : 180).

Dilemmaları geçersiz yapan bir diğer hata da herhangi bir parçadan çizilen kısmı sonucun zorunlu olmadığıdır. Güzel bir kadının kıskançlığa sebep olması zorunlu değildir. Çünkü kadın iffetinden şüphe ettirmeyecek kadar akıllı ve erdemli olabilir. Aynı şey çirkin bir kadının kocasını memnun etmemesi için de geçerlidir. O eşini memnun etmesinde faydalı olacak başka aklî niteliklere ve erdemlere sahip olabilir.

Üçüncü gözlem ise dilemma kullanan insanların onlara karşı kullanılanlara izin vermeme konusunda dikkatli olmasıdır (Arnauld-Nicole, 1996 : 179-180). Dilemmalar, bir kişinin argümanını savunmak, haklı çıkmak için ortaya koyduğu argüman türüdür. Genellikle öncülleri kesinlik içerenlerden kurulmazlar.

4.4. Topikler

Topikler, tartıştığımız farklı konuları ispatlamak ve tüm kanıtları sınıflandırmak için kullandığımız genel başlıktır. Port Royal Logic, topiklerden, argüman bulma metodu olarak söz eder ve bu metodun nasıl kullanışlı hale getirilebileceği sorusunu yanıtlamaya çalışır. Topikleri gramerin, mantığın ve metafiziğin topikleri olarak üçe ayırır. Bu kısımda Port Royal mantıkçıların topikleri ele alışlarını değerlendirmeye çalışacağız.

Port Royal Logic, mantıkta keşf olarak adlandırılan şeyin, topiklerin öğretimi olduğundan söz eder. Burada onlar, Ramus'un, Aristoteles'e ve Skolastikler'e yaptığı eleştiriden bahsederler. Ramus, Aristoteles ve Skolastikleri argüman kurallarını verdikten sonra tartıştıkları, oysa bunların kurallar verilmeden tartışılması gerektiğini belirterek eleştirmiştir. O, bu iddiasının gerekçesi olarak konunun nasıl organize edileceğini düşünmeden, konunun içeriğine sahip olmak gerektiğini iddia etmektedir. Port Royal mantıkçıları, bu görüşün karşısındadır. Onlara göre konunun nasıl organize edileceğini bilmek için konunun içeriğine sahip olmamız gerekse bile kuralları öğrenmek için buna ihtiyacımız yoktur. Çünkü bunu genel bir konu üzerinden öğrenebiliriz (Arnauld-Nicole, 1996 : 181).

Akıl ve duyu, herhangi bir metod ya da sanat olmadan bunları bilebilir. Argüman kurallarını, bazı konu maddelerini bilmeliyiz; fakat bu maddeleri topiğin metoduyla bulmamız gerektiğini düşünmek yanlıştır. Bunlar topiğin metoduyla bulunmak zorunda değildir. Aksine insanlar, topikte kıyas ve argüman bulma kurallarını oluşturma sanatını öğretme olarak iddia ettiği için ilk olarak argüman ve kıyas kurallarının öğrenilmesi gerektiğini söylenebilir (Arnauld-Nicole, 1996 : 181).

Benzer şekilde belki doğa, tek başına akıl yürütmenin genel bilgisini bize vermektedir. Bu da topikler hakkında söylediklerimizi anlamak için yeterlidir. Topiklere uygulamak için kurallar hakkında endişelenmek kullanışsızdır. Çünkü bu önemsizdir (Arnauld-Nicole, 1996 : 181). Bu bahiste, kuralların gerkesizliğini ifade eden Arnauld ve Nicole, akla bu konuda sınırsız olarak güvenirlir.

Antiklerin, bu metodu büyük bir gizem haline getirdiklerini ve Cicero'nun, Stoacıların öğrettiği diyalektiğin tamamını tercih ettiği bilinmektedir. Çünkü onlar,

topikler hakkında konuşmazlar. Bundan ayrılmamızı söyler ve bütün bu bilimlerin, argüman bulma sanatı hakkında birşey anlatmazlar, onları nasıl yargılayacağımızı öğretmek için söylemler üretirler (Arnauld-Nicole, 1996: 181).

Quintilian (35 - 95) ve bütün retorikler, Aristoteles ve bütün filozoflar, topikler hakkında aynı yolla konuşurlar. Eğer tamamıyla karşı görünmeyen genel bir kanı ise, onların görüşünü paylaşmamak zordur. Quintilian, bu sanata ilgi gösterir gibi görünse de kanıt ve argüman üretmek için bazı konulara uyguladığımızda, o, bütün bu topiklerin kapısını çalmamamızın gerektiğini kabul etmek zorundadır (Arnauld-Nicole, 1996: 182).

Augustine'in retorik hakkında söylediklerini topikler hakkında söyleyebildiğimizde, etkili konuşma, güzel konuşan insanların sözlerinde gözlemlenir, onlar konuştuklarında kurallar hakkında düşünmezler. Onlar, kuralları bilirler, ancak kullanmazlar. Bunu, onlar yürümemizin oluşumu ile açıklarlar; nasıl ki yürürken adım atarken yapmamız gereken kuralları bilmemize rağmen yaparken bunu uygulamayız. Burada da aynı durum söz konusudur.

Topiklerin metodu ile elde ettiğimiz düşüncelerle ilgili olarak Port Royal mantıkçıları, çoğunun Lullists'in tabloları gibi genel, sıradan ve uzak düşünceler olduğunu, bunların bilgi yığını oluşturduğunu, bu bilgi yığınının ise düşüncelerimiz için kullanışsız olduğunu ve yargılarımızı bozduğunu dile getirirler.

"Hiçbir şey iyi tohumlara yabancı otların bolluğundan fazla zarar veremez; hiçbir şey, zihni genel düşüncelerin zehirli verimliliğinden daha fazla kesin ve net düşüncelerden yoksun kılamaz. Zihin, bu yanlış düşüncelere alışmaya başlar ve uygun, bilimsel ve doğal sebebler aramayı bırakır." (Arnauld-Nicole, 1996: 184).

İnsan zihni, kolay yolu seçme meylinde; zihnimiz, her zaman kolay olanı seçecektir. Zihnimiz buna alışmadan yanlışlardan uzaklaştırmalıyız. Arnauld ve Nicole (1996: 184), bu noktada hatayla yaptığımız şeylerden çok, aşırıktan dolayı günah işlediğimizi, bu nedenle insanlara konuşmayı öğretmek yerine susmayı, doğru argümanlar yığını oluşturmak ve yanlış çıkarımlar yapmak yerine genel ve yanlış düşünceleri kesmeyi tavsiye ederler. Arnauld ve Nicole aklın ışığı ile bu bilgilere ulaşmaktan yanadır.

Port Royal mantıkçıları, Topikleri faydalı bulmasalar da topiklerin ayırımına yer vermektedirler. Logic'te topikler üçe ayrılır: Gramer'in topikleri, mantığın topikleri ve metafiziğin topikleri. Bu sınıflandırmanın Cicero ve Quillian tarafından takip edildiği, Ramus'un metodunun çok karmaşık olduğu bahsine de ayrıca temas edilmekte ve yer verilmektedir (Arnauld-Nicole, 1996: 181). Onlar, Alman filozof Clauberg¹ tarafından yapılan sınıflandırmayı kullanırlar (Arnauld-Nicole, 1996: 185).

Bu sınıflandırmalardan grammer'in topikleri, aynı kökten gelen kelime ve etimolojiler olarak tanımlanır. Adem ve Havva'nın günahı sonucunda insanların hepsinin cezalandırılması meselesini işlerken, St Augustine'in, "Against Julian" adlı eserinde, Terence'den aktardığı, 'Ben insanım, kendime yabancı olan insandan başka bir şey değilim (St Augustine, 1957: 240).' sözleri ile bunu örneklendirirler.

Mantığın topiklerinin tümel terimler olduğu, bunların beş tümel olarak adlandırdığımız cins, tür, ayırım, hassa, ilinti ve bunlara ek olarak tümel terimleri elde etmede kullandığımız tanım ve sınıflandırma olduğu ifade edilir. Bu topiklerle ilgili beş maxim sıralanmaktadır.

1. Cinsi ne onaylarsa (inkar ederse) türü de onaylar (inkar eder). - Yani cinsde yüklem olan her şey onun altında kalan yani onun kapsamında olan herşeye yüklenebilir.

2. Bütün türler, yok olduğu zaman cins de yok olur.

3. Bir şeyin tüm ayırımını onaylarsak (inkar edebilirsek), onun türünü de onaylayabiliriz (inkar edebiliriz). Uzam, düşünmeye uygulanmaz. Böylece düşünce, maddi değildir.

4. Bir şeyin tüm hassasını onaylarsak (inkar edebilirsek), onun türünü de onaylayabiliriz (inkar edebiliriz). Bir düşüncenin yarıya bölünmesi ya da yuvarlak kare olması mümkün olmadığından bir beden olması da imkansızdır.

5. Tanımı onaylayan (inkar eden) tanımlananı onayabilir (inkar edebilir) (Arnauld-Nicole, 1996 : 186).

¹ Johannes Clauberg (1622-1665) Alman kartezyenizm savunucusu filozof ve teologtur. 'Logica Versus et Nova' adında kartezyan mantık kitabının yazarıdır.

Son olarak metafiziğin topiklerine bakacak olursak, onlar bütün varlığa uygulanan genel konular olarak dile getirilir. Bunlar sebep, etki, parça, bütün ve karşıt terimlerdir.

Neden bahsine önce onun ne olduğu ile başlayan Arnauld ve Nicole, onun birçok tanımının olduğunu; ama onun ideasının tanımı kadar açık olduğunu ifade eder. Logic'te nedenler, Aristoteles'in dört neden öğretisi üzerine kurulur. Bu nedenler, amaç neden (*final cause*), etken neden (*efficient cause*), maddi neden (*material cause*) ve formel neden (*formal cause*)dir (Gökberk, 2015: 75). Final nedeni, bir şeyin varlığının sonu, etken nedeni başka bir şey üreten neden, oluştuğu maddeyi maddi neden ve son olarak da onu diğerlerinden farklı kılan olarak formel nedeni tanımlanır ve örneklendirilir. Sebebler tanımlandıktan sonra her sebebin bir etki ile sonuçlandığından yola çıkılarak, "eğer etki varsa, sebep de vardır" yargısı ile karşı karşıya geliriz (Gökberk, 2015: 75; Arnauld-Nicole, 1996 : 186). Bu, klasik nedensellik ilkesidir.

Bu konu altında incelendiğini söylediğimiz bir başka mesele de karşıt terimlerdi. Bu terimler de dört başlık altında incelenir. Bunlardan ikisi çelişik ve karşıtlıktır, diğer ikisi ise, görelî terimler ve yoksunluk bildiren terimlerdir. Yoksunluk bildiren sözcüklerle terimin basit olumsuzlaması olarak nitelendirilen çelişik arasındaki ayrım şu şekildedir. Yoksunluk bildiren sözcükler bu kapasiteye sahip olmamayı ifade ederken diğeri kapasitenin olmaması değil, basit olumsuzlamasını ifade eder (Arnauld-Nicole, 1996 : 186-188). Topiklerden sonra mantık yanlışları, Port Royal mantıkçılarının önem verdikleri ve kitaplarına aldıkları bir konudur? Şimdi Aristoteles mantığında önemli bir parçası olan mantık yanlışlarını ele almaya çalışacağız.

4.5. Mantık Yanlışları

Port Royal mantığını önemli kılan, onu diğer mantıklardan ayıran noktanın formel mantık yerine informel bir yol izlemesidir. Arnauld ve Nicole, kurallar yerine daima aklın ışığına güvenmemiz gerektiğini sürekli vurgulamışlardır. Mantık, doğru düşünme sanatıysa eğer, önce "yanlış"ın ne olduğunu ifade etmek gerekir. Neyin yanlış olduğunu bilirsek onlardan uzaklaşıp doğru(yu) düşünmemiz kolaylaşır, biz de

yanlıştan kendimizi daha rahat alıkoyabiliriz. Bu bağlamda mantık yanlışları, mantığın temel konuları arasında yerini almış, Organon'da "Sofistik Çürütmeler Üzerine" başlığıyla kendini göstermiştir.

Logic'te Port Royal mantıkçıları, mantık yanlışlarını, Sofizm denilen kötü akıl yürütmenin yolları ve günlük yaşamımızdaki yanlışlar şeklinde iki bölüm altında incelerler. Şimdi Port Royal mantıkçıları, bu başlıklar altında hangi yanlışları ele almışlar ve hangi yanlışları değerlendirmişlerdir ? sorularının cevaplarını aramaya çalışacağız.

Sofizm denilen yanlış akıl yürütme yolları bölümünün/kısımının, tamamıyla Nicole tarafından yazıldığı ifade edilmektedir (Arnauld-Nicole, 1996: 189). *Logic'te* Sofizm ve Paralojizm kavramlarını aynı anlamda kullanılır ve bu başlık altında dokuz hatadan bahsedilir.

1. Konu haricindeki bir şeyi kanıtlamak (ignoratio elenchi), kanıtlanması gereken şeyi göz ardı edip başka bir şeyi kanıtlamaktır. Aristoteles'in, Parmenides ve Melissus'un her şeyin tek ilkedan gelmesini savunmaları sebebi ile bu hataya düştükleri ifade edilmektedir. Nicole, bu bölümde Aristoteles'in eleştirilerinin bir kısmının adaletsiz olduğunu hiçbir açıklama yapmadan onları yargıladığını söyler.

2. İkinci hatamız, Aristoteles'in begging the question olarak adlandırdığı hatadır. "begging the question" kanıt olarak kullandığımız argümanların kanıtlamak istediğimizden daha açık ve bilinen olması gerekir. Galileo'nun Aristoteles'i bu hataya düşmekle suçladığından bahsedilmektedir. Aristoteles'in dünya merkezli evren tasarımını kanıtlamasında bu hataya düştüğünü söyler. Aristoteles'in kanıtını ele alacak olursak ;

"Ağır şeylerin doğası, yerin merkezine gitme eğilimindedir, hafif olanları ise ondan uzaklaşma eğilimindedir

Deneyimlerimiz gösteriyor ki ağır şeyler, dünyanın merkezine gitme, hafif şeyler ise uzaklaşma eğilimindedir.

Öyleyse dünyanın merkezi ile yerin merkezi aynıdır."

Bu argümanı göz önünde bulundurduğumuz zaman ilk öncüldeki yargıya nasıl varıldığı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Hatta sonuç önermesi olmadan ilk

önermenin doğruluğunu kanıtlayamayız. Aristoteles, kanıt olarak kullandığı önerme daha açık olmadığı için bu hataya düşmüştür.

Logic'te, bu konu ile ilgili olarak mantık yanlışlarının, dine zarar vereceğini düşündükleri örnekler seçilmiştir. Aristoteles'in antıklere yönlendirdiği hiçbir şeyin yoktan var olamayacağı yönündeki eleştirisi sofizm olarak nitelendirilir. Tanrı yaratmadan hiçbir şeyin var olmadığını belirterek yaratma düşüncesine olan inançlarını dile getirerek Aristoteles'in aksi görüşünü de bir mantık hatası olarak görürler. Bu noktada Port Royal mantığında kafirleri ikna etmek için kurulan substantial formların, kötü kurulan argümanlar olduğu ortaya konularak onları bir nedenden yoksun bırakmak gerektiği savunulur ve bu konu ile ilgili bütün argümanlar bu hata altında sınıflandırılırlar (Arnauld-Nicole, 1996 : 189-191).

Logic yazarları, çocukların vaftiz edilmesi ve bazı iman konularının yalnızca İncil aracılığıyla kanıtlanabileceği şeklindeki iki doğmayı da bu kategori altına alır. Bu, Katolik mezheplerinin hepsi için doğru olamayacağından, İncil'de yer almadığı için yoruma açık olduğu düşüncesindedirler (Arnauld-Nicole, 1996 : 192).

3. Sebeb olmayan şeyi sebeb olarak almak (non causa pro causa)

Bu sofizme sebeb olan iki etmen vardır. Birincisi basit sebebi görmezden gelmektir; ikincisi ise sebebi bilmediğimizi itiraf etmemize engel olan aptalca gururdur. Bu sebeplerden birincisine verilen en örnek yine Aristoteles tarafından ortaya atılan, "Dünya mükemmeldir, çünkü vücudları içerir. Beden, mükemmeldir çünkü üç boyutludur. Üç boyut mükemmeldir, çünkü var olan her şeydir. Var olan her şey üçtür, çünkü bir ya da iki şey var olduğunda her kelimesi kullanılmaz, üç olunca kullanılır (Aristoteles, On the heaven, <https://ebooks.adelaide.edu.au/a/aristotle/heavens/book1.html>, [Erişim Tarihi: 25.09.2017])." argümanıdır.

Üç boyutlu olmanın mükemmel olmasının sebebi olması yada daha sonrasında çizilen neden zinciri mantıklı görünmemektedir. Bu argümanla ilgili bir çok örneğe yer verilmektedir. Diğer hatalar şu şekilde sıralanabilir.

4. Kusurlu sıralama

5. Tesadüfi olarak uygulanan şeyle yargılamak (fallacia accedentis)

6. Ayrılmış anlamdan bileşik anlama, bileşik anlamdan ayrılmış anlama geçmek

7. Bazı açılardan doğru olandan kesinlikle doğru olana geçmek

8. Kelimelerdeki belirsizliği kötüye kullanmak

Bu hatalar tarafların diğerine üstün gelmek, kendi görüşünü haklı çıkarmak için genellikle bilinçli yapılan hatalardır.

Bu kısma kadar Port Royal Mantıkçıları, mantık yanlışlarına, sofizm türlerine örnekler verdiler. Bu sofizmlerin dini argümanlarda nasıl yer aldığı, dini bunlardan nasıl koruyabileceğimiz, Sofistleri eleştiren ve bu hataları ortaya koyan Aristoteles'in ve bir çok filozofun bile bu hatalara nasıl düştüğünü hangi konulardaki yargılara güveneceğimiz konusunda bizlere yol gösterdiler. Şimdi diğer yanlış türü olarak günlük söylemlerimizdeki hatalardan bahsedelim. Logic yazarları bu kısımda çok fazla hata olduğundan hata türleri yerine hata sebeplerini ele almaktadır.

Belirsiz akıl yürütmeler, belirsiz argümanlardan kaynaklanır. Örneğin suda eğik görünen çubuğun gerçekte de eğik olduğunu düşündüğümüz zaman, duyuma eğik görünen gerçekte de eğiktir, genel ve yanlış yargısından kaynaklanır. Bu tür yanlış yargılar, hatalı argümanlarımızın kaynağıdır. Bu hataların sebebi iki türdür: İçsel sebepler ve dışsal sebepler (Arnauld-Nicole, 1996: 203).

İçsel sebepler, yargılarımızdan ve bizden kaynaklanan hatalardır. Bu başlık altındaki ilk sebep, kendini sevme, ilgi ve arzudur. Bu hata, St. Augustine ve Pascal'da da karşımıza çıkmaktadır. Biz olguları, nesnelere yargıladığımız zaman kendi bakış açımıza göre yargılarız. Onların kendi doğalarından çok bizle olan ilişkilerine göre yargılarız. Örneğin bir kalemi ele aldığımız zaman onu tanımlarken bizim onu nasıl kullanabileceğimize göre yargılarız. Buradan yola çıkarak Arnauld ve Nicole, bizim için kullanışlılık ve doğrunun aynı şey olduğunu söylerler. İşlevselcilik, Pragmatizm gibi felsefeler bunun üzerine kurulmuşlardır.

Doğru dediğimiz kavramın tümel bir yönü olup olmadığı, koşullara göre değişip değişmediği konusunda hala bir takım tartışmalar söz konusudur. Hatta senin doğruların, benim doğrularım gibi ifadeler de çok sık duyduğumuz ifadelerdir. Bilimsel gerçeklikler, her toplumda aynı derecede doğru kabul edilirken (ki onlarda bile bir takım tartışmalar ve farklı görüşler mevcuttur), günlük hayatımızdaki

olgularda tamamen farklı doğrularla karşı karşıya geliriz. Örneğin Fransızlar için doğru kabul edilen bir durum, İspanyollar için yanlış olabilir. Peki bu, bir çok doğru olduğu anlamına mı gelmektedir? Logic yazarları, buradaki farkın insanların doğru kabullerinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Doğru olmasını istediğimiz bir şey de onu doğru çıkaracak sebeblere dikkat eder, yanlış olmasına neden olacakları göz ardı ederiz. Bu durum, bizim ilgi ve arzularımızdan kaynaklanır (Arnauld-Nicole, 1996: 204).

Bir diğer hata da kendine aşırı güvenden kaynaklanmaktadır. İnsanlar daima kendilerinin haklı olduklarını ve doğruyu bildiklerini iddia ederler. Aynı konu hakkında kendi görüşlerine zıt başkalarının argümanlarını göz ardı ederler. Otorite olmak isterler, otorite ve akılı aynı şey olarak görürler. Kendileri ile aynı görüşü paylaşmayan insanlara kaba davranırlar. Onların bu şekilde kendi görüşlerindeki ısrarları, onların hatalı argümanlar ortaya koymalarına neden olur (Arnauld-Nicole, 1996 : 205).

İnsanlardan kaynaklanan bir başka hatanın gerçeklerinden bir diğeri de insan zihninin kendine olan sevgisi ve diğer insanlara karşı duyduğu kıskançlık, kötü niyet ve haset duygularıdır. Bu duygular, insanların doğruyu görmemelerine, görseler de inkar etmelerine sebep olmaktadır (Arnauld-Nicole, 1996: 207). Görüldüğü gibi *Logic'te*, mantık yanlışlarını açıklanırken, bu yanlışların sebeplerini, psikolojik ve sosyolojik olarak ele alınır. İnsanların yaptığı hataların kaynağının yine kendileri olduğunu ve çoğunlukla bu hataların bilinçli olduğunu görürüz.

Beşinci bölümde Metod hakkındaki Port Royal Okulunun görüşleri, yaklaşımları, varsa katkıları ele alınacaktır. Onların, mantığa yaptıkları katkı arasında en çok bu konunun öne çıkmakta olduğu belirtilmekte ve ileri sürülmektedir. Acaba bu iddia ve tez gerçekten doğru mudur? Bu noktada doğrulama yapmak mümkün müdür? Onlar metod konusunda hangi görüşleri ortaya koymuşlardır? Ortaya koydukları bu görüşlerin önceki mantık çalışmalarından farkları nelerdir? Bu sorulara cevap aramaya, bulmaya ve tartışmaya çalışarak beşinci bölümü oluşturmaya çalışacağız.

BEŞİNCİ BÖLÜM

PORT ROYAL MANTIĞINDA METOD

Bu bölüm, Port Royal Mantığı'nın en önemli kısmını oluşturmaktadır. Port Royal mantıkçıları, Descartes ve Bacon'un metod eleştirilerine maruz kalan Aristoteles mantığına metod bahsini eklemişlerdir.

Chiswell ve Hodges, Arnauld ve Pierre Nicole'ün, daha iyi hale getirmek için argümanların yeni bir yolu olan doğal tümdengelim kuralı olarak isimlendirilen ($\rightarrow I$) kuralını başlattıklarını ifade etmişlerdir (Chiswell; Hodges, 2007:18).

Bilimsel bilgi, duyularla bilinenden daha kesin olarak zihne bilinen bilgi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda *Logic'te* iki tür bilgiden bahsedilir. Bunlardan birincisi, dışsal bir şeye ihtiyaç duymadan zihnimize yaptığımız kanıtlarla oluşturduğumuz bilgi türü olarak tanımladığı aklı bilgi; diğeri ise kendi kendine kavranmayan başka bir şeye ihtiyaç duyduğumuz, onu çevreleyen sebep otorite tarafından kabul ettirilen bilgi, yani imandır (Arnauld-Nicole, 1996 :227-228). İman, *Logic'te* bir bilgi türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni bilgi türü olarak karşımıza çıkan iman, Port Royal Mantıkçılarının felsefelerinde önemli bir yer tutmaktadır. Eğer bu bilgi kaynağı akıl ise iki olasılıktan bahsedilir. Bunlardan birincisi, görüş denilen aklın tamamıyla kavrayamadığı şüphe barındıran çıkarımlardır. Tamamıyla aklın çıkarımlarını takip eder ve bu çıkarımda dikkat eksikliği sebebiye hata yaparsak, görünüşte açık olmasına rağmen yanlış varsayım üretilebilir. Ya da dikkat hatası yapmasak da çıkarım doğru olsa bile nedenler yanlış olursa hata yapılabilir. Eğer akıl tamamıyla kuvvetli derecede ikna edici ve gerçekçi ise, ki bu daha uzun ve kesin bir dikkatle tanımlanır, kuvvetli varsayım ve kesinliğin niteliği daha canlı ve daha düzenli hal alırsa o zaman aklın ürettiği bu varsayım kabullenilir bilimsel bilgidir. Bilimsel bilgi hakkında çeşitli sorular ortaya çıkmaktadır; birincisi, böyle bir şeyin olup olmadığı, açık sebeblere dayanıp dayanmadığı, açık ve kesin bilgiye sahip olup olmadığıdır (Arnauld-Nicole, 1996 : 228).

Bu sorunların en önemlilerinden biri, kesinliğin ve kesin bilginin olup olmadığı sorunudur. Bu sorunda düşünürler iki kısma ayrılırlar. Bunlardan birincisi,

bu kesin bilginin mümkün olduğunu savunan Dogmatikler, diğeri ise kesin bilginin mümkün olmadığını savunan septiklerdir. Septikler kesin bilginin mümkün olmadığını söylerler ve felsefelerini bunun üzerine kurarlar. Arnauld ve Nicole (1996: 228) göre, Septiklerin felsefeleri şüphe üzerine kuruludur. Şüpheci filozoflardan bazıları kesinliği inkar edip olasılığı kabul ederler, diğeri olasılığı reddederek her şeyin belirsiz olduğunu savunurlar. Bunlardan biri Yeni akademikler, diğeri ise Pironistler'dir. Bilimsel bilginin olduğunu savunan herkesin, belirsizliğin olmayacağını kabul etmesi gerekmektedir (Arnauld-Nicole, 1996 : 28). Öyleyse bilimsel bilgi, kesinliği gerekli kılmaktadır. İlerleme için kesinlik gerekmektedir. Eğer kesinlik olmasaydı, hiç kimse ikna olmayacak; bilimsel bilgide (bilimde) gelişmeler olmayacaktı. Arnauld ve Nicole (1996 :229). kesinliği inkar eden insanlar için bu durumun bir eğlence ve oyun olduğunu, asla uygulamaya çalıştıkları veya içten destekledikleri görüşler olmadığını ve dürüst olsalardı, bütün bu kullanışsız kurnazlıklarını inkar edeceklerini dile getiriler. Eğer şüphecilikte ısrar edilirse, uyku halini uyanıklıktan, akıllılığı delilikten ayırmak için herhangi bir ölçüt olmaz. Bu nedenle şüphe sağlıklı zihinleri belli bir süre sonra olumsuz etkilemekte ve zihni bozmaktadır (Arnauld-Nicole, 1996: 228-229).

Her şeyden şüphe duyan zihni ele alırken Arnauld ve Nicole, Descartes'ın metodik şüphanesini örnek verirler. Her şeyden şüphe duyan biri, düşünen biri var olan biri, canlı olduğundan şüphe duymaz. O, bunları düşündüğü zaman canlıdır. Şüphelendiğim zaman şüphelenmem kesindir, gördüğüme inandığımda gördüğüme inanmam, duyduğuma inandığımda duyduğuma inanmam, kesindir. O zaman Descartes'ın, "Düşünüyorum öyleyse varım." ya da başka bir deyişle "Şüpheleniyorum, öyleyse varım" yargısından daha açık ve seçik bir doğru yoktur. Buradan yalnızca zihnimizle algıladığımız zaman idealarımız ve algılarımızın, bütün duyu objelerinden daha kesin olduğu yargısına varılır. Tanrının gücü ile ilgili yargılarımız da bu şekildedir (Arnauld-Nicole, 1996 : 228; Descartes, 2014b : 27).

Objesinden ayırarak birinin algılarından şüphelenmek de imkansızdır. Güneşin ya da dünyanın olup olmadığını gördüğümü imgelemem kesindir. Şüphe duyduğumu düşündüğüm zaman şüphe duymam, gördüğüme inandığım zaman

gördüğüme inanmam, duyduğuma inandığım zaman duyduğuma inanmam ve dahası (Arnauld-Nicole, 1996 : 229-230; Descartes, 2014b, 27).

Yani her şeyden şüphe duysam bile zihnimde algıladığım, zihinsel olarak gerçekleştirdiğim eylemlerimden şüphe duy(a)mam. Öyleyse bu yargılardan hareketle şu çıkarımı yapabiliriz. Yalnızca mental yansımalarla gördüğümüzde, idealarımız ve algılarımız, sahip olduğumuz bütün duyu objelerinden daha kesindir. Aristoteles, duyuların bizi yanıltmayacağını, yanılığının, zihinde yanlış olarak yorumlanması olduğunu ifade etmesine rağmen (Erdem, 2000: 253), Arnauld ve Nicole, duyunun, bizi yanıltabileceğini; fakat aklın yanıltmayacağını belirtmişlerdir. Onlar, Augustinus'un, Platon'u takip ederek ortaya attığı 'Doğru hakkındaki yargılarımız, duyularda değildir.' iddiasını kabul etmemiz gerektiğini savunmuşlardır (Arnauld-Nicole, 1996 : 230).

Bir beden diğerinden büyük olduğunu duyular aracılığıyla kolayca bilebiliriz, fakat bu bedenin büyüklüğünü kesin olarak bilemeyiz. Duyu yoluyla onların büyüklüklerini algılamama rağmen onları duyu yoluyla kıyaslayamam, zihinle kıyaslayabilirim (Malebranche, 1700:16). Öyleyse kesinlik ve kesin olmama durumu, hem zihinde hem de duyuda yer alır. Her şeyi kesin ya da belirsiz olarak nitelenmek hatalıdır. Bu nedenle akıl, insanı şeylerin üç tipini tanımlamaya zorlar:

1. Bazı şeyler açıkça ve kesin olarak bilinirler.
2. Bazı şeyler ise aslında açıkça bilinmezler.
3. Bazılarını ise ya bizde bu ilkelerin eksikliğinden ya da onlar zihnimize çok aşırı olduğundan kesinlikle bilmemiz imkansızdır (Arnauld-Nicole, 1996 : 230).

Birinci tip, anlama ve kanıtlamayla bilinen her şeyi içerir. İkincisi, filozoflar tarafından çalışılan konulardır. Bu konular, üçüncüsü ile karıştırılırsa boşa zaman kaybıdır. Üçüncü tip, zihnin sınırlarını aşan ifadelerdir ve onları anlamayı ummamak gerekir. Tanrı ve Tanrı'nın gücü ile ilgili tüm konular, üçüncü tür altındadır. Bu konuları zihnin dar çerçevesine hapsedmek saçmadır. Zihin sınırlıdır, sonsuzlukta kaybolur ve büyülenir. Sonsuzluğun bize sunduğu düşünceler, karşısında boğulur. Bu bize sonsuzla ilgili sayısız soru verir. Sonsuz büyüklükte bir sayı var mıdır? Varsa bu sayı tek midir çift midir? Bir sonsuz diğerinden büyük müdür? Sonlu bir zihin için

kavrayamayacağı bir kavram olan sonsuzluk ile ilgili bu soruları yanıtlamak, oldukça zor olacaktır. Zihin kendi sınırlarının ötesi için yalnızca varsayımlarda bulunacak ve ne yazık ki bu varsayımlar da insan zihninin sınırlarının ötesini geçemeyecektir (Arnauld-Nicole, 1996 : 230).

Sonsuzluk gibi idraki mümkün olmayan bir çok kavram vardır. Logic yazarları, bu noktada şu yaklaşımı sergilemektedir: 'Kavranamaz görünen; fakat var olan şeyler vardır. Nasıl var olduklarını kavrayamasak da varlıkları kesindir (Arnauld-Nicole, 1996 : 231).'

Açıktır ki bu yaklaşım, Tanrı'nın varlığının ve sıfatlarının mümkün olduğunu kabulden kaynaklanan bir yaklaşımdır. Bu da Port Royal Mantıkçılarının, maddi dünyanın ötesinde, dahası zihnimizin de ötesinde varlıklar veya güçlere olan inançlarının kanıtıdır. Bir anlamda dinî inançlarının, felsefelerine yansımalarıdır.

Logic yazarları, 'maddenin sınırsız bölünmesi' örneği üzerinden sonsuzluğun anlaşılması için örnekler de vermektedirler (Arnauld-Nicole, 1996: 230-232 ; Rorty, 1984: 313). Onlar, bu örneklerini Descartes ve Pascal'ın eserlerinden seçer. Bunlardan bir kaçış aşağıdaki gibidir:

"Maddenin en küçük parçası, sınırsız bölünebilme ile anlaşılır ve biri, asla birkaç diğerini içermeyecek kadar küçük bir parçaya varamaz, en küçük buğday tanesi, kendinde sınırsız parça barındırır. Daha küçük olmasına rağmen tüm dünya gibi bütün hayal edilebilir parçaları içinde barındırır ve onun bütün parçaları ile mini bir dünya içerir. Bu tanede başka dünya olmadığını nasıl anlayabiliriz? Buğday tanesinin büyümesi, küçüklüğü, daha küçük bir dünya içermesi, bize kavranılmazdır (Pascal, 1850 : 56 ; Arnauld-Nicole, 1996: 231)."

Bu ifade ile 'maddenin bölünemez en küçük parçasının olmadığı, onun bir alt sınırının bulunmadığı' ifade edilmektedir. Bu durum, ancak maddenin sınırsız bölünebilirliğini tasarladığımızda açık hale gelmektedir. Bunun açık kanıtlarını bize geometri sağlar. Ölçülemez olarak adlandırdığımız, genel bir ölçüye sahip olmayan kesin çizgiler olduğunu bize bu bilim gösterir (Arnauld-Nicole, 1996: 232). Geometriden örnekler vererek hiçbir şeyin bu örneklerden daha kesin olmadığını söyleyen Arnauld ve Nicole, Descartes'ın izinden giderek 'geometrinin kanıtlarını, en

açık ve seçik olan kanıtlarlar' olarak alırlar (Descartes, 2014a: 19). Onların, Descartes'tan farkı bunu mantık ilmi içerisinde işlemeleri, incelemeleri olmuştur.

Port Royal mantıkçılarının, Descartes'i takip ettikleri bir diğer nokta da, 'belli bir metodu takip etmenin gerekliliği'dir. Belli bir metodu takip etmek, bilgi türlerini çıkarmanın yanında zihnimizin sınırlarını tanımamızı da sağlar. Zihnin sınırlarını aşan birtakım şeyler olduğunu savunan Port Royal Mantıkçıları, 'zihnin ürettikleri ile Tanrı'nın emrettiklerine inanmamanın günah olduğunu; Tanrı'nın varlığını, gücünü anlamak için zihnin kapasitesinin yeterli olmayacağını, anlamadığımız şeylerin varlığını kabul etmemiz gerektiğini' dile getirmektedirler (Arnauld-Nicole, 1996: 233).

Port Royal mantığının en önemli yeniliği olarak metod bahsini mantık ilmi altında ele almış olmaları olduğunu ifade etmiştik. Bu başlıkta bu metod nedir, hangi kuralları içerir, Arnauld ve Nicole, bu kuralları ortaya koyarken kimlerden etkilenmiştir, sorularının cevaplarını arayacağız.

Logic yazarları metodu, metodlarını ortaya koyarken, Descartes, Pascal gibi geometricilerin ortaya koyduğu, kullandığı metodlardan etkilenmişlerdir (Wahl, 2008: 649). Onların meydana getirdikleri Metod, çoğunlukla Pascal'ın ortaya koyduğu metoda benzemektedir. Bu durum, Menne tarafından onların mantığa dair yazdıkları bu metinde, Pascal'ın da katkısı olduğu, Pascal'ın, Nicole ve Arnauld'un hocası olduğu, bir başka anlamda, 'Arnauld ve Nicole'ün Pascal'ın öğrencileri, asistanları olduğu' şeklinde yorumlanmıştır (Menne, 2005: 91). Thomas Carr (1996: 5) ise, yazarların, İkna Sanatı bölümünde işbirliği yaptıklarını ifade etmiştir.

Logic yazarları, metodu, "bilmediğimiz doğruyu keşfetmek, bildiklerimizi kanıtlamak için düşünce serilerini düzenleme sanatı" olarak tanımlamaya çalışmıştır. Metod konusuna dair giriş sayılabilecek bu bilgileri ortaya koyduktan sonra Arnauld ve Nicole'ün zihnin sınırlarını anlamamız ve bilgi elde etmek için önerdikleri metodun temelini oluşturan analiz ve sentez metodunu ele alacağız.

5.1. Port Royal Mantığında Analiz - Sentez

Metod, temelde Analiz ve Sentez olmak üzere ikiye ayrılır. Doğruları keşfetmek için kullanılan metod, analiz, çözümlenme ve keşif metodu olarak da

adlandırılır. Analiz metodu, karmaşık bir ideadan modlar çıkarma işlemidir. Yani onu daha sade ve anlaşılır hale getirme işlemidir. Sentez metodu ise, basit ideanın içlerine modlar ekleyerek yeni fikir, yeni tasarım, yeni idea elde etmektir (Martin, 2016: 668).

Analiz metodunun ilgilendiği konular ikiye ayrılır. Bu konular, ya kelimeleri ilgilendirir, ya da şeyleri. Kelimelerle ilgili kısımda yapılan işlem, kelimeler aramak değil, kelimelerle şeyleri araştırmak, belirsiz ve karmaşık ifadelerde yazarın ne dediğini açıklamaktır (Arnauld-Nicole, 1996: 234; Gökberk, 2015: 232)

Şeylerle ilgili konuların ise dört farklı durumda karşımıza çıkmakta olduğunu görürüz. Bu durumlar, etkilerle sebeblere ulaşmak istediğimizde, sebepleri bildiğimiz ve etkinin ne olduğunu araştırdığımızda, parçadan bütünü bulmaya çalıştığımız zaman ve son olarak bütüne ve bazı parçalara sahip olduğumuzda başka parçaları aradığımızdadır. Bu dört durum söz konusu olduğunda analiz metodunu kullanırız (Arnauld-Nicole, 1996: 234).

Analiz metodunun bize sağladığı fayda, herhangi bir sorunla karşılaştığımız zaman neden bu sorunla ilgilendiğimizi, bunların bize aradığımızı bulduğumuzda karar vermemizi sağlamasıdır (Arnauld-Nicole, 1996: 235). Yönetemsiz bir şey aramaya kalkışmaktansa hiç aramamak daha iyidir (Descartes, 2014a: 17)

Analiz metodu, iyi bilinen şeyi parçalarına ayırarak az bilinene doğru hareket etmektir. Analiz metodunda bir şeyi özel olarak bütün ayrıntıları ile ele alırız, bu durum, analizi sentezden ayırır. Çünkü sentez birden fazla konuyu bir arada düşünmeyi gerektirir. Analiz metodu konuyu parçalarına ayırarak kısım kısım inceler.

Analiz metodu, açık ve kanıtlı maximlerle başlar. Bu geometrik ispatta ya da Descartes'ın, "*Aklın Yönetimi İçin Kurallar*" adlı eserinde de takip edilen temel aşamalardan biridir. Buradaki amaç, en genel olandan yani en iyi bilinenden hareket etmektir. Çünkü apaçık bilinen şeylerle başlamazsak, şüphe ile karşılaşır, sık sık geri adım atmak zorunda kalırız. Oysa apaçık bilinen doğrularla yola çıkarsak sağlam temeller üzerine kurduğumuz yapılarımız veya doğrularımızın yıkılması mümkün olmaz. Bu aşama yargılarımızın sağlamlığı için gereklidir (Descartes, 2014a: 10-12).

Analiz ve sentez metodu yönleri bakımından birbirinin zıddıdır. Analiz bütünden parçaya bir yön izlerken, sentez parçadan bütüne doğru bir yön izler. Logic yazarları, bunu bir vadiden dağa tırmanma örneği ile açıklamaktadırlar. Sentez vadiden dağa tırmanmak ise, Analiz dağdan vadiye inmektir. Analiz, bazı doğruları bulmak için, diğer metod yani sentez de bulunan doğruları açıklamak içindir (Arnauld-Nicole, 1996: 237-238).

Logic'te, konunun açıklığa kavuşması noktasında şu örneklerle yer verilir.

"...Örneğin biri bize, 'hangi hayvan, sabahları dört ayağı üzerinde, akşamları iki ayağı, geceleri üç ayağı üzerinde durur?' diye sorduğunda, ayak(feet) kelimesi ile ne anlamamız gerektiğini ve sabah, akşam ve gecenin doğal ve özel anlamlarını düşünmeliyiz. Bu kelime, metaforfik olarak başka bir şeyle ilgili ise bizim için yeterlidir. Bu yüzden, 'bu hayvan, insandır.' derim (Arnauld-Nicole, 1996: 236)..

... 20 yıl önce Pariste içtiği suyu, aynı anda başka bardaklara, farklı renklerde boşaltan bir adam vardı. Bu adamın durumunu ele alırsak; midesinde farklı renkte sular olsun, her bardağa farklı su çıkarsın. Bu olayda bulamadığımız bir sır vardır ve biz, bunu bulamayız. Çünkü bu durum imkansızdır. Bunun yerine suyun neden aynı ağızdan çıktığını araştırmalıyız. Renklerin, bardağın dibinden gelerek farklı renklerde görüldüğünü düşünmeliyiz (Arnauld-Nicole, 1996 : 236).."

Arnauld ve Nicole, bu durumların anlamlı görünmediğini, bu nedenle adım adım düşünerek sebeplerin araştırılması gerektiğini göstermektedir. Onlar, bu tarz durumlarla karşılaştığımız zaman, durumu ayrıntılı şekilde analiz etmemiz gerektiğini; bu durumdan ancak bu şekilde kurtulabileceğimizi öğütlemektedirler. Analiz ve Sentez, matematiksel metodun en önemli iki temel unsuru ve işlemidir (Arnauld-Nicole, 1996 : 237-238). Bilgilerin incelenmesi ve yeni bilgilerin elde edilmesinde bu iki metodun birlikte kullanımı söz konusudur.

5.2. Port Royal Mantığında Matematik (Geometrik, Aritmetik) Metod

Geometricilerin metodu, üç temel ilke üzerine kurulur. Birincisi, terimlerde belirsizlik bırakmamak; ikincisi, akıl yürütmelerimizi açık ve kanıtlı ilkelere temellendirmek, üçüncüsü ise, ortaya çıkan bütün sonuçları kanıtlamaktır (Arnauld-

Nicole, 1996 : 239). Geometricilerin üç temel başlığa ayırdıkları bu kurallar, beş ana kural altında ele alınır. Bu kurallar Pascal'ın, 'Düşünceler' (*Thoughts of Blaise Pascal*) adlı eserinde şu şekilde ifade edilir:

"Tanımlar ile ilgili kurallar:

1. Kendi kendine iyi bilinen şeyleri tanımlamaya girişme !.
2. Belirsiz ve eşsesli termleri tanımlamadan bırakma !.
3. Terimlerin tanımından yalnızca çok iyi bilinen ya da çoktan açıklanmış kelimeleri kullan !.

Axiomlarla ilgili olanlar:

1. İstmeden hiçbir gerekli ilkeyi atlama !.
2. Aksiyomlarda yalnızca kendi kendilerine mükemmel kanıtlı olan şeyleri zorunlu kılın !.

Kanıtlama hakkında kurallar:

1. Herşeyi kanıtlamaya teşebbüs etme, kanıtlamak için oldukça açık olanları kanıtlama !.
2. Bütün belirsiz önermeleri kanıtla, kanıtlarında çoktan kanıtlanmış, garanti edilmiş önermeler ve aksiyomları kullan !.
3. Tanımlanan şeylerin yerine tanımları kullan, eşsesli olanların bizi aldatmasını önler ! (Pascal, 1850: 72-73)."

Pascal, eserinde bu sekiz kuralı, 'hata ve yanlışsız 5 gerekli kural'a indirger.

Bu beş kural, *Logic*'te aşağıdaki şekilde verilir:

Tanımlar için,

1. Tanımlamadan görünüşte belirsiz ve eşsesli terim bırakma !.
2. Tanımlarda yalnızca mükemmel bilinen ve çoktan kanıtlanmış terimleri kullan !.

Aksiyomlar için,

3. Aksiyomlarda yalnızca kendi kendilerine mükemmel kanıtlı olan şeyleri zorunlu

kıl !.

Kanıtlama için,

4. Bütün belirsiz önermeleri kanıtla, kanıtlarında çoktan kanıtlanmış, garanti edilmiş önermeler ve aksiyomları kullan !.

5. Onları kısıtlayan ve açıl原因 tanımların yerine geçmede başarısız olarak terimlerde eşsesliliğin avantajını kullanma !. (Arnauld-Nicole, 1996 : 240 ; Pascal, 1850: 74).

Descartes da '*Aklın Yönetimi İçin Kurallar*' adlı eserinde ilk kural olarak 'şüphe barındıran her şeyi terketmemizi' öğütler (Descartes, 2014a: 15-16). Bu beş kural da bizi şüpheden uzak tutmak, belirsizliklerden kurtulup aklımızı doğru şekilde kullanmamız içindir.

Bu kuralları tek tek ele alarak inceleyelim. Bunlardan ilki, tanımlarla ilgili olan kurallardır. Tanım yapmanın önemi, *Logic*'te dördüncü bölümün beşinci başlığında ele alınır. Tanım yapılmazsa, başta eşsesli kelimeler olmak üzere kelimelerin anlamları farklı şekillerde algılanabilir. Bu anlam kargaşası anlaşmazlığa sebep olmaktadır. Tartışmaların büyük çoğunluğu bu sebepten kaynaklanmaktadır. Bu belirsizliğin giderilmemesi, tartışmanın çözümsüz kalmasına neden olmaktadır. Arnauld ve Nicole (1996: 240), Cicero'nun, Stoa ve Akademikiler arasındaki tartışmaların kelimelerdeki belirsizlik üzerine kurulduğuna dikkat çekmektedir. Bu durum, *Logic*'te Cicero'un eserinde bahsettiği, Stoacılar ve Akademikiler arasında, 'zevk kelimesinin anlamı üzerinden meydana gelen bir tartışma' ile örneklendirir (Arnauld-Nicole, 1996 : 240).

Tanımlar için olan iki kural çok anlamlı kelimelerden kaynaklanan tartışmalardan kurtulmak için gereklidir. Birinci kural olmasaydı, terimleri daha belirsiz ve kanıtlanmamış olan ifadelerle tanımlar kurulsaydı, tanımlanan ifade daha belirgin hale gelmeyecek, tanımlamamızın bir anlamı olmayacak, belirsizlik devam edecekti.

İkinci kural, farklı anlamlar çıkarılmasının önüne geçerek karmaşıklığı önler.

"...İdea ve kelime arasındaki bağlantı yeterince açıkça ve seçikçe ortaya konulmazsa, başkası tarafından ele alındı, daha az mükemmel şekilde ele alınan başka bir idea geçmesi imkansız değildir. İdea ve terim arasında açık ve seçik bir uyum yoksa, bunun başka bir idea ile karıştırılması kaçınılmazdır. Bunu tanımlayarak, açıkça yerine geçtiğini kontrol etmek gerekir. Eğer önermenin başında ve sonunda aynı ideayı sürdürürsek değişiklik olamaz, fakat sürdürmezsek olabilir (Arnauld-Nicole, 1996: 241)."

Eşsesli kelimelerin farklı bir idea ile bileştirilmesi, tamamıyla farklı sonuç ve anlam çıkarılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle eşsesli kelimelerin, hangi idea

ile birleştirildiğini açıkça ifade etmek gerekmektedir. Bu da tanımlama ile mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, Arnauld ve Nicole, Euclid'in *Elements* adlı eserindeki tanımlarının bu kuralı sağlamadığı gerekçesi ile onu eleştirmektedirler. Onlar, Euclid'in tanımları farklı şekilde tanımlayıp bunu sürdürmemesinden kaynaklanan anlaşmazlıklar olduğunu ifade ederler (Arnauld-Nicole, 1996 : 242-243). Onların bu eleştirileri, Ali Sedâd tarafından ele alınmaktadır ve Port Royal mantıkçılarına karşı bir eleştiri yapılmaktadır (Sedâd, 2015: 376)

Bu bölümde Arnauld ve Nicole'ün eleştirilerine maruz kalan yalnızca Euclid değildir. Onlar, Geometricilerin hatalarına yer verdikleri bir başlık altında bu konuyu ele alırlar, Euclid özelinde bu hatalardan bahsederler. Bunlardan en dikkat çekici olanı Euclid ve Stevin'in sayı tanımını ile ilgili tartışmalardır. Euclid'e göre sayı, birimin oluşturduğu bir kümedir. Birim, bir sayı değildir. Stevin'a göre ise herhangi bir şeyin değerini açıklayan şey sayıdır. Birim, sayıdır (G. Sinkevich, On History of analysis. The Formation of Definitions, <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1502/1502.06943.pdf>, [Erişim Tarihi: 25.09.2017]; Arnauld-Nicole, 1996: 244-245). Bu problem, birimin sayı olup olmadığı ile ilgilidir. Bu tartışmada aynı ideaya yüklenen farklı iki anlam, farklı çıkarımlara yol açmaktadır. *Logic'e* göre geometriciler, adsal tanım ve gerçek tanım arasındaki farkı ayıramaz, onlar, geometrinin tanımları, verbal tanımlar olmasına rağmen hata yaparlar (Arnauld-Nicole, 1996: 244-245).

İkinci olarak ele alınan Aksiyomlar ile ilgili konu incelenirse, ilk yapılması gereken şey, 'aksiyom nedir ?' sorusunun yanıtını aramaktır. Aksiyom, kendiliğinden açık ve seçik önermeler olarak tanımlanır. Aristoteles, bunlara 'iyi bilinen, önce bilinen' demektedir. Ona göre de mutlak olarak önce ve daha iyi bilinenler, duyudan uzaktır. İşte aksiyomlar da bu türdür (Aristoteles, 1969ç: 8).

Bir ifade, ne zaman aksiyom olur? Bir önermenin aksiyom olup olmadığına nasıl karar veririz ? Aksiyomlar, kendiliğinden açık ve seçiklerse, bunları açıklamak gerekir mi? Bunları açıklamak doğru bir yaklaşım mıdır? Bir özelliğin bir konuya ait olup olmadığını göstermek için, yalnızca konunun iki ideasına ihtiyacım varsa ve bu özelliği ortalama bir dikkat ile kavrayabiliyorsam, bu önerme aksiyomdur. Çünkü o, kendi kendine bütün kanıtlara sahiptir (Gökberk, 2015:72; Arnauld-Nicole, 1996:

248). Öyleyse aksiyomlar için ayrı kanıtlara ihtiyacım yoktur. Pascal, aksiyomlarla ilgili kuralları verirken, aksiyomların açıklanmaması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü açık olan bir şeyi daha da açık hale getirmek gibi bir durum söz konusu olamaz. Bu nedenle aksiyomları kanıtlamaya, açıklamaya çalışmamalıyız.

Aksiyomlar ile ilgili kuralımız şu şekildeydi: "Aksiyomlarda yalnızca kendi kendilerine mükemmel kanıtlı olan şeyleri zorunlu kıl!". 'Neden yalnızca kendiliğinden mükemmel olmalı?' sorusunu yanıtlamak için öncelikle geometricilerin metoduna göz atmak gerekmektedir. Geometri ve matematik gibi ilimler, yapılarını (sistemlerini) kendiliğinden kesin gördükleri aksiyomlar üzerine kurarlar. Yapının sağlam ve sarsılmazlığı, temelin sağlamlığına bağlıdır. Bu sebeple bu aksiyomların, kendiliğinden mükemmel olması, herkes tarafından aynı algılanması gerekmektedir. Eğer aksiyomlardan şüphe etseydik ve onlar kanıtlama isteseydi, hiç bir şey açık ve seçik olmazdı. Çünkü hiçbir önermenin aksinden daha iyi olmadığını savunmak, her şeyden şüphe duymak insan zihnini bozmakta ona zarar vermektedir.

Arnauld ve Nicole (1996: 246), her şeyden şüphe duyan filozofların, istedikleri zaman her konuyu tartışma konusu yapabileceklerini, bu yaklaşımın, kötü bir eğilim olduğunu ve yetenekli zihinler için iyi olmadığını ifade ederler. Onlar, dürüst insanların, böyle bir yaklaşıma girmeyeceği ve doğruyu duymaktan kaçınmayacağını dile getirirler. Port Royal mantıkçıları, eleştirdikleri bu filozofların ilk bölümdeki gibi bütün idealarımızın duyulardan geldiği iddialarının yanlışlığını vurgularlar ve bu durumun yanlışlığını, aksiyomların kaynağının duyu değil zihin olduğunu göstermek için aşağıdaki örneği verirler.

'Bütünün parçadan büyük olduğu' aksiyomunun açıklığı ve seçikliğinin çocukluktan beri öğrendiğimiz, 'ev, odadan büyük', 'orman, ağaçtan büyük' gibi örnekler ile mi kavradığımız yoksa bunun zihnin bir ürünü mü olduğu konusu, sorgulanacak olursa; duyuların bu yargıya kendi başına varamayacakları, duyu verilerinin ışığında aklın, bu yargıyı elde edemeyeceği ifade edilebilir. Her ne kadar duyuculuğu takip eden filozoflar, bu verileri yorumlayan yeni bir duyu, bir iç duyu bulunduğunu ifade etseler de aklın bu faaliyeti yadsınamaz. Akıl devreye girmeden yargıya varılamaz. Bu yargının, duyu yolu ile elde edilmiş bir yargı olduğunu farzederseniz, bütün bu yargıların tek tek doğruluğundan bir genelleme yapma işi olan

tümevarım yolu ile mümkün olmakta olduğunu ileri sürmüş oluruz. Tümevarım ile ilgili yargıların en büyük problemi, tam bir tümevarımın çoğu kez mümkün olmaması ve bu önermelerin, olasılıklı yargılar olarak kalmasıdır. Bu yargıya duyularımız vasıtası ile varsaydık, yargılarımız, olasılıklı olacak, kesinlik olmayacaktı. Bu nedenle bu önerme, zihnin çıkarımı olarak bir aksiyom olarak ele alınır (Arnauld-Nicole, 1996: 247).

"Bunu çocukluk önyargılarımıza bağlamak hatadır. Bu aksiyom, yalnızca bütünün ve parçanın açık seçik ideasına bağlıdır. Bu örnekler, bize dikkat etme fırsatı verir. Bu ifadelerin bu aksiyomu kanıtladığına inanmak, kesinlikle yanlıştır. Bu aksiyom için söylediğim her şeyi diğer bütün aksiyomlar için söyleyebilirim. Böylece, şeylerin doğası hakkında açık seçik insan bilgisinin, 'Bir şeyin açık seçik ideasında içerilen her şey doğrudan bu şey için onaylanabilir' ilkesine bağlı olduğuna inanırım (Arnauld-Nicole, 1996: 248; Descartes, 2015a, 108-109)."

Örneğin insan ideası, hayvan olmayı içerdiğinden, 'insan, hayvandır.' önermesi doğrudur. Bir idea, kaplamında bulunan herşey için onaylanabilir. Biz şeyleri ideaları ile kavrarız, çünkü nesnelere zihnimizde ideaları ile mevcuttur. Bazı şeyler, çok açık ve basittir. 'Düşünüyorum, öyleyse varım' çıkramında olduğu gibi. Bunlardan şüphe duymam, imkansızdır. İşte bu gibi önermeler aksiyomlardır (Arnauld-Nicole, 1996: 248; Descartes, 2015b, 13).

Logic yazarları, bazı önemli aksiyomlar olduğuna da değinmektedir. Bu aksiyomları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Bir şeyin açık ve seçik ideasında içerilen her şey, doğrudan onu için onaylanır.
2. Mümkün varlık, en azından her şeyin açık seçik ideasından içerilir. Bazı şeyler, açıkça kavranır, onu mümkün varlık olarak görmekten kaçınamayız.
3. Hiçlik bir şeyin sebebi olamaz.
4. Hiç kimse kendi kendine hareket edemez.
5. Hareket barındırmayan hiçbir beden diğerini hareket ettiremez.
6. Açık seçik olanı inkar etmemeliyiz. Aksi halde neyin kesin olduğunu kavrayamayız.
7. Sınırsız olanı anlayamamak, sınırlı zihin doğasıdır.

8. Sınırsız güçlü, iyi, akıllı ve doğru insan zihni, ikna etmede en ikna edici kanıtlardan daha güçlüdür." (Arnauld-Nicole, 1996: 250-251)

Beşinci aksiyom, bize Aristoteles'in ilk muharrikini, ilk hareket ettiricisini hatırlatmaktadır. Biri harekete geçirmeden önce herşey, hareket kabiliyetine kuvve olarak sahiptir. Fakat biri tarafından hareket verildiğinde bilfiil bu harekete sahip olur. Bütün bu hareketlerin bir ilk hareket ettiricisi vardır (Gökberk, 2015: 75).

Son iki aksiyom ise, Tanrı'nın sıfatları ön plana serilerek, O'nu anlamanın mümkün olmadığı, O'na inanmamız gerektiği, O'nun sözlerinin, bütün kanıtlardan daha ikna edici olduğu ifade edilmektedir. Arnauld ve Nicole, bu aksiyomları imanı desteklemek ve inançlarını temellendirmek için kullanmışlardır. Ortaya konulan son aksiyomların, aksiyom olup olmadığı, yeterince açık ve seçik olduğu konusu tartışmaya açıktır. Bu bağlamda onların, aksiyom olarak nitelendirilip nitelendirelemeyeceğine bakılmalıdır. Çünkü eğer Port Royal mantıkçılarının söyledikleri gibi bunlar yeterince açık ve seçikse, insanların hepsi olmasa bile büyük çoğunluğun, herhangi bir ön bilgiye sahip olmadan bunları kavrayabilmesi gerekirdi. Bu durum, gerçekte söz konusu olmadığından aksiyom olarak alınmaması uygun görünmektedir. Ancak doğal anlamda ve neredeyse insanla ilgili her durum ve noktada aksiyomların, açık seçik olarak ortaya koyduğu diğer duyulur ve görünür gerçekliklerin tamamının da insanların bir kısmı, hatta bazı aksiyomlar söz konusu olduğunda çoğunluğu tarafından farkında olunmadığı, bilinmediği hususunun da hatırlanması, bu çerçevede gözönünde bulundurulmalıdır.

Son olarak kanıtlama ile ilgili kurallarımızı ele alalım. Kanıtlama, genellikle doğru olduğu iddia edilen şeyi karşımızdaki insana kabul ettirmek için yapılan bir işlemdir. Bir kanıtlamanın doğru olması için, kanıtta içerilenler açık ve şüphesiz olmalıdır ve argümanların şeklinde hata olmamalıdır. Bir içerik, kanıt olarak öne sürülüyorsa; içerik, yalnızca kesin ve şüphesiz şeyleri barındırmalıdır (Arnauld-Nicole, 1996: 251)

Kanıtlarda kullandığımız önermeler ya aksiyomlar olmalı, ya çoktan kanıtlanmış ve şüphesiz olan önermeler ya da bir tanım olmalıdır. Açık ve seçik olmayan önermeleri kanıtlarda kullanamayız (Arnauld-Nicole, 1996: 251).

Bu başlık altındaki ikinci kuralımız, "Onları kısıtlayan ve açıl原因 tanımların yerine geçmede başarısız olarak terimlerde eşsesliliğin avantajını kullanma!" şeklindedir. Bu kural, ilk çağlarda Sofistler'in yaygın olarak tercih ettiği bir yaklaşımdır. Onlar, eşsesli sözcükleri, kullanarak önermenin anlamın farklı bir anlama çekmek ya da karşıdakinin argümanını çürütmekte kullanmışlardır.

Logic yazarları, bu noktada, 'zihnî kurallara dikkat etmek yerine, gerekli şeylere dikkat etmemiz gerektiği'ni tavsiye ederler. Onlar, Geometricilerin, mantık kurallarına, argüman formlarına dikkat etmediklerini, her şeyi doğal bağlar kurarak yaptıklarını; dolayısıyla hiçbir şeyi gözden kaçırmadıklarını söylerler. (Arnauld-Nicole, 1996: 253; Descartes, 2014a: 43-44)

"Kanıtlamamız gereken argümanlar hakkında birden fazla gözlem vardır. Açık önermeleri kanıtlama kurallarını uygulayabileceğimiz önermeler arasına koymamalıyız. Bunu yapmış olsaydık; kanıtlamaya ihtiyacı olmayan hiçbir şey kalmazdı. Bazı şeyler kanıt isterken, bazıları kanıtın kaynağıdır (Arnauld-Nicole, 1996: 253)."

Bütün bu yöntemlerin ardından geometricilerin metodunun barındırdığı hatalara temas edilir ve bu hatalara da yanıtlar verilir. *Logic* yazarları, bütün bu kuralları sekiz temel kurala indirger ve bu kuralların, diğerlerinden daha mükemmel olduğunu ifade ederler. Bu kuralların ikisi, idealarla ilgili; üçüncü ve dördüncü aksiyomlarla; beşinci ve altıncı argümanlarla; son iki kural ise düzen ile ilgilidir.

1. Tanımlamadan eşsesli ve belirsiz terimleri kullanma !.
2. Tanımlarda yalnızca bilinen ve çoktan ispatlanan terimleri kullan !.
3. Aksiyomlarda mükemmel kanıtlı herşeyi iste !.
4. Doğru olarak tanımlamak için çok az dikkat gerektiren şeyleri kanıt olarak al !.
5. Yalnızca sürdürdüğümüz tanımları kanıtlarında kullanarak belirsiz bütün önermeleri kanıtla !.
6. Onlarla ilgili tanımların yerine başarısızca geçen eşsesli terimleri asla istismar etme !.
7. En genel ve en basitten başlayarak onlara mümkün olduğunca doğal düzeninde davran !.

8. Türleri mümkün olduğunca bütün cinslerine böl, her bir bütünü bütün parçalarına, herbir olayı tüm durumlarına ayır !. (Arnauld-Nicole, 1996: 259-260, Öztürk, 1987: 183; Descartes, 2014a:)

Sonuç olarak bu sekiz kural göz önüne alındığında dikkatimizi çeken husus, bu sekiz kuralın ilk beş tanesinin, Pascal'ın *Düşünceler* adlı eserinden, son kuralların ise Descartes'ın *Aklın Yönetimi için Kurallar* eserinden alındığını söyleyebiliriz. Buradan hareketle Port Royal Logic'in metodunu Pascal-Descartes sentezi bir metod olarak nitelendirebiliriz.

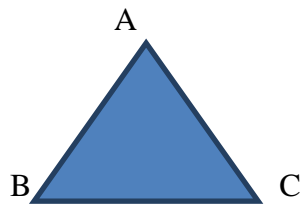
Arnauld ve Nicole, geometricilerin metodunu temel alırken, bu metodun mükemmel olmadığını, hatalar barındırdığını ifade etmektedirler. Bu hataları da Euclid'in *Elements* eserinden hatalar ile örneklendirirler. Bu hataları 6 başlık altında sınıflandırırılar.

1. Kanıttan çok kesinliğe, zihni aydınlatmaktan çok ikna etmeye dikkat etmek.

2. Kanıta ihtiyacı olmayan şeyleri kanıtlamak.

Aksiyomların kanıta ihtiyacı olmayan türden önermeler olduğunu ifade etmiştik. Aksiyomlar yeterince açık ve seçik önermeler olduğundan, bu önermeleri kanıtlamak, kanıtlamaya çalışmak kolaylıkla aşılacak bir sorunu zorlaştırmaktır. Arnauld ve Nicole, bunu geometricilerin yaptığı bir hata olarak nitelendirirler (Arnauld-Nicole, 1996: 254). Onlar, bu argümanlarını Euclid'in bir üçgenin kenarları arasındaki ilişkiye dair açıklamaları üzerinden açıklar. Bu ilişki şu şekildedir :

Bir üçgenin herhangi bir kenar uzunluğu, diğer iki kenarın uzunluklarının toplamından küçüktür. Euclid'in bu durumu ispatlamak için uzun ve karmaşık bir yol izlemesini Arnauld ve Nicole hatalı bulur. Bu durumun doğal olmadığını, bu kenarın tanımının bu özelliği içerdiğini ifade eder ve bu durum doğrudur da. Üçgen şeklindeki bir bahçede olduğumuzu düşünelim,

A dan B ye gitmek isteyen bir kişi direkt olarak AB yolunu sececektir, Çünkü A'dan C ye buradan da B ye gitmek daha uzaktır. Buradan da görüldüğü gibi bu en kısa yol, iki nokta arasında çizilen doğrudur. En kısa doğru bu ise, diğer bütün seçenekler bu uzunluktan büyük olacaktır.

Arnauld ve Nicole, bu tanımında içerilen özelliği kanıtlamaya çalışmanın bir hata olduğunu ve geometricilerin bu hataya düştüğünü ifade ederler. Bunun sebebi olarak da 'Bir şeyin açık seçik ideasında içerilen her şey için o ideayı onaylayabiliriz' kuralını göz adı etmelerini gösterirler (Arnauld-Nicole, 1996: 254).

Görüldüğü gibi Arnauld ve Nicole, bu konuda da basitliğe ve açıklığa önem vermektedirler. Kanıtlanmaması gereken şeyleri kanıtlamak, daha karmaşık durumlar yaratsa da sonuç olarak doğru bir argüman ortaya koyar.

3. İmkansızlıkla kanıtlama

Burada ifade edilen durum saçmaya indirgeme ile ispattır. Bu arada sonucun aksinin imkansızlığı gösterilerek, sonucun kendisinin doğruluğu gösterilir. Arnauld ve Nicole, bu durumun yalnızca zihni ikna etmek için olduğunu, onu aydınlatmadığını savunurlar. Kanıtlanan şeyin doğruluğunu biliriz, fakat neden doğru olduğunu bilmeyiz.

Arnauld ve Nicole bu argümanların kurulmasını hata olarak nitelendirse de bu durum, sezgisel olarak elde ettiğimiz bir takım önermelerin, yapıların ispatlanmasında kullanılırlar. Bu bize durumun doğruluğunu gösterir. Nedenini bilmesek de doğruluğunu bilmemiz, bu ifadeleri; yeni ifadeleri elde etmek için kullanmamızın yolunu açar, meşru kılar. Eğer kanıtlamasaydık, bu ifadelerin doğruluğundan emin olamayacaktık, bu ifadeler belirsiz kalacak ve bir anlam ifade etmeyeceklerdi.

4. Çok Uzaktaki bir yolla kanıt türetmek

İkna ettiği müddetçe her şeyi kanıt almaktan çekinmezler. Doğalarına ait olmayan şeylerle ispatlamaya çalışırlar. Burada Arnauld ve Nicole, Euclid'in ikizkenar üçgenin taban açıklarının eşit olduğunu gösteren kanıtını ele alırlar. Bu kanıt şu şekildedir:

Euclid ikizkenar üçgenin açılarının eşitliğini göstermek için bu üçgene eş ikinci bir üçgen çizer ve iki eş üçgenin kenarlarının eşitliğini kullanarak benzerlikten

bu durumu ispatlar (Euclid, 1893: 24). Arnauld ve Nicole bu ispatın bu üçgenin tabanına çizilen bir dik doğru ile çözülebileceğini ifade eder (Arnauld-Nicole, 1996: 256). Bu iki kanıtta da aynı yol izlenmektedir. Bu iki yol arasındaki fark, birinin yeni bir şekilde bunu ifade etmesidir.

5. Doğal düzen hakkında dikkatli olmamak

Arnauld ve Nicole bu hatayı geometricilerin en büyük hatası olarak görürler. *Logic yazarları*, bu konuda Descartes'ı takip ederek en genel ve en basit olandan daha karmaşığa giden bir yol izlerler. Arnauld ve Nicole Geometricileri bu yolu takip etmemekle suçlar. Onların basit bir çizginin özelliklerini şekillerle açıkladıklarını, yani basit olanı daha karmaşık olanlarla kanıtladıklarını söylerler (Arnauld-Nicole, 1996: 256).

Euclid'in eserinin bu hatayla dolu olduğunu, paralel doğru ve dik doğrunun özelliklerini üçgenler olmadan ispatlayamadığını ifade ederler. Bir dış açının kendisine komşu olmayan iç açılarının toplamına eşit olduğunun ispatı da bu şekildedir. Euclid (1893: 49), bu önermeyi ispatlamak için bu açı tarafından bir üçgen uzatır. Bu üçgenlerin açı bağıntılarından bu eşitliği ispatlar. Burada hata olarak nitelendirilen kanıtların kendileri değil, açı kavramının kendinden daha karmaşık bir kavram olan üçgenle ispatlanmasıdır.

5. Sınıflandırma ve bölmeler yapmamak

Arnauld ve Nicole bu hata içerisinde geometricilerin sınıflandırmalarını eksik bulduklarını, onların cinsi tam tanımlamadan türü tanımladıklarını söylerler. Onlara göre geometriciler cinslerin kaç türe sahip olduğunu ele almazlar, eksik sınıflandırma yaparlar.

Üçgenler, iki şekilde sınıflandırılırlar. Bu sınıflandırmalardan biri açılarına göre, diğeri ise kenarlarına göre sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmalardan ilki şu şekildedir.

Dar açılı üçgen, dik üçgen ve geniş açılı üçgendir. Dar açılı üçgen üç açısında doksan dereceden küçük üçgen, dik üçgen bir açısı doksan olan ve geniş açılı üçgen bir açısı doksan dereceden büyük olan üçgendir. Arnauld ve Nicole, bu sınıflandırmadan şu sonucun çıkacağından bahsederler. Bu üç çeşit üçgen de iki dar açıya sahiptir. Çünkü herhangi bir üçgen iki tane doksan ve daha büyük açı içeremez.

Onlara göre bu durumun üçgenin genel ideasında verilmesi gerekirken geometriciler bu özellikleri tam belirlemeden türlerine geçerler (Arnauld-Nicole, 1996: 257)

Görüldüğü gibi Arnauld ve Nicole'ün geometricilerin hataları olarak ortaya koyduğu argümanlar, hata olarak görünmemektedir. Onlar bu konuda tek taraflı davranmamış, geometricilerin yanıtlarında eserlerinde yer vermişlerdir.

Geometriciler, Arnauld ve Nicole'ün ifade ettiği gibi ikna etmek değil doğruyu bulmak olduğunu ifade ederler. Onlara göre bu hataların önemli hatalar değil, onlar yalnızca onları daha mükemmel ve doğru yapmak için olanları şeyleri kanıtlara eklerler. Geometriciler, düzene uyma, uzak olanla ispatlama konularında Arnauld ve Nicole hak verirler. Hatta doğal düzenle yapılan kanıtların daha akılda kalıcı olduğundan bahsederler (Arnauld-Nicole, 1996: 258). Anlaşıldığı kadarıyla geometriciler bu eleştirileri ya yapıcı olarak almıştır ya da Arnauld ve Nicole olumsuz yanıtlara eserlerinde yer vermemişlerdir.

Arnauld ve Nicole, bu hataları büyük hatalar olarak görmezler. Onların amaçları, geometricilerin metodunu mükemmelleştirmektir. Bunu da yukarıda verdiğimiz sekiz kuralla yapmaya çalışmışlardır.

5.3. Din(bilim)de ve (Geçmiş) Tarihte Metod

Arnauld ve Nicole, *Logic'te* metod bahsi altında yeni bir bilgi türünden bahsetmişlerdir. Burada, bu yeni bilgi türü nedir? Bu bilgi türünün kaynağı nedir? Arnauld ve Nicole'ün, bu bilgi türüne önem verme nedenleri nelerdir? sorularının yanıtları aranacaktır.

Logic'in, 'bilimsel bilgiden, daha az kesin ve daha az kanıt isteyen bilgi türü' olarak nitelendirdiği bu yeni bilgi türü inançtır.

"Bazı şeylerin doğru olduğuna inanmak için iki yol vardır. Birincisi ya akılla ya da duyu ile elde ettiğim, tanımladığımızda kendi kendimize sahip olduğumuz bilgidir. Buna genel olarak akli diyebiliriz. Çünkü duyular akılla bir yargıya bağlıdır. 'Bilim' okullarda alınan anlamından daha genel bir anlam olarak objesinden türeyen objenin bilgisi olarak alınır.

Diğer nokta, hakkında birşey bilmememize rağmen bir şeyin var olduğuna inanmamızı sağlayan kişinin otoritesidir. St. Augustine'in dediği gibi, 'Bildiğimizi akla; inandığımızı otoriteye borçluyuz (Arnauld-Nicole, 1996: 260).' "

Logic'te iki bilgi kaynağı ele alınmaktadır; bunlardan biri akıl, diğeri otoritedir. Otorite olarak bilgi kaynağı iki türdür. Bunlardan biri insan, diğeri Tanrı'dır (Arnauld-Nicole, 1996: 260). Bunlara Bacon, 'idol' demektedir. İlahi otorite, olarak adlandırdığımız, Tanrı'nın otorite olduğu bilgi türünde hata söz konusu değildir. Çünkü hata, Tanrı'nın sıfatlarına uymaz. Descartes (2014b: 52)'in ifadesi ile en mutlak iyi, bizi aldatmaz, mutlak ilim sahibi olan, aldanmaz. Oysa insani otoriteye bakılırsa, burada hata söz konusu olabilir. İnsanların doğru olduğunu söylediği şeyler, doğru olmayabilir.

Arnauld ve Nicole'e göre, insanların dediklerine itimat etmemiz gereken durumlar vardır. Tarihi olayların gerçekleşip gerçekleşmediği, tarihteki Virgil, Pompey, Cicero gibi şahsiyetlerin gerçekte var olup olmadığı ya da bir hayal ürünü olup olmadığından emin olamayız. Böyle durumlarda bize bu bilgileri aktaran insanların otoritesine güvenmemiz gerekir. Ancak bu bilgilerin kesinliğinden emin olmak zordur. Bu noktada iki rota vardır, akıl ve iman. İman için her zaman akıl şarttır (Arnauld-Nicole, 1996: 261).

"St. Augustine'in çoğu yerde söylediği gibi henüz anlama kapasitesine sahip olmamıza rağmen inanmak için iyi olan şeylerde akıl bizi ikna edemezse, aklın ötesindeki şeye inanmamıza izin verilir. Bu, tamamıyla ilahi imanla ilgiliyse temelde doğrudur, çünkü Tanrı özünde doğrudur. Doğası ve gizemi hakkında açığa çıkardığı şeylerde bizi yanıltmaz (Arnauld-Nicole, 1996: 261)."

Buradan da anlaşılacağı gibi *Logic yazarlarına* göre iman, bizi birtakım görüşlere boyun eğmeye zorlasa da, bunu akıldışı ve kör bir biçimde yapmamalıyız. Mucizeler ve diğer sıradışı olaylar bizi Tanrı'nın otoritesine inanmaya yeterli kanıtları verdiği zaman bu yolla Tanrı'nın otoritesine esir olmak akıllıcadır (Arnauld-Nicole, 1996: 262).

İlahi iman denilen şey, Tanrı otoritesinden kaynaklanan ve yanılması mümkün olmayan iman türüdür. Çünkü akıl, bize her zaman daha fazla kesin olan şeye inanmamızı öğütler. Tanrı'nın yanılması gibi bir durum söz konusu

olmayacağından, O'nun söyledikleri her zaman daha kesindir. Zaten akılla kavradığımız şeyler, vahiy ile çelişmezler. Arnauld ve Nicole (1996: 262), 'aklın, bizi zorunlu bir şekilde Tanrı'ya iman etmemiz gerektiği çıkarımına yönelttiğini' ifade etmektedirler. Bu durum da onların mantığı, mantık ilkelerini, imanı temellendirmek için, araç olarak kullandıklarının göstergesidir.

"Eucharist inancında duyu, bize ekmeğin yuvarlaklığını ve beyazlığını verir. Ama yuvarlaklığa ve beyazlığa ekmeğin varlığının sebep olup olmadığının bilgisini vermez. İlahi iman, onun daima ekme olmadığını dönüşme mucizesi ile insanın bedenine dönüştüğünü söyler. Biz, yalnızca ekme görüntüsünü görürüz. Akıl bize tek beden ne aynı anda farklı yerde ne de farklı iki bedenin aynı yerde olamayacağını gösterir. Bu bedenin doğal durumu olarak algılanmamalıdır. Aklın, Tanrı'nın gücünü anlamak için kapsamının sınırlı olduğu unutulmamalıdır. Çünkü o sınırsızdır (Arnauld-Nicole, 1996: 263; Descartes, 2014b:46).

Arnauld ve Nicole (1996: 263), 'aklımızın sınırlarını aşan olaylarda otoriteye boyun eğmemiz, bu otoritenin de Tanrı otoritesi olması gerektiğini savunur. Tanrı'nın gücü ve bilgisi, sınırsız olduğu için bize imkansız görünen şeyler, aklımızın onaylamadıkları derecedeki doğru olabilirler. Bu noktada 'İlâhî iman'la ilgili şu sorun ortaya çıkmaktadır: 'Tanrı'nın bize bildirdiklerinden kasıt, vahiy aracılığıyla indirilenler ve mucizelerdir. Biz bunlara birinci elden tanık olmadığımız zaman, bu bilgiler söz konusu olduğunda bize bu bilgiyi ileten insana iman söz konusu olmaktadır. Bu noktada ele almamız gereken bize bu sözleri aktaran insan otoritesine imandır.'

Bu konu ile ilgili iki tür yanılsamadan bahsedilmektedir, ilki, iki tür doğru arasında ayırım yapmak gerektiğidir. Bu doğrulardan ilki, tamamıyla şeylerin doğası ile ilgili, varlığından bağımsız sabit özleri ile ilgilidir. Diğeri ise, insanlarla ilgili olayların gelecekte olup olmayacağı ya da geçmişte var olup olmadığı ile ilgili olasılıklı olaylar ile ilgilidir. Burada ifade edilen birinci doğru ile ilgili şeyler, gerekli ve zorunludurlar. İkincide ise, aynı kuralları uygulamaya çalışırsak yanlış yapar, bir çok yanlış çıkarımla karşı karşıya kalabiliriz. Bu olaylar, olasılıklı olduklarından doğruluklarını aramak saçma olmaktadır. Çünkü bu olaylar, bu olasılıkta yanlış olma durumunda barındırırlar. Olasılıklı durumlarda, hem doğru hem yanlış olma

sonucunu çıkarabiliriz ve yaptığımız çıkarım yanlış olmaz (Arnauld-Nicole, 1996: 263).

Logic yazarları, iki olası olay arasından hangisini doğru kabul edeceğimizi bilmediğimiz zaman bu konu ile ilgili şu önerilerde bulunur:

"Bir olayın doğruluğuna karar vermek, ona inanıp inanmayacağımızı belirlemek için onu geometrinin önermeleri gibi tek başına düşünmemeliyiz. Dahili ve harici olarak diğer olaylarla ilişkilerine dikkat etmeliyiz. Kendinde bir gerçeğe aitse dahili, bizim buna inanmamıza insanlar vesile oluyorsa harici diyeceğim. Dikkat edildiğinde böyle olaylar, inancın yanlışlığıyla tutarlı olarak nadiren oluyorsa ya da hiç olmuyorsa, bunları doğru olarak düşünebiliriz. Dahası bu durumlarda ahlaki gereklilikten fazlasını gerektirmeyen ve en yüksek olasılıkla memnun etmesi gerekeni yapmak doğrudur. Aksi durumlarda ise inancın yanlışlığı ile sıklıkla gerçekleşiyorsa, yani inançla çelişiyorsa onun doğru görünmediğine, yanlış görüldüğüne hükmederiz (Arnauld-Nicole, 1996: 264)."

Logic yazarları, bu durumda da inançla çelişip çelişmemeyi kriter olarak koymakta ve yine dini otorite olarak almaktadır. Bu duruma, 'Constanine'in, St. Sylvester tarafından vaftiz edilip edilmediği' örneğini vererek nasıl bir tavır sergilenmesi gerektiğini ele alan Port Royal mantıkçıları, bunu bir kesimin doğru kabul edip 'Constanine'in St. Sylvester tarafından vaftiz edildiğini ifade ettiğini, diğer kesimin yanlış kabul ettiğini' ifade ederler. Tüm olasılıklara bakıldığında ise bu duruma itiraz etmenin yanlış olacağı yargısına varırlar. Bunun gibi tarihi olayların farklı şekilde kurgulanabileceğini, bu konuda şüphe duyulabileceğini, pozitif kanıtlarla bunların kanıtlanabileceğini ifade ederler (Arnauld-Nicole, 1996: 264-265).

Mucize, doğaya aykırı olaylar olarak tanımlanabilir. Dinlerin yapısında mucizeler önemli bir yere sahiptir. Bu nedenledir ki bir din savunmasına hazırlık niteliğinde hazırlanan *Logic*, bu konuya ayrı bir önem vermiştir. Metin Pay (2015: 146)'ın da, "özellikle Hz. İsa'nın mucizevi kişiliğinin başat unsur olduğu Hristiyan teolojik geleneğinde yetişmiş düşünürlerin sistemlerinde mucizenin önemli bir yeri vardır." sözleri ile ifade ettiği gibi, kendilerine Hristiyanlığın savunmasını amaç edinen Arnauld ve Nicole de bu konuya ayrı bir önem vermişlerdir.

Arnauld ve Nicole (1996: 266), mucizeler açısından insanları iki gruba ayırırlar. Birinci grup şüphe duymadan bütün mucizelere inananlardır. Onlara göre, onlardan şüphe edersek, bütün herşeyden şüphe etmeye başlarız, bu sebeble de Tanrı için her şeyin mümkün olduğunu düşünerek bütün şüphelerden sıyrılırlar.

İkinci kesim ise bütün mucizelerden şüphelenenlerdir. *Logic yazarları*, bu iki yaklaşımı da doğru olarak bulur. Fakat ikisinin de kendinde eksikler barındırdığından söz eder. Birinci grup için Tanrı'nın gücünün yettiği her şeyi yapmayacağını, bazı dedikodular ve uydurma bilgilerin de olabileceği unutulmaması gerektiğini ifade ederler. İkinci durumda ise zihnin dar sınırlarını aşan her şeyi inkar etmeninde saçma bir davranış olduğunu ifade ederler. Bu yaklaşım şu şekilde eleştirilir (Arnauld-Nicole, 1996: 266-267):

"İnsanlar, boş şeyleri sıklıkla ciddiye alırken, önemli şeyleri önemsemezler. Yanlış hikayeler, her yere yayılırken doğru olanları yayılmaz (Arnauld-Nicole, 1996: 267)."

Arnauld ve Nicole'ün mucizeler konusundaki tutumu, bu mucizeleri ne direk kabul etme ne de red etme yönündedir. Onların düşüncesi, durumları özel olarak inceleme, şahitlerin güvenilirliklerini test etmektir. Bu şekilde yanlış ve uydurma olan dedikodulardan korunuruz.

Logic yazarları, mucizeler konusunda St Augustine'in *City of God* adlı eserinde paylaştığı bazı mucize örneklerini verir. Bu örneklerden bir kaçını verecek olursak, Milan'da tedavi edilen kör bir adam hakkında St. Gervasius ve St. Protasius'un kutsak emanetlerine dokununca gözlerinin açıldığını anlatır (Arnauld-Nicole, 1996: 267). Tedavi edilemez denilen bir kadının, vaftiz edildikten sonra iyileşmesi şeklinde örnekler çoğaltılır. St. Augustine'in bu anlattıklarına inanmamak, septisizm olarak nitelendirilir. St. Augustine'in söylediklerinin yalan olamayacağını ifade ederler. Arnauld ve Nicole'ün St. Augustine'e duydukları aşırı güven ve inanç, onların tüm felsefelerinde etkisini göstermektedir. Arnauld ve Nicole (1996: 267-169), sapkın insanların dinin esaslarını yıkmak için mucizeleri itibarsızlaştırdıklarını, reform dinin sahteliklerinin imanlı insalara mantıklı gelmemesi gerektiğini ifade ederler.

Port Royal mantığında varlık hem zihinde hem gerçekte olandır. Fakat zihinde tasarlanan her şeyin gerçekte karşılığı olmayabilir. Onlar doğaüstü, aklın sınırlarını aşan her şeyin ötesinde olaylara ve varlıklara inanmaktadırlar. Mucizelere, inançla ilgili ibarelere mantık kitaplarında yer vermelerinin nedeninin, Arnauld ve Nicole'un teolog olması ve kitabın yazılış amacının bir dükün eğitimi olması olduğunu düşünmekteyiz.

5.4. Gelecek(Tarih)le İlgili Olaylar ve Olasılık Mantığı

Arnauld ve Nicole, eserlerini tamamlamadan önce olaylarla ilgili durumları incelerler. Onlar, 'olayların doğru olup olmadığına nasıl inanacağız?' sorusuna yanıt ararlar.

Onlara göre, kesinlikle değilse bile yüksek olasılıkla zihnin inançları ile çelişmiyor onları yıkmıyorsa bunlara inanmak doğru bir davranıştır. Onları yargılamamız gerektiğinde bu yeterlidir. Çünkü metafizik kesinliğin şüphelenilebilir olduğu durumlarda ahlaki kesinlik aranır. Ahlaki kesinliğe tam olarak sahip olamadığımızda yapabileceğimiz en iyi şey, en iyi ihtimali olanı kabul etmektir. Çünkü ihtimali az olanı kabul etmek, akılı bozabilir. Bu olaylar, geçmişle ilgili olduğunda eldeki veriler ile analiz edilerek çıkarım yapılabilir (Arnauld-Nicole, 1996: 273). Öyleyse gelecekle ilgili olaylar söz konusu olduğunda ne yapacağız?

Geçmişte bir olay, aynı koşullarda gerçekleşiyorsa, aynı koşullar sağlandığında bu olayın gelecekte gerçekleşip gerçekleşmeyeceği hakkındaki durumlar incelenir. Eğer gerçekleşiyorsa, aynı koşullar sağlandığında bu durumun gerçekleşeceğine kanaat getiririz. Gelecekle ilgili olanlarda ise olumlu ve olumsuz durumlara göre tavırları değişir. Onlara göre, insanlar, gelecekle ilgili olumsuz durumlarda sağduyulu davranırlar. Bu akıl yürütme formu, insanların sağlıkları ile ilgili durumlarda onların önlem almalarını sağlayan akıl yürütme formudur. Bu, insanları aşırı güvensiz yapan şeydir. Piyangoyu çekici hale getiren şeyin bu olduğu düşünülür. İşte burada, 'kazanma olasılığı' dediğimiz ifade devreye girer (Arnauld-Nicole, 1996: 273).

Olasılık dediğimiz olgu, bir olayın meydana gelip gelmemesinin ne kadar mümkün olduğu ile ilgili tahminlerdir. Olasılık kavramı, düşüncesi ilk kez 17.

yüzyılda Fransa'da ortaya çıkmıştır. Bu teorinin en önemli ilham kaynağı, şans oyunlarıdır. Teori, Pascal ve Fermat'ın mektuplaşması ile ilerleme imkanı bulmuş, bir Pascal takipçisi olan Port Royal Mantiğında ise en yetkin haline ulaşmıştır (Fitelson-Hajek-Hall, 2006: 1; Hajek, 2000: 363).

Port Royal Mantiğını bu konuda yetkin kılan şey nedir? Onların bu kavrama kattıkları şey nedir?

"Bir oyun, on kişilik; herkes 1 crown koyar, yalnız biri kazanır, diğerleri kaybeder. Herkesin 1 crown kaybetme 9 crown kazanma riski vardır. Yalnızca kazanma ve kaybetmeyi düşünürsek herkes avantajlıdır. Herkesin 1 crown kaybetme olasılığı, 9 crown kazanma olasılığından 9 kez daha fazladır. Olasılık derecesi 1 crown kaybetme derecesi 9 derece, 9 crown kazanma derecesi 1 dercedir. Bu tür tüm oyunlar olabildiğince adildir. Piyango dediğimiz bu oyunların adaletsiz olduğunu bu şekilde gösterebiliriz. Tüm oyuncuların kazanma ve kaybetme olasılığı eşitmiş gibi aldatılır (Arnauld-Nicole, 1996: 273)."

Bu kısımdaki olasılığın miktarı, Arnauld ve Nicole'ün bu teoriye katkıları olmuştur. Miktar konusunun ilk ortaya çıkış nedeni, Cizvit ve Arnauld ve Nicole'un önemli savunucuları olduğu Jansenistler arasındaki tartışmalardır (Schneider, 1976: 138).

Arnauld ve Nicole'ün bu başlık altında dikkat çektikleri bir başka husus, insanların, olasılığı daha yüksek olan şeyleri göz ardı edip, olasılığı daha düşük olanlara daha fazla önem vermeleridir. Küçük olayların olasılığının, büyük olayların olasılığından daha fazla olmasına rağmen ve düşük olasılıklı olmasına rağmen büyük olaylara daha fazla önem verirler (Arnauld-Nicole, 1996: 274).

Arnauld ve Nicole, bu konuda yaptığımız en büyük hatanın, kurtuluş, ebedilik gibi sınırsız şeylerle geçici faydalarını eşit almak olduğunu belirtirler. Kurtuluş, dünyadaki bütün iyilerden daha değerlidir. Bu alemdeki bütün iyi ve kötüler, ebedi yaşamla kıyaslandığında hiçbir şeydir. Bu nedenle insanın yapacağı en büyük hata, hayatını ebedi hayat için kullanılmayacak şeylere harcamaktır (Arnauld-Nicole, 1996: 275).

Arnauld ve Nicole'ün burada yaptığı kıyaslama, Pascal (1850: 199-200)'ın, Tanrının varlığını kanıtlamasını andırır. 'Pascal'ın Bahsi' olarak adlandırılan bu

çıkarm, 'Tanrı yoksa, inananların pek bir şey kaybetmeyeceğini, ama varsa inanmayanların çok şey kaybedeceğini' belirterek, Tanrının var olduğunu kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Port Royal Mantıkçıları da buna benzer bir kıyaslama yaparlar. Onların bahsi, bu inancı kabul ettikten sonra, diğer dünya için çalışmanın, bu dünyadan daha karlı olduğunu savunmak üzerinedir.

Port Royal Mantığı, olasılık kavramını, iman bahsini, dini önermeleri mantıksal çerçevede ele alarak, Tanrı'ya imanın akliliğini göstermeye, dinin gerekliliklerini yerine getirmenin önemini kanıtlamaya çalışırlar. Mantık, onlar için bu bağlamda dinin hizmetinde kullanılan bir araç ilmidir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Düşünme sanatı olarak mantık, insan hayatı için önemli bir alan ve diğer bilimlere anlam katan bir alet (organon)dur. Mantık, Aristoteles'in sistemleştirdiği hali ile formal bir bilim olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan hayatının önemli bir meziyeti olan dil, dilin düşünme ve kurallarını veren mantık Ortaçağdan itibaren çoğu düşünürü etkilemiştir. Bu uçurumdan rahatsız olan Port Royal Kilisesi görevlileri olan Antoine Arnauld ve Pierre Nicole, yeni kurdukları sistem ile bu durumu aşmaya çalışmışlar ve "**La Logique ou l'Art de Penser**" adlı eseri kaleme almışlardır.

Bu eser, bulunduğu çağ, başta olmak üzere, kendisinden sonraki çağlarda da özgün bir mantık, yeni bir mantık ekolü olarak nitelendirilmektedir. Batılı yazarlar tarafından "en yetkin mantık" olarak sıfatlandırılan bu mantığı, "Kartezyen mantık", "İdea mantığı" olarak nitelendirebiliriz.

Antonie Arnauld ve Pierre Nicole, felsefelerini kurmada ve geliştirmede iki önemli şahsiyetten etkilenmişlerdir. Bunlardan birisi, St. Augustine diğeri ise Rene Descartestir. Bu iki düşünürün benzer ve farklı olan yönleri, Arnauld ve Nicole'ün eserlerinde sentezlenmiş, Descartes'ın Kartezyen temelleri üzerine mantık yapıları kurularak, St. Augustine'in dini görüşleri savunulmuştur.

Hem matematikçi, hem teolog olan Arnauld, bu iki alanda da eserler vermiştir. Arnauld'un farklı bakış açısı, eski ve yeniye birleştirmesiyle ortaya koyduğu mantığı alanımız için önemli düşünürlerdendir. Onun "Grand/Büyük" lakabıyla anılması da bunu göstermektedir.

Antoine Arnauld, Mersenne'nin isteği ile Descartes'ın Meditasyonlar'ına eleştiride bulunmuştur. Bu eleştiriler, insan zihni ile ilgili itirazlar, Tanrı ile ilgili itirazlar ve bir ilahiyatçının bütünüyle karşı çıkabileceği problemler başlıkları altında toplanmıştır. Bu eleştiriler göz önüne alındığında, Arnauld'un eleştirilerinin, Descartes felsefesine yapıcı yönde eleştiriler yaptığı ifade edilebilir.

Arnauld ile Malebranche'ın idealar üzerine tartışmaları, Arnauld'un felsefesinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu tartışmaların temelinde, "ideaların bir zihin işlemi mi, yoksa objelerin temsilleri mi olduğu" sorusu bulunmaktadır. Malebranche'la yaptığı ideaların doğası ile ilgili tartışmada, Arnauld, ideaları zihnimizin algıladığını ifade ederken; Malebranche, bunların bize dışarıdan bir vasıta ile verildiğini ifade etmiştir. Bu tartışmada Arnauld'un idea ile ilgili görüşleri birtakım çelişkiler barındırmaktadır.

Arnauld'un Leibniz ile yazışmaları, "irade sorunu, mahşer, mucizelerin doğası, günah sebepleri ve kötülüğün kökeni, ruhun ölümsüzlüğü, idealar" gibi konuları içermektedir. Leibniz, felsefesinin temelini oluşturacak, teodise sorunu, Tanrı'nın iradesi gibi konuları, yazdığı söylemin taslaklarını Arnauld'a göndererek onun eleştirilerini beklemiştir. Leibniz'in bu ısrarı, onun, Arnauld'u bir otorite olarak gördüğünü göstermektedir.

Port Royal Mantığı'nın ikinci yazarı Pierre Nicole, felsefi alandan çok teoloji ve etik alanında eserler vermiştir. Nicole'ün, Mantık alanında en önemli eseri, Arnauld ile birlikte yazdıkları Logic iken felsefe alanında en önemli eseri, Ahlaki Denemeler'dir.

Pierre Nicole, naif kişiliği nedeniyle çok fazla polemiklere girmemiştir. Arnauld'un asistanı olan Nicole, Arnauld'un gölgesinde kalmıştır. Hatta onun, eserlerini kendi isimi ile yayımlamadığı da dile getirilmektedir. Pierre Nicole, Jansenizm'i ve Kiliseyi savunan çok sayıda eser kaleme almıştır. O, Port Royal Mantığı'nın geliştirilmesinde Arnauld'a yardımcı olmuş, onunla birlikte çalışmıştır.

Port Royal Mantığı, dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler klasik mantık eserlerindeki temel bölümler olan Kavramlar, Önermeler ve Kıyas başlıklarına karşılık gelen İdealar, Yargılar, Argümanlar başlıkları ve mantığa tamamen yeni bir ekleme olan Metod başlığıdır. İlk üç bölüm, Aristoteles mantığına benzer olsa da ele alınış ve bazı örnekler bakımından küçük değişiklikler barındırmaktadır. Port Royal Mantığında asıl özgün olarak nitelendireceğimiz kısım son bölümdür.

Port Royal Mantığı'ndaki birinci bölüm, bir idea felsefesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde sanki mantığın kavramları değil, bilgi felsefesi ideası tartışılır, ideanın kaynağı ve çeşitleri ifade edilir. Bu yaklaşım, diğer klasik mantıklarda karşımıza çıkan bir yaklaşım değildir. Ayrıca ideaların kaynağı noktasında empirizme yapılan eleştiriler vardır. Logic yazarları, ideaların kaynağı olarak duyuların görülmesini kabul etmemekle beraber duyulardan idea elde edilemeyeğini ifade etmez. Port Royal Mantıkçılarının karşı çıktıkları durum, tüm ideaların, özellikle Tanrı ideasının duyudan elde edildiği düşüncesidir. Bu görüşleri çerçevesinde onların felsefeleri, tam olarak tek bir isimle sansualist, empirist, rasyonalist ve realist olarak nitelendirilemez. Onlar, bir bakıma rasyonalist-realist arasında bir ortada yer alırlar. Ancak idealist olarak adlandırılmaları, ideaların zihnimize olduğunu ifade etmeleri bakımından mümkündür.

Arnauld ve Nicol'e göre idealar tanımlanamayacak kadar açık ve seçik ifadelerdir. Onlar ne isim, ne bir duyu algısı ne de bir görüntüdür. Onlara göre idea, duyularla elde edilebildiği halde tamamen duyulara bağlı olmayan bir yapıdadır. Bazı idealar, duyular yoluyla elde edilemezler. Port Royal mantığına göre idealar, basit, bileşik ve karmaşık idealar olarak sınıflandırılmıştır. Buradaki bileşik ve karmaşık idea fikri, bu mantığın özgün yanlarından. Arnauld ve Nicole, karmaşık ideaları günlük dilde kullandığımızı; özellikle muğlak ifadelerde ve önermelerde kullandığımızı ifade etmektedirler. Bu nedenle onlar, bu idea tipine ayrı önem vermişlerdir.

Bu mantığın yeni bir katkısı da onların, Kaplam ve İçlem kavramlarını kullanmalarıdır. İçlem, bir ideanın içerdikleridir, dolayısıyla içlem, idea yıkılmadan yıkılmaz. Kaplam ise, ideanın uygulandığı konulardır. Kaplam ve içlem, ters yönlüdür, birbirine ters orantılıdır. Kaplam azaldıkça içlem artar. Bu içlem ve kaplam tanımı, önermelerin doğruluğuna karar vermede işlevsel bir adım olmuştur.

Port Royal Mantığı'na göre tanımlar, ikiye ayrılır. Bunlar, nominal tanım ve gerçek tanımdır. Nominal tanım keyfidir, genellikle geometriciler tarafından kullanılır. Nominal tanımların yanlışlanması gibi bir durum söz konusu olamaz.

Diğer tanım türü olan gerçek tanım şeylerin doğası ile ilgili olan tanım türüdür ve tek türdür.

Port Royal Mantığında önermeler, yargılar konusunda yaklaşımda Aristoteles'e benzer bir tavır sergilenmektedir. Onlar, Önermeler konusuna kelimelerin yapısını incelemekle başlarlar. Burada dil-grammer bağlamında önermelerin incelenmesine yer verilmektedir. Onlar, dilin kullanımına dikkat çekerler. Önermeler, basit ve yüklemli olmak üzere ikiye ayrılır. Buradaki yenilik ise Bileşik önerme başlığına ve Karmaşık önermelere yer verilmesidir. Önermeler konusunda en çok dikkat çeken husus, Port Royal mantıkçılarının, önermelerin kurallardan bağımsız şekilde onların doğruluklarına karar verebileceğimizi savunmalarıdır.

Argümanlar konusu, klasik kıyas teorisi ile başlamaktadır. Port Royal mantıkçıları, kıyas çeşitlerinden ve modlardan bahsetmelerine rağmen bütün bu kuralları saçma ve gereksiz bulmuşlardır. Çünkü aklın ışığı ile bu kurallara gerek olmadan doğru sonuçlar elde edilmektedir.

Port Royal mantıkçıları, mantığın, formal bir disiplin olmadığını; aksine mantığın, informal, gündelik yaşamda yerli olduğunu ifade etmektedirler. Çünkü mantık bilmeyen ve bu kurallara sahip olmayan insanlar da bu kıyaslardan doğru sonuç çıkarabilmektedir. Esas olan aklın ışığını kaybetmemektir.

Karmaşık önerme ve karmaşık ideaların ardından karmaşık kıyasların çözümlenmesi yapılmaktadır. Gündelik dilde basit ve bileşik kıyaslar kadar karmaşık kıyasları da sıklıkla kullanılmaktadır. Karmaşık kıyasların doğruluk değeri tayin edilirken, onlar, "Sonuçtaki hiçbir terim öncüldekinden daha geniş olamaz" ve "Orta terim, en az bir kez tümel alınmalıdır." kurallarının yeterli olduğunu savunmuşlardır. Onlar, bu noktada bu kuralların, bütün kıyaslar için geçerli olduğunu iddia etmektedirler.

Mantık yanlışları ve topikler konuları, Port Royal Mantığı'nın gündelik hayata yansımalarıdır. Bu hatalara yer verilirken Sofistlerin yanlışlarına ve gündelik hayattaki mantık yanlışlarına yer verilmiştir.

Port Royal Mantıkçalarına göre, mantık önermeleri, yalnızca geometrinin ya da metafiziğin önermeleri değil; gündelik hayattaki kullanılan ve geçerli olan önermelerdir; ayrıca bunların doğruluk durumları önemlidir.

Port Royal mantığının son bölümü iki kısım altında ele alınıp değerlendirilebilir. Birisi, metod kısmı, diğeri ise inanç kısmıdır. Bu iki kısım da mantık için yeni ve önemlidir. Mantığın metodu, Pascal ve Descartes'ın metodlarının birleştirilmesidir. Arnauld ve Nicole, bu iki düşünürün metodlarını birleştirerek sekiz kural ortaya koymaktadırlar. İman boyutunda ise Port Royal mantıkçıları, yeni bir bilgi türü olarak imandan bahsederler ve Pascal'ın, 'bahs teorisi'ne benzer şekilde olasılık teorisi ile diğer dünya için çalışmamız gerektiğini ileri sürmektedirler.

Port Royal Mantığı'na bütünsel olarak baktığımızda, önermelerin din merkezli olması ve dini önermelerden seçilmesi, son bölümde iman için ayrı bir kısma yer verilmesi, imanın bir bilgi türü olarak ifade edilmesi ve mantık konusu olarak incelenmesi gibi durumlar, bize Arnauld ve Nicole'ün, Mantığı, dini savunmak için kullandıklarını; bir anlamda mantığı dinin hizmetine verdiklerini ifade edebiliriz. Bu durum, 'felsefe, dinin hizmetçisidir' sözünün, daha da özelleştirilerek adeta 'mantık, dinin hizmetçisidir' konumuna dönüştürüldüğünü düşündürmektedir.

Aristoteles mantığında yer alan klasik mantık konularını, sırasını ve işlenişini ihmal etmeyen, bu konularda Aristoteles'i ve sonraki diğer mantıkçıları, katılmadıkları görüşleri noktasında eleştiren Port Royal Mantıkçıları'nın düşüncelerinin arkaplanında felsefî noktada akıl, akılcılık vardır. Bu çerçevede onların, bazı noktalarda eleştirileri bulunmakla birlikte "Descartes'ın Akılcılığı" (Kartezyen Rasyonalizm) etkili bir biçimde, düşüncelerinin ve akıl yürütmelerinin merkezde yer almaktadır.

Din alanında, "dinde iman" düşüncesiyle Hıristiyanlık ve Augustinus'cu iman ve inayet akidesi, Jansenius'çu yorumuyla yer almaktadır. Bu iman, akide ve yorum, önce Sorbonne Klasik Teolojisi Geleneği temelinde başlayıp anlaşmazlık sonrası kovulma, ayrılma ile birlikte Jansenist topluluğun merkezi konumuna gelen Port Royal Kilisesi'nde oluşma, gelişme ve sürülme aşamalarında önce Port Royal

Dil ve Gramer, sonra Port Royal Mantığı temelinde, Jansenist çizgide Port Royal Kilisesi anlayışı ve uygulamasında felsefi, teolojik tartışmaların merkezi olmuştur.

Çağdaşı olan pek çok düşünür, okulun lideri konumunda olan Arnauld'la fikir alışverişinde bulunmak, tartışmak, kilise birleştirme anlaşmasında bulunmak, görüşlerini onaylatmak ya da kendi görüşlerini ortaya koyup kabul ettirmek anlayışı, tavrı ve eylemi içinde bulunmuşlardır.

Port Royal Mantığı, klasik mantık konularını ele almakla birlikte, eleştiri ve tartışma noktasında da mantığa katkı yapmıştır. Bu katkı ile birlikte, asıl önemli olan bir nokta şudur: Port Royal Mantığı, dördüncü bölüm olarak metod konusunu, Mantık problemi olarak "Mantık veya Düşünme Sanatı" adını verdikleri bir Mantık Ders kitabında ele almakla döneminde mantığa önemli bir yenilik ve katkıda bulunmuştur.

Port Royal Mantığının bir önemli katkısı da metod konusuna verdikleri önem ve bunu bir Mantık kitabı içinde ayrıntılı ve derinlikli olarak ele almak suretiyle din araştırmaları ve menevi disiplinler başta olmak üzere pek çok bilim alanındaki metod araştırma, tartışma ve sonuçlarının, kendilerinden sonraki yüzyılda Mantık kitapları içinde yer almasının yoğun olarak görüldüğü bir dönemin başlatılmasının öncüsü olmaları bakımındandır.

Metod konularının Mantık kitapları içinde yer alması ve mevcut konumunu sürdürmesi, yirminci yüzyılın ortalarına hatta bazı mantıkçılar açısından yirminci yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Bu, bir anlamda mantığın, alan, disiplin, konular ve çıkarımlar başta olmak üzere bir Metod bilimi olması bakımından oldukça anlamlı bir durum ve sonuç olarak görülebilir. Ayrıca bu sonuç, mantığın metod konusunun gücüyle Port Royal Mantıkçıları elinde mantığın bir araç, ara, aracı bir ilim olarak görülme durumundan neredeyse bütün alanları ve konuları yöntem bakımından da sorunlar bakımından da kapsayan kapsamlı, amaç ve merkez bir bilim, hatta diğer bilimler gibi bilimler sınıflaması içine bile alınmayı gerektirmeyen bir üst bilim olarak görülmesini ve tarihte yer almasını sağlamış gibidir.

Port Royal Mantığı, bir ekol olarak ortaya koyduğu mantıkta ve mantık anlayışında, daha önceden yazdıkları dil ve gramer hakkındaki bir kitabın yanında ve sonrasında, aynı zamanda Mantık kitabında yer verdikleri metod bölümü ile adeta bir dil felsefesi temelinde, din dili oluşturma, geliştirme ve tartışmayı gerçekleştirme noktasında çaba göstermiştir. Bütün bu katkılar, "Port Royal Mantığı ve Mantığa Katkıları" konusunun bağımsız olarak ortaya konulduğu çalışmaların yapılmasına imkan vermektedir ve çalışılmayı hak etmektedir.

Port Royal Mantığı, dil, bilim, düşünce, din ve mantık tarihinde çalışma yapacak olanlar için yeterli bir alandır. Bu durum, Port Royal Mantığı ile ilgili araştırma yapacak olanlar açısından önemli bir imkan olarak durmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

ARİSTOTELES (1963a). *Organon I; KATEGORYALAR*, (Çev. Hamdi Ragıp Atademir), 2. Baskı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

ARİSTOTELES (1963b). *Organon II; ÖNERME*, (Çev. Hamdi Ragıp Atademir), 2. Baskı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

ARİSTOTELES (1963c). *Organon III; BİRİNCİ ANALİTİKLER*, (Çev. Hamdi Ragıp Atademir), 2. Baskı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

ARİSTOTELES (1963ç). *Organon IV; İKİNCİ ANALİTİKLER*, (Çev. Hamdi Ragıp Atademir), 2. Baskı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

ARİSTOTELES (1963d). *Organon V; TOPİKLER*, (Çev. Hamdi Ragıp Atademir), 2. Baskı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

ARİSTOTELES (1996). *Metafizik*, (Çev. Ahmet Arslan), İstanbul: Sosyal Yayınları.

ARİSTOTELES(1922). *De Caelo*, (Translate J.L. Stocks), Oxford: The Clarendon Press.

ARİSTOTELES, *On The Heaven*, <https://ebooks.adelaide.edu.au/a/aristotle/heavens/book1.html>, Erişim Tarihi: 25.09.2017.

ARNAULD, Antoine, NİCOLE, Pierre (1992). *Logic or Art of Thinking*, (Translate: Thomas Spencer Baynes), New York: Cambridge University Press.

ARNAULD, Antoine, NİCOLE, Pierre (1996). *Logic or Art of Thinking*, (Translate: Jill Vance Broker), New York: Cambridge University Press.

ARNAULD, Antonie (1990). *On True or False Ideas*, (Translate: Stephen Gaukroger), New York, Manchester University Press.

ARNAULD, Antonie, NİCOLE, Pierre (1758), *La Logique ou l'Art de Penser*, Port Royal Logic, Paris.

ATADEMİR, Hamdi Ragıp (1974). *Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

AUGUSTİNE, Saint (1957). *Against Julian*, (Çev. Matthew A. Schumacher), New York: Fathers of Church.

AUGUSTINE, Saint, DYSON, Robert W. Augustine (1998). *The City of God Against the Pagans*, New York: Cambridge University Press.

AUGUSTINUS (2015). *İstencin Özgür Tercihi Üzerine*, Çev. Metin Topuz, İstanbul: Say Yayınları.

BİNGÖL, Abdülkuddüs (1993). *Klasik Mantık'ın Tanım Teorisi*, 1. Baskı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

ÇAPAK, İbrahim (2016). *Anahatlarıyla Mantık*, 4. Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat.

CHISWELL, Ian & HODGES, Wilfrid (2007). *Mathematical Logic*, 1. Baskı, New York: Oxford University Press.

CİCERO, Marcus Tullius (2016). *Tusculum Tartışmaları I Ölümü Küçümseme*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

COPAZZI, Mirellaand & RONCAGLIA, Gino (2009). "*History and Philosophy of Logic from Humanism to Kant*", *The Development of Modern Logic*, edit. Leila Haaparanta, New York: Oxford University Press.

ÇÜÇEN, A. Kadir (2004). *Klasik Mantık*, 2. Baskı, Bursa: Asa Kitabevi.

DALKILIÇ, Bayram (2016). *Klasik Mantık Ders Çalışma Notları*, Konya: Kendözü.

DENKEL, Arda (1998). *İlkçağ'da Doğa Felsefeleri*, İstanbul: Özne Yayınları.

DESCARTES, René (2014a). *Aklın Yönetimi İçin Kurallar*, (Çev. Engin Sunar), 2. Baskı, Ankara: Say Yayınları.

DESCARTES, René (2014b). *Meditasyonlar*, (Çev. İsmet Birkan), 2. Baskı, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

DESCARTES, René (2015a). *Felsefenin İlkeleri*, (Çev. Mesut Akın), 14. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.

DESCARTES, René (2015b). *Yöntem Üzerine Konuşma*, (Çev. Afşar Timuçin ve Yüksel Timuçin), 3. Baskı, İstanbul: Bulut Yayınları.

EMİROĞLU, İbrahim (2014). *Klasik Mantığa Giriş*, 11. Baskı, Ankara: Elis Yayınları.

ERDEM, Hüsameddin (2000). *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 4. Baskı, Konya: Hü-er Yayınları.

EUCLİD (1893). *Elements of Geomety*, (Edit. M. Taylor), New York: Cambridge University Press.

FARABİ (1955). *İlimlerin Sayımı*, Çev. Ahmet Ateş, İstanbul:

FEYS, Robert, "*Mantık*", *Günümüz Felsefe Disiplinleri*, (Çev. Doğan Özlem), İstanbul, 1990.

GÖKBERK, Macit (2007). *Felsefe Tarihi*, 17. Baskı, İstanbul: Bilgi Kitabevi.

HUTCHESON, Francis (2016). *Logic, Metaphysics, and the Natural Sociability of Mankind*, Indianapolis: Liberty Fund.

LEİBNİZ, Gottfried Wilhelm (1908) *Discourse on Metaphysics Correspondence with Arnauld and Monadology*, (Translate: George Montgomery), Chicago: The Open Court Publishing.

MALEBRANCHE, Nicholas(1700). *Treatise of Concerning Nature and Grace*, (Translate:T. Taylor), London: Bowyer.

LE GOFF, J. (2006). *Ortaçağda Entelektüeller*, (çev: Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: Ayrıntı.

MENNE, Albert (2005). *Mantığa Giriş*, (Çev. Lokman Çilingir), Ankara: Elis Yayınları.

MİLL, John S. (1882). *A System of Logic, Ratiocinative and Inductive, Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation*, 8. Baskı, Franklin Square, Harper & Brothers, Publishers.

ÖKTEN, Kaan H. (2011). *Aristoteles*, 2.Baskı, İstanbul, Say Yayınları.

ÖNER, Necati (2014). *Klasik Mantık*, İstanbul: Divan Kitap.

ÖZLEM, Doğan (2007). *Mantık, Klasik/ Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi*, İstanbul: İnkılap.

ÖZLEM, Doğan(2004). *Mantık*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

ÖZTÜRK, Hüseyin (1987). *Düşünce ve Uygarlık Tarihi*, Ankara: Ülke Yayınevi.

PASCAL, Blaise (1850). *Thoughts of Blaise Pascal*, New York: Robert Carter & Brother.

PLATON (1997). *Theiteitos*, Çev. Macit Gökberk, İstanbul, 1997.

RORTY, Richard; SCHNEEWIND, Jerome B.; SKINNER, Quentin (1984). *Philosophy in History: Essays in the Historiography of Philosophy*, Cambridge University Press.

RUSSELL, Bertrand (1994). *Batı Felsefesi Tarihi*, (Çev. Muzaffer Sencer), İstanbul: Say Yayınları.

RUSSELL, Bertrand (1997). *Batı Felsefesi Tarihi, İlkçağ*, (Çev. Muammer Sencer), c.1, İstanbul: Say Yayınları.

SEDÂD, Ali (2015). *Mızanü'l-Ukul Fi'l-Mantık-ı Ve'l-Usul*, (Yay. Haz. İbrahim Çapak, Harun Kuşlu, Metin Aydın), Elma Basın Yayım ve İletişim.

TOLLEMACHE, Marguerit (1983). *French Jansenist*, London: Kegan Paul, Trench, Trubner.

TOPAKKAYA, Arslan (2014). *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, Ankara: Nobel Yayınları.

UCKELMAN, Sara L. (2009). *Modalities in Medieval Logic*, Amsterdam: Institute for Logic, Language and Computation.

ÜLKEN, Hilmi Ziya (1942). *Mantık Tarihi*, İstanbul: Rıza Coşkun Matbaası.

URAL, Şafak (1985). *Temel Mantık*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

WEBER, Alfred (1993). *Felsefe Tarihi*, (Çev. Vehbi Eralp), 5. Baskı, İstanbul: Sosyal Yayınlar.

MAKALELER

BRACKEN, Harry M. (1972). "Antonie Arnauld", (ed. Paul Edwards), *The Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 1, London, International Ltd., ss.165-167.

CARR JR., Thomas M. (1996). "Port Royalist" *Encyclopedia of Rhetoric and Composition*, edit. Theresa Enos, New York: Garland Publishing, ss. 544–547.

DALKILIÇ, Bayram, AKYÜZ, Yakup (2017). "*Organon ve Novum Organum'da Temel Ögeler ve Tümevarım Yöntemi*", *Hikmet Yurdu*, c.10, sa:20.

FİTELSON, Branden; HAJEK, Alan; HALL, Ned (2006). *Probability*, In Jessica Pfeifer & Sahotra Sarkar (eds.), *The Philosophy of Science: An Encyclopedia*. Routledge, <http://philosophyfaculty.ucsd.edu/faculty/ccallender/Papers/Probability.pdf>, Erişim Tarihi: 26.08.2017.

HAJEK, Alan (2001). *Probability, Logic and Probability Logic*, The Blackwell Companion to Logic, ed. Lou Goble, Massachusetts: Blackwell, ss. 362-384.

HALAS, Juraj, *A Note on the Use of "Induction" and "Deduction" in Sociological Methodology*, Workshop on the Methodology of Sciences, 2 Haziran 2016, Bratislava.

KAMER, Vedat (2014). *İnformel Mantık Açısından Akıl Yürütme Kavramı Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ. Ü. S. B. E., İstanbul.

MARTIN, John N. (2012). "*Distributive Terms, Truth, and the Port Royal Logic*", *History and Philosophy of Logic*, ss. 1-22.

MARTIN, John N. (2016). *Privative Negation in the Port Royal Logic*, *The Review of Symbolic Logic*, vol. 9, ss. 664-685.

MARTIN, John N. (2016). *The Structure of Ideas in the Port Royal Logic*, *Journal of Applied Logic*, vol.19, 2016, ss. 1-19.

ÖNER, Necati (1957). *Mantığın Ana İlkeleri*, *İlahiyat Dergisi*, C. XVII, Ankara.

PAY, Metin (2015). *İslam Düşüncesinde Bazı Mucize Telakkileri, Dini Araştırmalar*, s.47, ss. 147-171.

PERRU, Olivier (2015). *Abbe Guinot: Teaching Logic During the 18th Century to Increase Scientific Abilities*, s.5, ss. 297-301.

SKELAC, Ines (2017). *What We Talk about When We Talk about Logic as Normative for Reasoning*, *Philosophies*, s.2, ss.2-8.

WAHL, Russell (1988). "*The Arnauld-Malebranche Controversy and Descartes' Ideas*", *The Monist*, s.71, ss. 560-572.

WAHL, Russell (1997). "*The Port Royal Logic*", *Historical Foundations of Informal Logic*, Ed: Douglas N. Walton, Alan Brinton, London: Ashgate Publishing.

WAHL, Russell (2008). "*Port Royal: The Stirrings of Modernity*", *Handbook of the History of Logic Vol. II Mediaeval and Renaissance Logic*, ed. Gabbay and Woods. Elsevier, ss. 667-699.

ANSKİLOPEDİ ve SÖZLÜKLER

GRÜNBERG, Teo; GRÜNBERG, David (2003). *Mantık Terimleri Sözlüğü*, 3.Baskı, Ankar: Metü Press.

McKENNA, Antony (1998) *Port Royal Logic*, (ed. Edward CRAIG), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 6, London: International Ltd..

McKENNA, Antony (2000). *Port Royal Logic*, (ed. Edward CRAIG), *Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 6, London: International Ltd..

NADLER, Steven (1998). "*Antoine Arnauld*", (ed. Edward CRAIG), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 1, London: International Ltd..

RUNES, Dagobert D., *The Dictionary of Philosophy*, Philosophical Library New York, 1942, s.181-182.

TİMÜÇİN, Afşar (2004). *Felsefe Sözlüğü*, 5. Baskı, İstanbul: Bulut Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI:

BEALER, George (1998). *Intensional entities*, <https://philpapers.org/archive/BEAIE.pdf>, Erişim Tarihi: 26.06.2017.

BENNETT, Jonathan (2017). *Objections to Mediations and Descartes's Replies*, http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/descartes1642_3.pdf, Erişim Tarihi: 26.06.2016.

HAYNES, Austen (2015). *Malebranche & Arnauld on the Nature of Ideas*, <https://monadshavenowindows.wordpress.com/2015/09/14/malebranche-arnauld-on-the-nature-of-ideas/>, Erişim Tarihi: 26.06.2017.

SİNKEVİCH, G. (2015). *On History of analysis.The Formation of Definitions*, <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1502/1502.06943.pdf>, [Erişim Tarihi: 25.09.2017].

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öz Geçmiş

Şeyda Dalkılıç 1992 yılında Konya'da doğdu. 2010 yılında lise eğitimini tamamladıktan sonra, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesinde Matematik Öğretmenliği bölümünü kazandı. 2015 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesinden mezun olduktan sonra, aynı yıl Fen Bilimleri Enstitüsünde Matematik ve Bilgisayar Anabilim dalı ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Mantık Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2016 yılından itibaren bir devlet okulunda Matematik öğretmeni olarak görevine devam etmektedir.